

TEMELJNO ZNANJE IN SPRETNOSTI
MLADIH, BREZPOSELNIH IN STARŠEV ŠOLSKIH OTROK

Raziskovalno poročilo

Avtorice:

dr. Livija Knaflič

mag. Jasmina Mirčeva

mag. Ester Možina

Ljubljana, 2001

SPREMNA BESEDA

V raziskovalnem poročilu predstavljamo nadaljevanje obdelave podatkov, zbranih leta 1998 pri Mednarodni raziskavi o pismenosti odraslih (International Adult Literacy Survey – IALS). Slovenija je bila ena od dvajsetih držav (večinoma članic OECD), ki so sodelovale v raziskavi zato, da bi zbrale veljavne in mednarodno primerljive podatke o pismenosti odraslih. Za Slovenijo je raziskavo izpeljal Andragoški center Slovenije.

Pomen mednarodne raziskave o pismenosti odraslih je v tem, da je poleg zbiranja objektivnih podatkov o posamezniku opravljeno tudi preverjanje/merjenje pismenosti oziroma temeljnih spretnosti, povezanih s pismenostjo z uporabo posebej sestavljenega merskega pripomočka (testa). Obseg zbranih podatkov omogoča boljše razumevanje narave in pomena pismenosti ali temeljnih spretnosti ter dejavnikov, ki so z njimi povezani v domačem okolju, na delovnem mestu in v različnih družbenih okoljih. Ugotovitve raziskave potrjujejo pomen temeljnih spretnosti za učinkovito delovanje posameznika v družbi, za njegov razvoj na osebni in družbeni ravni ter za gospodarski in družbeni napredek.

Najpomembnejše skupne ugotovitve mednarodne raziskave o pismenosti za vseh dvajset držav so predstavljene v mednarodnem poročilu o pismenosti odraslih »Pismenost v informacijski dobi« (Literacy in the Information Age, OECD, 2000).

Podatki o pismenosti odraslih pri nas so dokaj neugodni in nas uvrščajo med države, v katerih tri četrtine prebivalstva ne dosegajo ravni pismenosti, ki je po strokovnih ocenah potrebna v današnjem času glede na stopnjo informacijsko-komunikacijske tehnologije. Ta splošna ugotovitev nas je spodbudila k natančnejšemu preučevanju značilnosti populacije, ki v primerjavi z mednarodnimi izsledki dosega podpovprečne izide (1. in 2. raven pismenosti). Za podrobnejšo obdelavo smo si izbrali podpopulacijo mlajših odraslih (16 - 25 let), brezposelne in starše oziroma skrbnike mladoletnih otrok. Pri izbiranju smo sledili najpomembnejšim ugotovitvam za Slovenijo in mednarodne primerjave, ki kažejo, da so pri nas najpomembnejši dejavniki, ki vplivajo na raven pismenosti stopnja izobrazbe, starost, izobrazba staršev in zaposlitveni položaj. Podrobnejše pozornosti je vredna tudi ugotovitev, da mlajši odrasli, čeprav po dejanskih (absolutnih) dosežkih presegajo starejše rodove v primerjavi z mlajšimi odraslimi iz drugih držav kažejo zaostanek, predvsem če končajo ali opustijo šolanje na stopnjah, ki so manj kot štiriletna srednja šola.

Pričakujemo, da nam bosta boljše poznavanje in razumevanje značilnosti vsaj nekaterih skupin prebivalstva, ki dosegajo nižje ravni spretnosti, pomagalo učinkoviteje iskati rešitve za izboljšanje stanja v naši družbi.

UVOD

OPREDELITEV PISMENOSTI IN TEMELJNIH SPRETNOSTI

Pojmovanje in definiranje pismenosti se v zadnjih desetletjih spreminja: vse več je različnih vrst temeljnih spretnosti in temeljnega znanja, ki jo sestavljajo. Včasih se je pismenost opredeljevala kot dihotomna spretnost, ki jo posameznik obvlada ali ne (pismen/nepismen), omogoča pa pridobivanje (sprejemanje) in sporočanje (oddajanje) informacij v pisni obliki. Tako opredeljena spretnost se imenuje tudi alfabetska pismenost.

V današnjem času se pismenost opredeljuje kot spretnost, ki zajema različne bralne, pisne, računske in računalniške spretnosti, vse pa omogočajo iskanje, izbiro in rabo informacij, potrebnih za vloge, ki jih posameznik opravlja v družini, na delovnem mestu in v družbi. Nasledek drugačnega pojmovanja pismenosti je spremenjeno poimenovanje: izraz **temeljne spretnosti** (basic skills) se uporablja zelo pogosto kot nadrejen pojem, ki se nanaša na razširjeno pojmovanje pismenosti.

Podajanje in dostop do informacij postajata čedalje zahtevnejša; za sprejemanje, obdelovanje in rabo informacij potrebuje posameznik poleg spretnosti, neposredno povezanih s pismenostjo, kot so branje, pisanje, računanje in v zadnjem času obvladanje računalnika, tudi neko **temeljno znanje**. To znanje vsebuje znanje o samem sistemu pisnega jezika in načinih sporočanja, posameznik pa ga potrebuje zato, da lahko obvlada temeljne spretnosti. Poleg tega je potrebna tudi ustrezna splošna poučenost o svetu, ki nas obkroža, brez katere posameznik, kljub dostopnosti informacij ne more v celoti izrabljati možnosti informacijsko-komunikacijske tehnologije za svoje potrebe in izpolnjevanje svojih vlog.

Poleg *temeljnih spretnosti in temeljnega znanja*, ki omogočajo sprejemanje in predelovanje informacij, so pomembne *spretnosti socialne komunikacije*, kot je način sporočanja in izražanja. K boljši rabi temeljnih spretnosti pripomorejo tudi *življenjske izkušnje in pripravljenost za učenje* ter nekatere *osebne značilnosti*, kot so npr. kritičnost, samostojnost, podjetnost, odgovornost.

V novejši literaturi se pojavlja izraz *nove temeljne spretnosti (new basic skills)*. Evropski Memorandum o vseživljenjskem učenju predvideva, da bodo v prihodnje nove temeljne spretnosti zajele: rabo informacijsko-komunikacijske tehnologije (računalnika), obvladanje tujih jezikov, tehnološko kulturo, podjetnost in socialne spretnosti. Opredelitev novih temeljnih spretnosti je zelo široka in določa najpomembnejša področja, ki jih je treba razvijati pri prihodnjih odraslih. Razširjena opredelitev temeljnih spretnosti ne pomeni, da tradicionalno opredeljene temeljne spretnosti branja, pisanja in računanja niso več pomembne ali potrebne, temveč gre za drugačno večdisciplinarno in/ali integrirano opredeljevanje znanja in spretnosti, ki jih posameznik potrebuje. Branje, pisanje in računanje so spretnosti, ki jih posameznik dandanes potrebuje na veliko zahtevnejši ravni kot pred nekaj desetletji, prav tako potrebuje tudi njihovo rabo v računalniški obliki. Enako je s tujimi jeziki, ki

so jih tudi nekoč ljudje potrebovali, toda zdaj je obvladanje tujih jezikov na različnih ravneh za veliko večino prebivalstva nujno. Tudi v socialnih spretnostih se pričakuje, da bo posameznik v delovanju bolj avtonomen, zato mora postati samozavestnejši in podjetnejši. Hitre spremembe v načinu življenja terjajo od posameznika nenehno, vseživljenjsko in vseobsegajoče učenje ter pridobivanje novega znanja in spretnosti, s katerimi se bo lažje prilagajal spremembam.

Takšno razširjeno pojmovanje pismenosti nam pojasni na prvi pogled protislovno dejstvo, da so pred nedavnim gospodarsko razvite države z dolgoletno šolsko tradicijo poročale o skoraj 100-odstotni (alfabetski) pismenosti prebivalstva, v zadnjih letih pa iste države poročajo o bistveno manjšem odstotku »funkcionalno pismenega prebivalstva«. Tudi če upoštevamo, da v preteklosti raziskovalna metodologija ni bila dovolj natančna, so zdajšnja merila za določanje ravni pismenosti veliko višja in obsežnejša.

Pismenost v najširšem pomenu besede je v današnji informacijski dobi eno najpomembnejših sredstev za doseganje različnih osebnih ciljev. Način življenja in družbena ureditev postajata čedalje bolj kompleksna in postavljata pred posameznika vedno večje zahteve glede ravni pismenosti, potrebne pri opravljanju vlog na delovnem mestu in v družini. Pismenost je pomembna tudi kot spretnost za socialno, kulturno in politično sodelovanje v družbi, za aktivno državljanstvo.

Raven razvitosti pismenosti se kaže na različnih področjih posameznikovega delovanja: vpliva na pridobivanje izobrazbe in možnosti zaposlovanja, od nje je odvisna uspešnost na delovnem mestu, z uporabo informacij za vsakdanje potrebe se izraža v kakovosti življenja v domačem okolju, zdravstveni prosvetljenosti, izrabi prostega časa in splošni razgledanosti. Pismenost v najširšem pomenu je vtkana tudi v starševsko vlogo in, kot potrjujejo raziskave, raven njene razvitosti v družinah se prenaša iz roda v rod. Dvojni pomen, ki ga lahko ima raven pismenosti za odraslega posameznika, zanj osebno in zanj kot starša, je treba upoštevati pri raziskovanju in izboljševanju pismenosti.

Pismenost je, tako kot druge spretnosti, zelo odvisna od uporabe: pogostejša uporaba omogoča ohranjanje pridobljenih spretnosti in razvijanje novih, taka je na primer v zadnjem času računalniška pismenost. Odrasli, ki v svojem življenjskem okolju (delovno mesto, družina, prosti čas) spretnosti ne uporabljajo redno, so manj izurjeni, njihove spretnosti se ne razvijajo in izpopolnjujejo, temveč pešajo. Glede na način in organizacijo življenja v sodobni družbi se nihče več ne more ogniti stiku s tiskanim gradivom, od ravni pismenosti pa je odvisno, kako učinkovito ga bo uporabil za svoje potrebe.

Pri načrtovanju naše študije smo se odločili za izraz **»temeljno znanje in spretnosti«**, ker želimo poudariti širši pomen pismenosti. Z izbiro izraza »temeljno znanje in spretnosti« smo se hoteli ogniti poenostavljanju in enačenju pojma pismenosti z alfabetsko pismenostjo ali nekoliko širšim pojmom funkcionalne pismenosti, ki prav tako ne zadošča sodobnemu pojmovanju pismenosti.

Za življenje v sodobni družbi obvladanje tehnike branja, pisanja in računanja ne zadošča več tudi zato, ker so temeljno znanje in spretnosti vtakani v vse pore življenja in se njihova raven odraža na različnih področjih posameznikovega delovanja.

POVEZANOST TEMELJNIH SPRETNOSTI Z DRUGIMI DEJAVNOSTMI

Temeljne spretnosti so bistvene za učinkovito delovanje v vlogah, ki jih opravlja posameznik doma, na delovnem mestu in v družbi. Odrasli s pomanjkljivimi temeljnimi spretnostmi ima omejen dostop do virov informacij, ki jih potrebuje, zato je prikrajšan, in postopno izključen z različnih področij sodobnega življenja.

Temeljne spretnosti in izobraževanje

Temeljne spretnosti so poglavitno sredstvo za učenje in pridobivanje izobrazbe, se pa na določeni stopnji medsebojno ohranjajo; višja raven temeljnih spretnosti pripomore k doseganju višjih stopenj izobrazbe in nasprotno, z izobrazbo se temeljne spretnosti spopolnjujejo.

Povezanost teh dveh dejavnikov je velikokrat ugotovljena, je pa tudi v Mednarodni raziskavi o pismenosti odraslih preverjeno in potrjeno naraščanje ravni temeljnih spretnosti z naraščanjem stopnje izobrazbe. V zvezi s pomembnim vplivom, ki ga ima stopnja izobrazbe na raven temeljnih spretnosti, se ugotavljajo tudi nekatere druge značilnosti, kot je ugotovitev, da srednješolska izobrazba zagotavlja dokaj stabilno kakovost temeljnih spretnosti, ki ni izpostavljena hitremu upadanju doseženih spretnosti (pozabljanju), kakor nižje stopnje izobrazbe. Po drugi strani pa je glede na razvitost informacijsko-komunikacijske tehnologije srednješolska izobrazba tista stopnja, ki zagotavlja zadostno temeljno znanje in spretnosti za suvereno izrabo možnosti, ki jih omogoča sodobna informacijsko-komunikacijska tehnologija.

Temeljne spretnosti na delovnem mestu

Na splošno so se zahteve glede izobrazbe, ki jo posameznik potrebuje na delovnem mestu, v zadnjih nekaj desetletjih zelo povečale zaradi hitrega tehnološkega razvoja. V Združenih državah Amerike (Murnane) so okrog leta 1950 pričakovali za približno 20 % delovnih mest strokovno usposobljenost, za 20 % kvalifikacijo, 60 % delavcev pa naj bi priučili. V devetdesetih letih je povpraševanje na trgu delovne sile po strokovni usposobljenosti še vedno znašalo 20 %, za več kot 60 % delovnih mest je bila potrebna kvalifikacija, za manj kot 20 % pa je zadoščala priučenost.

Z večjo avtomatizacijo in tehnološkim napredkom so se za delovna mesta različnih kategorij povečale zahteve po temeljnem znanju in spretnostih, potrebnih za zahtevnejše predelovanje informacij in reševanje problemov; pri tem so osnovno orodje temeljne spretnosti, povezane s pismenostjo.

Posredna povezanost pismenosti z delovno učinkovitostjo je zbudila veliko zanimanje gospodarstvenikov in politikov. Izsledke obravnavajo predvsem politiki, ki se ukvarjajo z izobrazbeno sestavo delovne sile, s primanjkljaji v izobrazbi, strukturnim neskladjem na trgu delovne sile in drugimi dejavniki, ki vplivajo na delovno učinkovitost. Po ugotovitvah, da so temeljne spretnosti delavcev neposredno povezane z gospodarsko učinkovitostjo in konkurenčnostjo, so začeli raziskovanje pismenosti denarno podpirati in iskati rešitve za težave, povezane s pomanjkljivimi temeljnimi spretnostmi. Eden takšnih projektov, povezan z gospodarskimi in znanstvenoraziskovalnimi interesi, je mednarodna raziskava o pismenosti odraslih, ki jo zelo dejavno, s svojimi strokovnjaki in z denarno podporo vodi Mednarodna organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj – OECD.

Temeljne spretnosti v družinskem okolju

Iz vsakdanjih izkušenj se porajajo spoznanja, da otrok, v povprečju, pri šolskem delu napreduje v skladu s stopnjo izobrazbe svojih staršev, in to so potrdili tudi znanstveni izsledki na tem področju. Raziskave o pismenosti prebivalstva pa ugotavljajo, da se določena raven pismenosti prenaša s staršev na otroke in se v družinah medgeneracijsko ohranja, skratka, da se stopnja pismenosti, ki jo otrok doseže med šolanjem, ujema s stopnjo pismenosti njegovih staršev. Podatki iz raziskav kažejo: (1) da družina, natančneje starši, močno vpliva na izid opismenjevanja med šolanjem, ter (2) da šola, v povprečju, v razmeroma majhni meri nadomesti pomanjkanje družinske podpore in spodbud na področju pismenosti.

Družina lahko vpliva neposredno, na primer tako da otroku v predšolskem obdobju bere različna besedila, ga opismenjuje pred vstopom v šolo in podobno. So tudi vplivi, ki so subtilnejši, manj prepoznavni in dostopni opazovanju ali merjenju. Mednje sodi prenašanje lastnih kulturnih navad in vrednot na otroke, kot je npr. preživljanje prostega časa z branjem, vseživljenjsko učenje in pridobivanje znanja.

Temeljne spretnosti in posameznikov socialni položaj

Zelo veliko raziskav je potrdilo ugotovitev, da sta stopnja izobrazbe in višina osebnega dohodka neposredno povezana. Mednarodna raziskava o pismenosti odraslih je pokazala, da je v nekaterih državah mogoče ugotoviti neposredno povezanost med ravniyo pismenosti in višino osebnega dohodka (Literacy in the Information Age, str. 76). Na stopnjo povezanosti vpliva tudi trg delovne sile s svojimi merili za nagrajevanje izobrazbe, delovnih izkušenj itn.

Učinki šolanja ali stopnje izobrazbe posameznika na njegov družbeni položaj se že dolgo preučujejo in izražajo z dokaj objektivnimi kazalniki kot so: verjetnost brezposelnosti, možnosti za zaposlitev, možnosti na trgu delovne sile glede na spol, starost in nekatere druge dejavnike.

Pomen temeljnih spretnosti za družbo

Kako pomembni so temeljno znanje in spretnosti, kažejo že izrazi, s katerimi opisujemo današnji čas, imenujemo ga doba informacij (information age) in današnjo družbo, ki jo označujemo kot informacijsko ali družbo znanja.

Najpomembnejši napovednik ravni temeljnega znanja in spretnosti je stopnja izobrazbe. V večini razvitih držav dobi velika večina prebivalstva osnovnošolsko izobrazbo, se pa trajanje šolske obveznosti med državami razlikuje.

Do devetdesetih let je, po mnenju strokovnjakov, osnovnošolska izobrazba zagotavljala primerno raven temeljnih spretnosti. Prvi nacionalni podatki o pismenosti odraslih, ki so jih objavile Združene države Amerike in Kanada v poznih osemdesetih letih, so pokazali, da osnovnošolska izobrazba ne ustreza temeljnemu znanju in spretnostim, ki jih potrebuje sodobni človek. Strokovnjaki, ki so vodili mednarodno raziskavo o pismenosti in primerjali podatke za vseh dvajset držav, ugotavljajo, da je srednješolska izobrazba (12 let šolanja) tista, ki ustreza današnji stopnji informacijsko-komunikacijske tehnologije in organiziranosti družbe. Kljub močni povezanosti med stopnjo izobrazbe in ravni temeljnega znanja in spretnosti je treba poudariti, da so pomembni tudi vpliv domačega okolja in predvsem dogajanje po končanem šolanju. Temeljne spretnosti je mogoče ohranjati in razvijati s stalno rabo na delovnem mestu in v domačem okolju. Pogostejša raba temeljnih spretnosti na delovnih mestih v neki družbi kaže, da je več delovnih mest, ki zahtevajo več znanja in višjo stopnjo izobrazbe, to pa izhaja iz višje stopnje tehnološkega razvoja nekega gospodarstva.

Na splošno lahko rečemo, da sta povprečna raven temeljnih spretnosti ter gospodarski in družbeni razvoj sorazmerno povezana. Povezanost s stopnjo gospodarskega razvoja se dokaj objektivno izraža s kazalniki, kot je dohodek na prebivalca - to potrjujejo tudi podatki mednarodne raziskave o pismenosti (Literacy in the Information Age, str. 80). Druge, bolj zapletene povezave se kažejo kot povezanost temeljnega znanja in spretnosti z večjo zdravstveno prosvetljenostjo, npr. večja skrb za zdravje, daljša življenjska doba, manj dejavnikov tveganja. Več znanja in spretnosti omogoča tudi večje sodelovanje v različnih dejavnostih, povezanih z aktivnim državljanstvom.

KRATKA PREDSTAVITEV MEDNARODNE RAZISKAVE O PISMENOSTI ODRASLIH (IALS)

Opredelitev pismenosti za potrebe raziskave – kvalitativni in kvantitativni vidik

V mednarodni raziskavi o pismenosti odraslih je pismenost opredeljena kot sposobnost razumevanja in uporabe tiskanih (pisnih) informacij v vsakdanjih dejavnostih, v domačem okolju, na delovnem mestu in v družbi za doseganje svojih ciljev in za razvoj svojega znanja in sposobnosti (OECD, 2000). Pismenost je opisana kot kompleksna sposobnost, ki jo odrasli potrebujejo na različnih področjih delovanja in za doseganje različnih ciljev.

Strokovnjaki, ki so vodili raziskavo na mednarodni ravni, so opredelili tri kvalitativno različne vrste pismenosti: besedilna, dokumentacijska in računska, glede na to s kakšnimi vrstami gradiva imajo opraviti odrasli v razvitem svetu.

- *Besedilna pismenost* je opredeljena kot znanje in spretnosti, potrebni za razumevanje in rabo pisnih informacij (besedil). Besedila so oblikovana v stavke in odstavke z različnimi vsebinami: umetnostna besedila, časniške novice, navodila, učbeniki.
- *Dokumentacijska pismenost* je opredeljena kot znanje in spretnosti, ki so potrebni za razumevanje in rabo informacij, sporočenih v različnih oblikah največkrat matrične strukture, to je v stolpcih in vrsticah. Dokumenti vsebujejo preglednice, znake, kazala, sezname, urnike, zemljevide, diagrame in obrazce. Drugače kakor besedilna pismenost, ki prevladuje pri šolskem delu, ima dokumentacijska pismenost pomembno vlogo zunaj šolskih dejavnosti v vsakdanjem življenju vsakega posameznika.
- *Računska pismenost* je opredeljena kot znanje in spretnosti, ki so potrebni za reševanje računskih nalog ali sposobnost opravljanja različnih operacij, ki jih zahteva vsakdanje življenje. Zajete so vse štiri osnovne računske operacije: seštevanje, odštevanje, množenje in deljenje, ki se pojavljajo posamezno ali v kombinacijah, s količinami, opredeljenimi v številčni ali besedilni obliki.

V raziskavi obravnavajo pismenost kot kontinuum kvantitativno različnih ravni. Na podlagi izidov testiranja so z zahtevnimi statističnimi postopki določene ravni za vsako vrsto pismenosti. Lestvica od 0 do 500 točk je razdeljena na pet ravni, te pa se ujemajo s povprečno oceno težavnosti, ki so jih dobile posamezne skupine nalog.

1. raven: od 0 do 225 točk
2. raven: od 226 do 275 točk
3. raven: od 276 do 325 točk
4. raven: od 326 do 375 točk
5. raven: od 376 do 500 točk

Opis posameznih ravni za različne vrste pismenosti je podan v preglednici (prirejeno po Murray, T. S., 1998, str. 133).

Pregled ravni in vrst pismenosti

	<i>Besedilna pismenost</i>	<i>Dokumentacijska pismenost</i>	<i>Računska pismenost</i>
1. raven 0 – 225	Branje krajšega besedila in umeščanje posamezne informacije, ki je izražena s sopomenko ali z istimi besedami kot v vprašanju ali navodilu. Moteča informacija ni postavljena zraven pravilnega odgovora.	Umeščanje/iskanje pisne informacije ali dodajanje informacij v dokument iz posameznikovega znanja. Malo ali nič motečih elementov.	Reševanje posameznih razmeroma preprostih aritmetičnih operacij, kot je seštevanje. Številke so vpisane in računsko operacija je opredeljena.
2. raven 226 – 275	Umeščanje dela informacije v besedilo, mogoče so moteče ali verjetne, toda nenatančne informacije. Povezovanje dveh ali več preprostih informacij in primerjanje ali razločevanje po merilih iz vprašanja/navodila.	Primerjanje posameznih informacij ob motečih elementih ali preprosto sklepanje. Naloga lahko zahteva kroženje po različnih informacijah ali pa povezovanje informacij iz različnih delov dokumenta.	Opravljanje ene računsko operacije z uporabo števil, ki so vpisane. Vrsta operacije je razvidna iz vprašanja ali iz oblike naloge.
3. raven 276 - 325	Primerjava med besedilom in zahtevami iz vprašanja ali preprosto sklepanje. Povezovanje informacij iz zgoščenega besedila, brez olajšav (poglavja, podnaslovi). Odgovarjanje na preprosta vprašanja iz besedila. Moteče informacije niso v bližini pravilnih odgovorov.	Povezovanje različnih informacij iz različnih delov enega ali več dokumentov. Nekatere naloge zahtevajo iskanje raznovrstnih preglednic ali grafov, ki vsebujejo informacije, nepomembne za nalogo.	Računsko operacijo je treba razbrati iz vprašanja/navodila. Številke so prav tako zapisane z besedami.
4. raven 326 - 375	Primerjava in povezovanje večplastnih informacij iz zahtevnih in dolgih besedil. Zahtevnejše sklepanje. Upoštevati je treba pogojne informacije.	Primerjanje večplastnih informacij, kroženje po dokumentih in povezovanje informacij na zahtevnejši ravni sklepanja. Mogočih je več odgovorov. Upoštevati je treba pogojne informacije.	Zaporedno reševanje dveh ali več računskih operacij ali ene same operacije za katero so podatki skriti na različnih mestih ali pa mora biti računsko operacija ugotovljena na podlagi razumevanja besedila.
5. raven 376 - 500	Iskanje informacije v zgoščenem besedilu, ki vsebuje moteče elemente. Visoka stopnja sklepanja in raba specializiranega znanja. Primerjava kompleksnih informacij.	Iskanje na zapletenih prikazih, ki vsebujejo moteče informacije, visoka stopnja sklepanja in raba specializiranega znanja.	Zaporedno reševanje mnogovrstnih računskih operacij. Problem je treba opredeliti na podlagi besedila in znanja, prav tako količine in računsko operacijo.

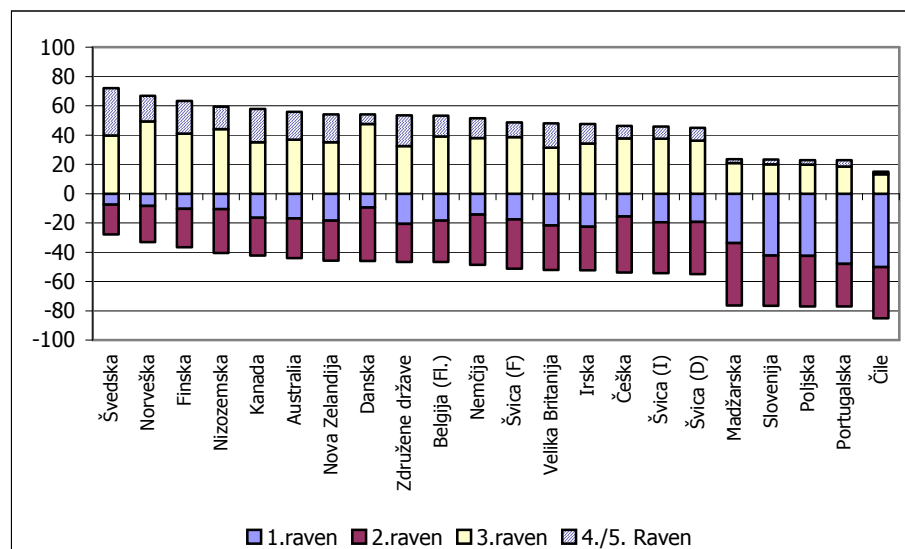
Vse tri vrste pismenosti so medsebojno zelo povezane in imajo v bistvu splošno bralno spretnost, po drugi strani pa je tako opredeljena pismenost odvisna tudi od znanja in izkušenj z neko vrsto pisnih vsebin. Preverjanje utemeljenosti treh različnih vrst pismenosti je pokazalo, da so med posameznimi populacijami testiranih posameznikov nekatere razlike.¹ Primerjave med državami pa niso pokazale pomembnih razlik med populacijami glede na tri vrste pismenosti. Korelacija med dosežki na testu med vsemi tremi vrstami pismenosti se giblje med 0,80 in 0,90 (Scott Murray, 1998).

Predstavitev pomembnejših mednarodnih dosežkov

Za lažje prebiranje poročila navajamo nekaj pomembnejših ugotovitev iz mednarodne raziskave o pismenosti odraslih v Sloveniji, pa tudi primerjavo z drugimi državami.

V raziskavi je sodelovalo dvajset držav: Avstralija, Belgija, Češka, Čile, Kanada, Danska, Finska, Irska, Madžarska, Nemčija, Nizozemska, Norveška, Nova Zelandija, Poljska, Portugalska, Slovenija, Švedska, Švica (nemško, francosko in italijansko govorno območje), Velika Britanija in Združene države Amerike. V sodelujočih državah živi 10,3% svetovnega prebivalstva, s testiranjem je zajetih skoraj 70.000 preskusnih oseb, starih od 16 do 65 let. Na podlagi reprezentativnega vzorca iz vsake od držav (v Sloveniji je sodelovalo **N = 2972** odraslih) je narejena ocena pismenosti po ravnih za celotno populacijo.

Slika U1: Pismenost odraslih po državah

(Vir: OECD (2000): Literacy in the Information Age. str. 17)

¹ Posamezniki z vsakdanjimi izkušnjami v branju (academic training) so na primer uspešnejši pri nalogah iz besedilne pismenosti, tisti, ki imajo več opraviti z dokumentacijskim gradivom so uspešnejši pri nalogah iz dokumentacijske pismenosti.

Na sliki so prikazani deleži prebivalstva po posameznih državah in po ravneh pismenosti. (Četrta in peta raven se večinoma prikazujeta skupaj, zaradi majhnih vrednosti posameznih deležev.) Vrednost »0« pomeni mednarodno povprečje za dosežke na besedilni pismenosti, nad njo so deleži prebivalstva, ki dosegajo tretjo in višje ravni pismenosti, pod črto so deleži po državah, ki so dosegli podpovprečne dosežke. (Tretja raven pismenosti je ocenjena kot primerna za spoprijemanje z zahtevami vsakdanjega življenja.)

Iz prikaza razberemo, da ima vsaka od držav neki delež prebivalstva na prvi ravni pismenosti, ta delež pa se giblje od najmanj 8 % na Švedskem do 50 % v Čilu. V Sloveniji ima 42 % odraslih dosežke na 1. ravni pismenosti. Dosežke na prvih dveh ravneh po lestvici pismenosti, torej ravneh, ki še ne zadoščata za potrebe sodobne družbe, ima v Sloveniji 77 % prebivalstva.

Splošna ugotovitev raziskave je, da je pomemben napovednik pismenosti dosežena stopnja izobrazbe. Za večino držav velja, da je doseganje nižjih ravni povezano z nižjimi stopnjami izobrazbe. Obdelava podatkov je pokazala, da se dosežki z vsakim letom končanega izobraževanja povečajo za 10 točk na uporabljeni lestvici pismenosti. S starostjo se dosežki pri preverjanju pismenosti znižujejo, delno tudi zato, ker imajo starejši rodovi v povprečju nižjo stopnjo izobrazbe kakor mlajši, delno pa zaradi posledic staranja, ko začnejo intelektualne funkcije in spretnosti pešati.

Čeprav se povezanost med stopnjo izobrazbe in starostjo na eni strani in pismenostjo na drugi tako izrazito kaže, obstajajo tudi druge močne, a mogoče nekoliko bolj zapletene povezave. Ena od njih je raven pismenosti in izobrazba staršev. Domače okolje, življenjske navade, povezane s pismenostjo (bralna kultura), in zlasti stopnja izobrazbe staršev neposredno vplivajo na razvoj pismenosti otrok, kar zadeva medgeneracijski prenos ravni pismenosti. Podatki za različne države kažejo na pomemben vpliv stopnje izobrazbe staršev in tudi posameznih dejavnosti, ki potekajo v družini in so povezane s pismenostjo. Tudi raba pismenosti v vsakdanjem življenju – v domačem okolju in na delovnem mestu – pomembno vpliva na ohranjanje in razvoj pismenosti v vseh državah.

Kar zadeva delovno področje posameznika, se kaže, da dosegajo višje ravni pismenosti zaposleni na zahtevnejših in zato tudi bolj plačanih delovnih mestih. Višja raven pismenosti tudi nekako »varuje« pred brezposelnostjo, ker omogoča več zaposlitve. Višje ravni pismenosti in višina zaslužka se neposredno povezujejo s kakovostjo življenja – zdravja, izobraževanja, porabe prostega časa, sodelovanja v družbenem dogajanju (aktivno državljanstvo, prostovoljno delo itn).

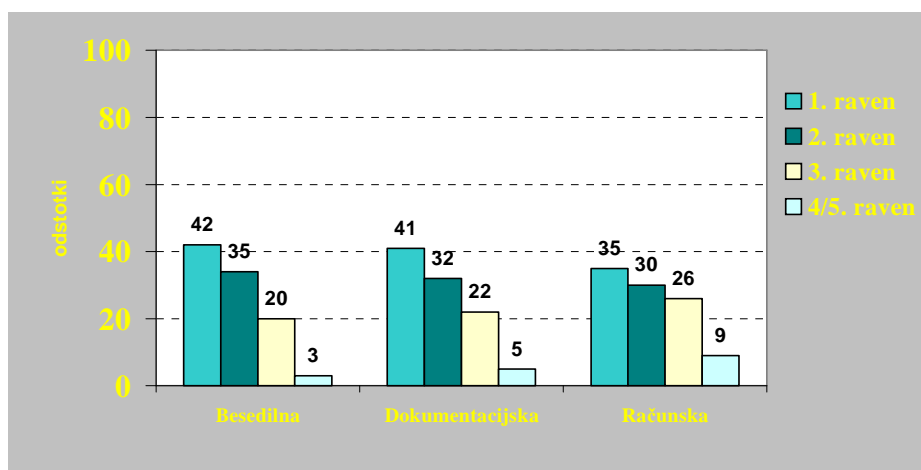
Razmeroma veliko objektivno pridobljenih podatkov o posameznikih, zajetih v raziskavo, in njihovih dosežkov pri testu pismenosti ter možnost primerjave med različnimi družbenimi in gospodarskimi sistemi je pokazalo, da je pismenost izredno kompleksen pojav, ki je povezan z različnimi dejavniki iz posameznikovega življenja. To je raziskovalcem narekovalo previdnost pri izpeljevanju sklepov, zlasti pri ugotavljanju vzročno-posledične povezave. Omogočilo pa je ugotavljanje dvanajst splošno veljavnih dejavnikov, ki vplivajo na ravni pismenosti in si po pomembnosti sledijo takole: (1) spol, (2) starost, (3) materinščina, drugačna kot uradni jezik, (4) izobrazba staršev, (5) leta

šolanja, (6) poklic, (7) industrijska panoga, (8) zaposlitveni položaj, (9) pogostost branja na delovnem mestu, (10) udeležba v izobraževanju odraslih, (11) pogostost branja knjig v domačem okolju in (12) pogostost sodelovanja v prostovoljnih ali skupnostnih dejavnostih.

Predstavitev pomembnejših ugotovitev za Slovenijo

Dosežki odraslih v Sloveniji so glede na tri vrste pismenosti precej izenačeni, nekoliko boljši so pri računski pismenosti. Deleži prebivalstva po posameznih ravneh so predstavljeni za vse vrste pismenosti na sliki U2.

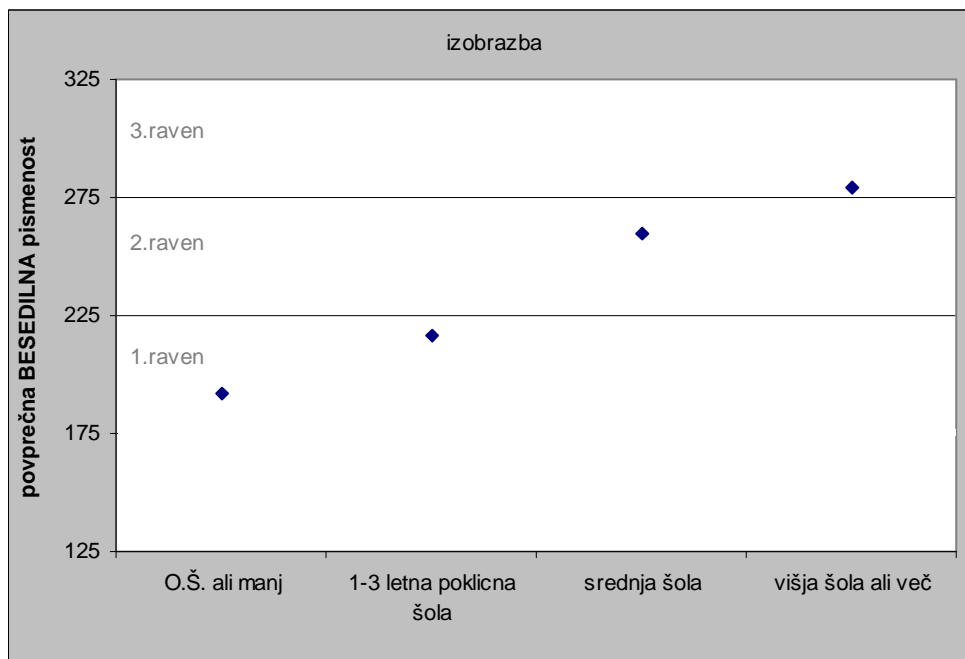
Slika U2: Pismenost odraslih v Sloveniji
(Možina, 2000, str. 22)

Iz podatkov razberemo, da več kot 70 % prebivalstva dosega 1. in 2. raven pismenosti. Več kot polovica odraslih ima pomanjkljivo znanje in spretnosti za ravnanje s tiskanim gradivom, v obliki besedil, obrazcev, grafičnih prikazov ali za uporabo računskih operacij v novih okoliščinah. Po mnenju strokovnjakov je tretja raven pismenosti tista (suitable minimum), ki omogoča izrabljanje možnosti, ki jih ponuja današnja stopnja tehnološke razvitosti. Analiza dejavnikov, ki pojasnjujejo varianco rezultatov v posameznih državah, je pokazala, da so trije najvplivnejši dejavniki v Sloveniji: posameznikova izobrazba, starost in izobrazba staršev.

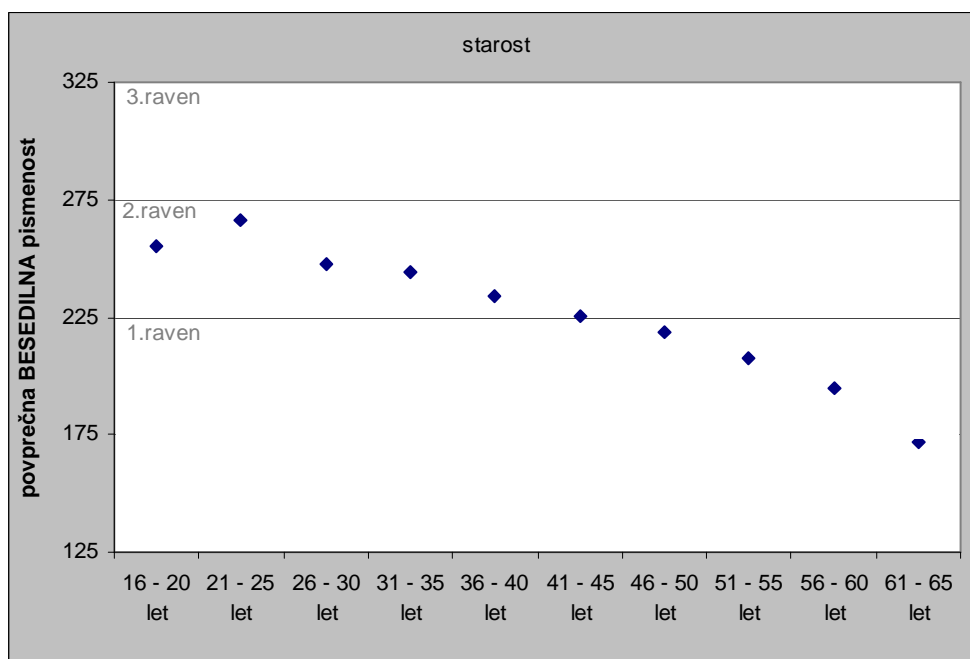
V nadaljevanju predstavljamo razmerje med dosežki in omenjenimi najpomembnejšimi dejavniki.

Slika U3: Povprečno število točk pri preskusu pismenosti glede na stopnjo izobrazbe

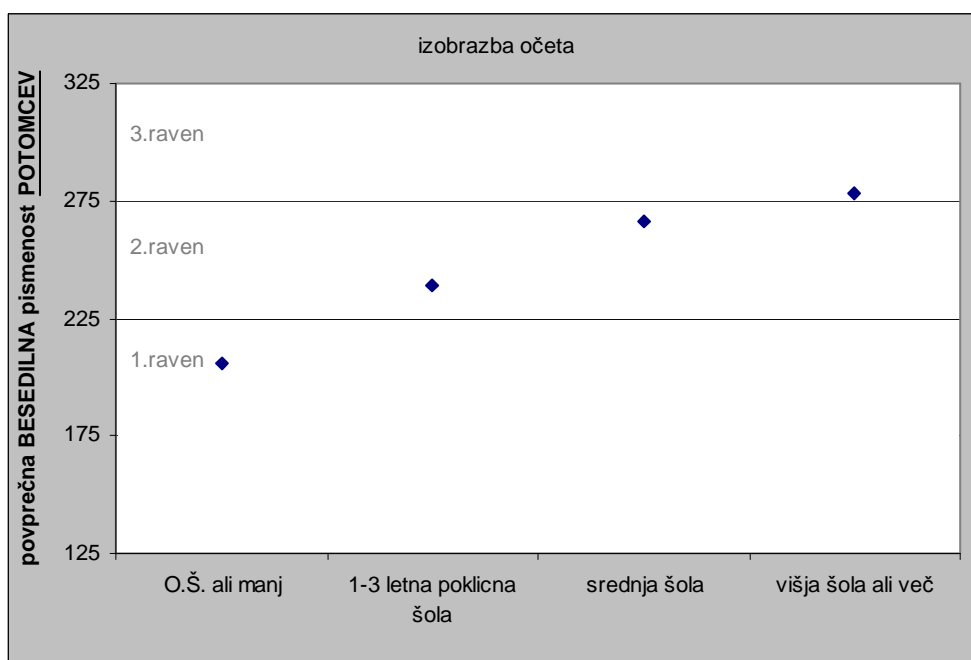
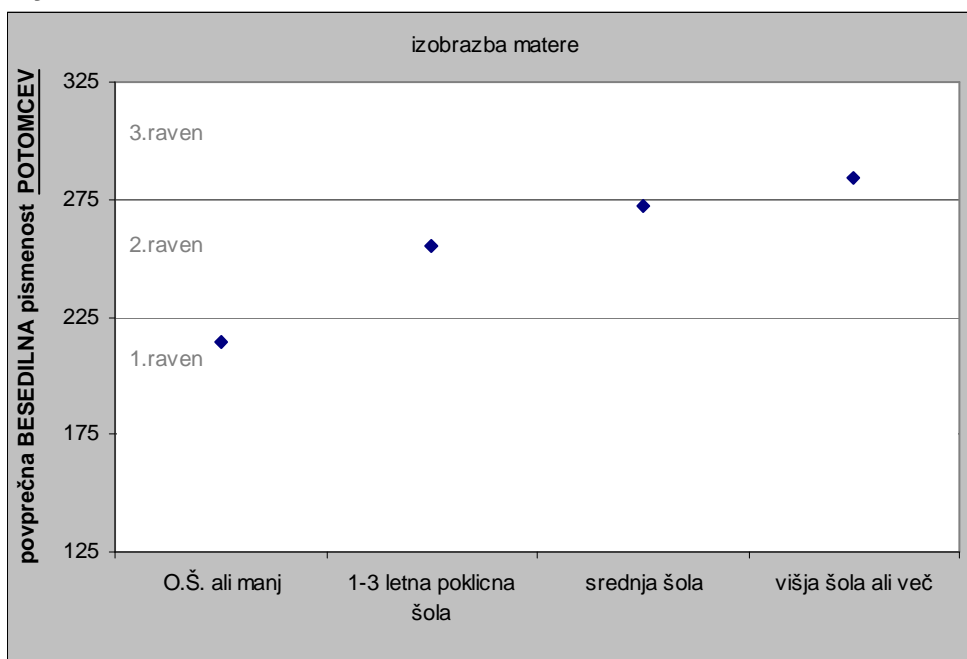
Stopnja izobrazbe je za našo populacijo najpomembnejši dejavnik, povezan z ravniyo pismenosti. Z naraščanjem stopnje izobrazbe narašča tudi dosežek posameznika pri preskusih pismenosti.

Slika U4: Povprečno število točk pri preskusu pismenosti glede na starost

Dosežki pri preskusu pismenosti se s starostjo zmanjšujejo. Najvišje dosežke opažamo pri rodovih, ki so na koncu šolanja. Pri starejših rodovih je treba upoštevati, da so skromnejši dosežki delno posledica zniževanja psihofizičnih sposobnosti, delno pa tudi standardno ugotovljene nižje povprečne stopnje izobrazbe glede na mlajše rodove.

Sliki U5a, U5b: Povprečno število točk, doseženih pri preskusu pismenosti glede na izobrazbo njihovih staršev

Razmerje med dosežki in stopnjo izobrazbe staršev je premo sorazmerno. Velika večina odraslih, ki so sodelovali pri raziskavi, je najbrž že dalj časa zdoma, mnogi med njimi so bili deležni različnih oblik izobraževanja in usposabljanja, toda kljub temu ima domače okolje močan in dolgoročen vpliv.

Pridobljeni podatki omogočajo vpogled v stanje pismenosti prebivalstva. Za boljše poznavanje in razumevanje podatkov je nujno podrobneje obdelati podatke tudi za izbrane skupine odraslih. Pismenost se je tudi tokrat pokazala kot izredno zapleten pojav, povezan z različnimi področji človekovega delovanja. Glede na ugotovitve mednarodne raziskave o pismenosti za Slovenijo smo izbrali skupine: mlajši odrasli, brezposelni in starši ali skrbniki mladoletnih otrok. Gre za mlajše rodove prebivalstva, ki imajo v učnem, delovnem in življenjskem ciklusu največje potrebe in velike možnosti za izboljšanje ugotovljenega stanja.

PROBLEM

Raziskovalna naloga naj bi preučila značilnosti treh izbranih skupin odraslih: mlajših odraslih, brezposelnih in staršev ali skrbnikov mladoletnih otrok s podpovprečnimi dosežki pri preskusu pismenosti, ter opredelila dejavnike, ki so najbolj povezani s temi značilnostmi.

RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Mednarodna raziskava o pismenosti odraslih pripomore k razumevanju narave pismenosti na družbeni in individualni ravni, s svojim obsegom pa omogoča vpogled v dejavnike, ki v različnih okoljih (delovno, družinsko, družbeno) vplivajo na razvoj, vzdrževanje ali izgubljanje že pridobljenih spretnosti.

Osredotočili smo se na preučevanje povezanosti med posameznimi dejavniki (spremenljivkami), ki se povezujejo z različnimi ravnimi pismenosti, in skušali ugotoviti tiste dejavnike, ki najbolj pojasnjujejo povezanost pismenosti z izobraževalno, gospodarsko in družbeno dejavnostjo.

Ugotovitve o dejavnikih, ki vplivajo na pridobivanje temeljnega znanja in spretnosti odraslih, so pomembne za načrtovanje izobraževalne politike na različnih ravneh, glede rednega obveznega šolanja, s katerim naj bi se zagotovilo pridobivanje temeljnega znanja in spretnosti na ravni zahtev današnjega časa (stopnje informacijsko-komunikacijske tehnologije) in glede na nadaljnje izobraževanje odraslih za obnavljanje, vzdrževanje in/ali dopolnjevanje temeljnega znanja.

Za izhodišče smo si določili tale vprašanja:

1. Kakšne so socialne, izobraževalne in ekonomske značilnosti odraslih iz treh izbranih podpopulacij, ki so dosegli podpovprečne dosežke pri preskusu pismenosti? Kaj jih pomembno razlikuje od odraslih, ki so dosegli povprečne in nadpovprečne dosežke pri istem preskusu?
2. Katere so značilnosti mlajših odraslih, brezposelnih in staršev ali skrbnikov mladoletnih otrok in kateri so za te skupine najvplivnejši dejavniki, povezani s temeljnim znanjem in spretnostmi? Kakšen je učinek izobrazbe, starosti, družine in zaposlitve?
3. Kako svoje temeljno znanje in spretnosti uporabljajo za izpolnjevanje svojih vlog in zadovoljevanje svojih potreb pri učenju in delu, v družini in prostem času?
4. Kakšna je posameznikova razvojna pot pridobivanja temeljnega znanja in spretnosti in kakšna je narava le-teh v odrasli dobi? Kateri dejavniki spodbujajo in kateri zavirajo nadaljnji razvoj temeljnih spretnosti?
5. Kako ocenjujemo podatke za Slovenijo v primerjavi s podatki iz drugih držav, ki so sodelovale pri raziskavi?
6. Katere ugotovitve so pomembne za iskanje možnosti in oblik izobraževanja in usposabljanja odraslih s pomanjkljivim znanjem in temeljnimi spretnostmi? Ali je na podlagi zbranih podatkov mogoče opredeliti potrebe po izobraževanju na področju temeljnega znanja in spretnosti za izbrane ciljne skupine?

METODOLOGIJA

MERSKI PRIPOMOČKI

Testi pismenosti

Oprelitev pismenosti, kvalitativno in kvantitativno, je bila podlaga za izbiro in izdelavo testov pismenosti. Za izdelavo testov – zbirke nalog za preverjanje pismenosti so uporabljeni statistični modeli, ki se opirajo na sodobne teorije testov, in sicer na *teorijo odgovora na postavko* – TOP (Bucik, 1997). Teorija odgovorov na postavko (ang. Item Response Theory – IRT) temelji na domnevi, da je verjetnost, da posameznik v testu pravilno reši nalogo, odvisna od razvitosti nekaterih njegovih sposobnosti in značilnosti (težavnosti) naloge.

V mednarodni raziskavi je kot merilo sprejeta 80-odstotna verjetnost, da bo posameznik pravilno rešil naloge na neki ravni. To pomeni, da je z veliko večjo verjetnostjo reševal naloge na nižjih ravneh pismenosti in da je sposoben rešiti tudi posamezne naloge, ki so nad njegovo doseženo ravni; toda z naraščanjem težavnosti nalog nad ravni, ki jo je posameznik dosegel, se zmanjšuje verjetnost, da bo naloge pravilno rešil.

Naloge, ki so sestavljene za preverjanje pismenosti, so se razlikovale po vrsti pismenosti (besedilna, dokumentacijska in računska) in težavnosti. Pri določanju težavnosti so bile naloge ocenjevane iz treh različnih zornih kotov, in sicer glede na:

- strukturo ali kompleksnost dražljaja (vrste gradiva, uporabljenega v nalogi),
- naravo naloge (odnos med strukturo naloge in zahtevo),
- naravo procesov ali strategij, potrebnih za reševanje naloge.

Za raziskavo je bilo s posebnimi statističnimi postopki (regresijska analiza) preverjenih in izbranih: 34 nalog za besedilno pismenost, 34 nalog za dokumentacijsko pismenost in 33 nalog za računsko pismenost – skupaj 101 naloga. Vse naloge (101) so bile razporejene po področjih in težavnosti tako, da je vsak posameznik reševal 15 nalog. Primeri nalog so zbrani iz različnih držav (kultur) in naloge so se prevajale dvojno (po dva prevajalca sta prevajala iste naloge, eden iz izvirnika v jezik države udeleženke raziskave in drugi prevajalec v jezik izvirnika).

Uporabljeni pripomočki

Za raziskavo so bili uporabljeni: primarni vprašalnik, osnovna knjižica in glavna knjižica.

Primarni vprašalnik je vseboval več razdelkov z vprašanji, ki so zajela splošne podatke (spol, starost itn.), podatke o jeziku ali jezikih, ki jih posameznik obvlada, o starših, delu, branju in pisanju pri delu in iskanju dela, udeležbi v izobraževanju, pismenosti v družini ter splošno o branju in pisanju, in podatke o gospodinjstvu.

Osnovna knjižica je vsebovala šest nalog na najnižji ravni pismenosti in je bila namenjena odkrivanju odraslih z zelo šibkimi spretnostmi branja, pisanja in računanja.

Glavna knjižica je vsebovala 15 nalog vseh vrst in ravni pismenosti.

VZOREC

Vzorec za raziskavo je bil določen v skladu z metodologijo mednarodne raziskave, v kateri je sodelovala Slovenija. Zajeti so bili prebivalci Slovenije v starosti od 16 do 65 let. (Izločeni so bili prebivalci, ki so bili v tem času institucionalizirani.) Vzorec je bil izbran iz registra prebivalcev, upoštevana so statistična območja – regije (12), vaško in mestno okolje, spol, starost in izobrazba. Primerjava strukture prebivalstva v celotni populaciji in vzorcu kaže na primerno zajetje. (Več v Tehničnem poročilu o raziskavi, Možina, E. idr., 1999.)

Z anketo je bilo zajetih 2972 oseb ali 70 % od celotnega načrtovanega vzorca, ki je obsegal 4290 oseb.

Za našo raziskavo smo na podlagi odgovorov v vprašalniku izbrali tri podpopulacije:

Mlajši odrasli (N = 709) so mladi in odrasli, stari od 16 do 25 let. Tako je bila opredeljena kategorija tudi v mednarodni raziskavi zaradi lažjega primerjanja med državami.

Brezposelni (N = 232) so odrasli stari od 16 do 65 let, ki so odgovorili, da so brezposelni in da iščejo delo (torej se ne šolajo več in niso upokojeni).

Starši (N = 843) so populacija odraslih, ki navaja da so starši ali skrbniki vsaj enega otroka, starega od 7 do 18 let.

POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV

Podatke za raziskavo smo zbirali na dva načina:

1. z uporabo primarnega vprašalnika smo zbrali različne podatke pomembne za preučevanje pismenosti pri odraslih;
2. s testiranjem pismenosti odraslih – za to sta bila uporabljena dva preskusa – osnovna in glavna knjižica.

Zbiranje podatkov in testiranje so opravili posebej usposobljeni anketarji na domu anketirancev. Anketiranci so ustno odgovarjali na vprašanja iz primarnega vprašalnika, potem so reševali naloge iz osnovne knjižice. Tisti, ki so pravilno rešili vsaj dve od šestih nalog, so nadaljevali reševanje nalog iz glavne knjižice.

Zaradi večje objektivnosti pri ocenjevanju pravilnosti odgovorov je uporabljen postopek dvojnega ocenjevanja. Del ocen je preverjen tudi z medsebojnim mednarodnim ocenjevanjem, ko so države udeleženke druga drugi ocenjevale odgovore anketirancev.

(Več o tem v Tehničnem poročilu o raziskavi Možina, E. idr., 1999).

Kakovost podatkov

Namen raziskovalnih sodelavcev v mednarodni raziskavi o pismenosti odraslih je bil primerjati pismenost odraslih med različnimi državami, jeziki in kulturami. Da bi bil ta cilj dosežen, so morale vse sodelujoče države uporabiti enotno raziskovalno metodologijo in pripomočke. Poenotenje metodoloških postopkov se je nanašalo na velikost in način izbiranja vzorca, pripravo vprašalnikov in testa, izpeljavo ankete in testiranja, merila za ocenjevanje odgovorov ter poenotenje pri klasifikaciji nekaterih sociodemografskih podatkov (stopnja izobrazbe ipd.).

Izpad odgovorov je bil v vseh državah popravljen z uteževanjem, vendar so države za to uporabile različne socialne in demografske značilnosti populacije. V Sloveniji je bilo uteževanje opravljeno glede na spol, starost in regijo.

(Več o postopkih za zagotavljanje primerljivosti in kakovosti podatkov v tehničnem poročilu na strani 58.)

Številčno stanje naših podpopulacij po uteževanju prikazuje preglednica:

Podpopulacije	Mlajši odrasli 16 – 25 let	Brezposelni	Starši/skrbniki
Število (neobteženi podatki)	709	232	843
Število (obteženi podatki)	638	236	846

Pri obdelavi podatkov so uporabljeni obteženi podatki.

Obdelava podatkov

Mednarodna baza podatkov je za vse države pripravljena v ustanovi Statistics Canada v Kanadi, ki je bila odgovorna za načrt in izpeljavo mednarodne raziskave o pismenosti odraslih v sodelovanju z Educational Testing Service iz Princetona v ZDA in z nacionalnimi raziskovalnimi skupinami. Poenotena skupna datoteka omogoča obdelavo podatkov za potrebe posameznih držav in mednarodne primerjave podatkov. Podatke za Slovenijo smo obdelali z računalniškim statističnim orodjem SPSS 10.0.

Poleg navadnih statističnih postopkov opisne statistike in križanj smo uporabili postopek nehierarhičnega razvrščanja po metodi voditeljev (K-means clustering)(Ferligoj, 1983). To je multivariantna statistična metoda, po kateri se na podlagi več izbranih spremenljivk razvrščajo enote v poljubno število skupin. Število skupin se navadno določi na podlagi kriterijske funkcije, ki upošteva evklidske razdalje enot od težišč (centroidov) skupin. Po tej metodi se vsaka enota razvrsti v eno od skupin, in sicer po načelu razvrščanja interne kohezivnosti enot v skupini in eksterni izolaciji med skupinami. Tako pridobljene skupine navadno niso popolnoma »čiste« (ne gre za popolnoma čisto tipologijo), temveč so po strukturi podobne celotni raziskovani skupini enot, le da je v vsaki od skupin nadpovprečno ali podpovprečno opazna katera od lastnosti. (Obdelava podatkov za vsako od populacij je v prilogi.)

Za ugotavljanje statistično značilnih razlik je uporabljen hi-kvadrat test.

Predstavitev podatkov

Podatke o razmerju med pismenostjo in izbranimi spremenljivkami prikazujemo samo za besedilno pismenost. Za to smo se odločili zaradi visoke korelacije med dosežki pri vseh treh vrstah pismenosti (besedilni, dokumentacijski in računski). Ta povzroča, da je razmerje med dosežki in izbranimi spremenljivkami glede na vrsto pismenosti zelo podobno ali identično. Izbrali smo besedilno pismenost, ker je »po svojih značilnostih najbližja konvencionalnemu pojmovanju pismenosti« (Tuijnman, 2001).

Predstavitev obdelave podatkov je sestavljena iz treh ločenih delov in vsak obravnava eno izbrano populacijo: mlajše odrasle (**M**), brezposelne (**B**) in starše oziroma skrbnike otrok (**S**).

Dr. Livija Knaflič in mag. Ester Možina

TEMELJNO ZNANJE IN SPRETNOSTI MLAJŠIH ODRASLIH -
ZAKLAD VSAKE DRUŽBE

UVOD

V nacionalni raziskavi o pismenosti odraslih so mlajši odrasli, stari od 16 do 25 let, pokazali največ zmožnosti v uporabi pisnih spretnosti. Razmeroma dobro uvrstitev v primerjavi z drugimi starostnimi kategorijami prebivalstva lahko pojasnimo s tem, da je še veliko mlajših odraslih v rednem izobraževanju, prav šolsko delo pa zahteva najpogosteje rabo bralnih, pisnih in računskih spretnosti. Pri tistih, ki so šolanje končali so učinki vsakdanje intenzivne rabe temeljnih spretnosti še opazni, učinek pozabljanja pa je še zelo šibak.

V primerjavi z mednarodnimi podatki je za dosežke mlajših odraslih treba omeniti nekaj ugotovitev, po katerih se populacija mladih v Sloveniji razlikuje od mladih iz drugih držav, ki so sodelovale pri raziskavi.

- Mladi od 20 do 25 let so imeli, v primerjavi s celotno populacijo, ki je bila zajeta v raziskavo, nekoliko boljše dosežke; Slovenija se po dosežkih mladih uvršča bližje sredini lestvice dvajsetih držav (*Literacy in the Information Age*, str. 28).
- Manj ugodna pa je ugotovitev, da pri nas mladi s končano srednjo šolo v povprečju ne dosežejo 3. ravni pismenosti, kot je značilno za večino mladih v drugih državah.
- Naslednja značilnost mlajših odraslih v našem vzorcu je ta, da je med dosežki posameznih skupin mlajših odraslih glede na končano izobrazbo (manj kot srednja šola, srednja šola in več kot srednja šola) zelo velik razpon, v nasprotju z večino drugih držav, za katere je značilno, da zlasti med skupinami s končano srednjo šolo in višjimi stopnjami izobrazbe ni tako izrazita razlika v dosežkih pri preskusu pismenosti. Povezanost dosežene stopnje izobrazbe in dosežkov pri preskusu pismenosti se pri naših mladih kaže zelo izrazito.
- Izrazito velik razpon med dosežki pri mladih v Sloveniji se kaže tudi pri primerjanju različnih stopenj izobrazbe njihovih staršev. Statistične obdelave (*socioekonomski gradient*, prav tam str. 31) so za populacijo od 16 do 25 let pokazale, da je vpliv izobrazbe staršev zelo izrazit zlasti pri skrajnih skupinah mladih. Pri mladih, katerih starši so imeli najnižje stopnje izobrazbe so tudi dosežki v primerjavi z drugimi skupinami zelo nizki, in nasprotno, pri mladih, katerih starši imajo najvišje stopnje izobrazbe, so tudi dosežki izrazito visoki. Na splošno je za slovensko populacijo značilno, da je vpliv izobrazbe staršev zelo močan v povezavi z ravni pismenosti, pri skupini mladih pa je ta vpliv še izrazitejši.
- Primerjave dosežkov med posameznimi rodovi in državami kažejo, da je Slovenija med državami, v katerih dosežki mladih naraščajo v absolutnem in relativnem pomenu, to pa je lahko spodbuda za nadaljnja prizadevanja za zviševanje ravni pismenosti prebivalstva.

POMEN TEMELJNEGA ZNANJA IN SPRETNOSTI ZA MLADE

Za mlade iz Slovenije, ki so bili zajeti v raziskavo, je značilno, da živijo svojo mladost v obdobju izrazitih družbenih sprememb in prehodov. Preučevanje stanja mladih v Sloveniji v zadnjem desetletju (Nastran-Ule, 1996), kaže, da poteka njihovo življenje v razmeroma ugodnih razmerah z možnostmi za pridobivanje dobre izobrazbe ter za dobro obveščenost, ki jo omogoča stopnja informacijsko komunikacijske tehnologije v naši družbi. Z izbiro poklica ali stopnje izobrazbe mladi vplivajo na možnosti zaposlitve in različne dejavnike kakovosti življenja. Možnosti za doseganje želene izobrazbe sooblikuje tudi družba s svojim šolskim sistemom in stopnjo gospodarskega razvoja.

Predvsem starši vidijo v izobrazbi svojih otrok varnost za boljše življenje. Šolski uspeh doživljajo kot zagotovilo za dobre možnosti v prihodnosti in ob šolskem neuspehu se odzivajo kot na življenjski neuspeh. Zvišanje izobrazbene ravni pomeni večje možnosti. Posameznikova izobraženost je gotovo njegov »zaklad«. Stopnja izobrazbe odpira možnosti za zaposlitev in vpliva na položaj v družbi.

Raven temeljnega znanja in spretnosti mladih je pomembna ker iz nje izhaja tako kakovost življenja posameznika na različnih področjih delovanja in nenazadnje na njej sloni v veliki meri nadaljnji razvoj družbe.

CILJ RAZISKAVE PRI POPULACIJI MLADIH

Temeljni podatki o dosežkih mladih pri preskusu pismenosti so pokazali, da so tudi med njimi razlike v kakovosti in uporabnosti pisnega znanja in da je tudi med mladimi precej tistih, katerih temeljne spretnosti so na najnižjih ravneh.

Z nadaljnjim raziskovanjem smo želeli ugotoviti, kdo so mladi, ki so pri testu pismenosti dosegali najnižjo 1. in 2. raven pismenosti, ter kakšne so njihove socialne, izobraževalne in demografske značilnosti. Zanimalo nas je, ali tudi pri mlajših odraslih na raven pismenosti enako vplivajo dejavniki, ki določajo to raven v celotni populaciji, in sicer stopnja in dolžina šolanja, socialni izvor, izobraževalna dejavnost in nenehna raba pisnih spretnosti v vsakdanjem življenju in pri delu.

Pri tem želimo odgovoriti predvsem na tale vprašanja: Kdo so mlajši odrasli, ki dosegajo najnižje ravni pismenosti? Kakšne so njihove socialne in demografske značilnosti? Katere skupine mlajših odraslih so glede pismenosti najbolj ogrožene?

S statističnim postopkom nehierarhičnega razvrščanja v skupine smo z obdelavo izbranih spremenljivk skušali ugotoviti značilnosti posameznih skupin mladih. Podatki o pismenosti mlajših rodov so zelo pomembni za vsako družbo, zaradi značilnosti obdobja ni mogoče zmeraj pridobiti povsem zanesljivih podatkov. Pri mladih od 16. do 25. leta, je mogoče, da se dogaja v razmeroma kratkem času več stvari: izobraževanje, dokončanje šolanja in zaposlovanje. Da bi bila obdelava podatkov natančnejša in veljavnejša, smo nekatere povezave potrdili s podatki o deležih mladih, glede na preskus pismenosti – 1. in 2. raven nasproti 3., 4. in 5. ravni – pa tudi s povprečnimi dosežki posameznih skupin. Vzorec mladih pri nekaterih prikazih delimo različno na dve skupini, in sicer 16 - 19 in 20 - 25 ali 16 - 20 in 21 - 25. Delitev smo spreminjali zaradi primerjanja naših podatkov z nekaterimi drugimi podatki.

SOCIODEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

Za analizo pisnih dosežkov mlajših odraslih smo zajeli populacijo, ki je bila ob zbiranju podatkov (od septembra 1997 do septembra 1998) stara od 16 do 25 let. Obdelani so podatki za 638 mladih, to je 21 % celotne populacije, zajete v raziskavo.

Starostna zamejitev med 16. in 25. letom je bila določena, ker je to obdobje, v katerem še poteka redno izobraževanje v srednji šoli ali na fakulteti. Za izsledke raziskave pismenosti je izjemno pomembno, kakšen potencial je v šolajočih se mlajših rodovih, kar zadeva pismenost glede na potenciale njihovih vrstnikov, ki se ne izobražujejo ali glede na potenciale drugih starostnih skupin. Takšna zamejitev omogoča tudi mednarodne primerjave.

V nadaljevanju opisujemo strukturo mladih po spolu, končani šoli, letih šolanja in zaposlitvenem položaju. Metodologija raziskave je določala, da se za vsakega posameznika popiše najvišja stopnja končane šole (za srednješolce je to končana osnovna šola, za študente pa končana srednja šola) in število let šolanja (brez ponavljanja). Več kot polovica mladih se je med zbiranjem podatkov še redno izobraževala, to pomeni, da se stopnje končane šole ne ujemajo z leti šolanja. Zato uporabljamo pri analizah oba kazalnika. Manj kot osnovno šolo imata 2 % mladih v tej starosti, eno- ali dveletno poklicno šolo pa 3 %. Tistih, ki so navedli, da imajo osnovno šolo, je 33 %, vendar jih večina nadaljuje šolanje na srednješolski stopnji. Končano triletno srednjo poklicno šolo je imelo 17 % mladih, končano štiriletno srednjo šolo 39 %, končano fakulteto pa 5 % mladih te starosti.

Po zaposlitvenem položaju je njihova struktura taka: 55 % je dijakov in študentov, torej takih v rednem izobraževanju, 32 % je zaposlenih, 11 % je brezposelnih, 2 % pa je navedlo drug položaj (dela na kmetiji, gospodinji itn.).

Preglednica M1: Vzorec mladih od 16. do 25. leta, zajetih v raziskavo

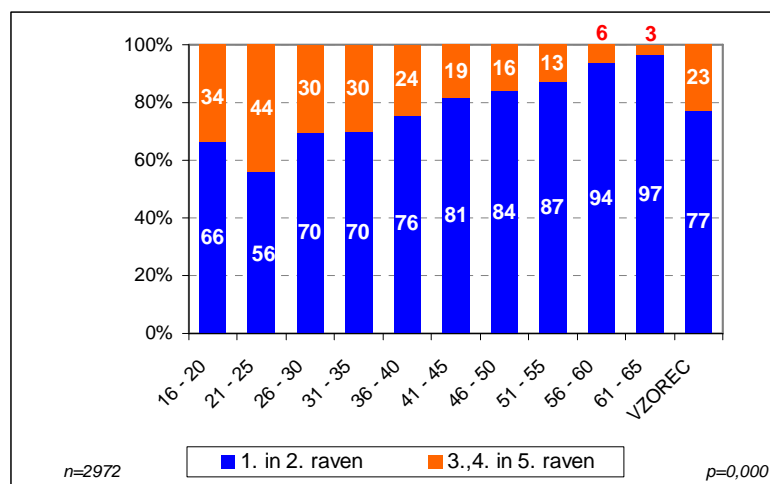
Spremenljivke	Kategorije	N = 638	%
Spol	moški	328	51
	ženska	310	49
Starost	16 – 19 let	267	42
	20 – 25 let	371	58
Končana šola	manj kot OŠ	12	2
	osnovna šola	212	33
	eno ali dveletna	21	3
	triletna SŠ	109	17
	srednja šola	250	39
	višja šola in več	32	5
	brez navedbe	2	1
Leta šolanja	8 let in manj	55	8
	9 – 11 let	260	41
	12 let	140	22
	nad 12 let	183	29
Zaposlitveni položaj	zaposlen	205	32
	brezposeln	72	11
	učenec/ študent	351	55
	drugo	10	2
Dejavnost v izobraževanju	dijaki 16 –19 let	221	35
	študenti 20 – 25 let	135	21
	dejavni	103	16
	morebitno dejavni in nedejavni	176	28

PRIMERJAVA DOSEŽKOV MLADIH S CELOTNO POPULACIJO

Za celotno slovensko populacijo in tudi za posamezne starostne skupine je značilno, da se po pisnih dosežkih umešča na prvi dve ravni pismenosti 77 % odraslega prebivalstva. Vendar pa so med starostnimi skupinami precejšnje razlike. Med temi zbuja pozornost skupina mladih med 21. in 25. letom, ki na vseh področjih pismenosti zavzema največji delež na najvišjih ravneh pismenosti in se najbolj razlikuje od državnega povprečja.

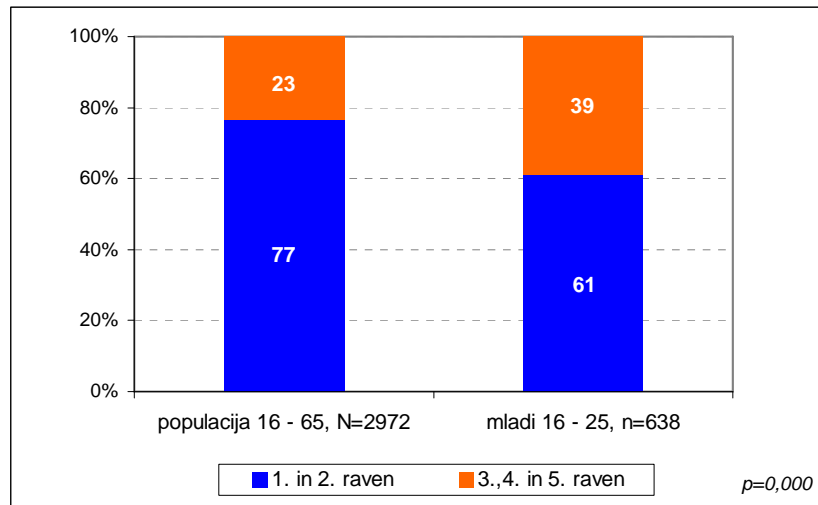
Slika M1: Razmerje med dosežki za celoten vzorec po starostnih kategorijah

Slika M1 prikazuje deleže odrasle populacije od 16 do 65 let po starostnih skupinah. Pisni dosežki starostnih skupin v populaciji so prikazani tudi s sliko U4 v uvodnem delu poročila, ki kaže stopnjo pismenosti prebivalstva, izraženo s povprečnimi pisnimi dosežki. Od povprečja seveda najbolj izstopa skupina mladih med 21. in 25. letom, ki ima najboljši dosežek.

Kot izhodišče za nadaljnjo analizo pisnih dosežkov izbrane populacije je prikazana tudi primerjava dosežkov mlajših odraslih od 16 do 25 leta z dosežki celotne populacije. Slika M2 vsebuje podatke o pisnih dosežkih obeh skupin. Tako kot smo ugotovili že za celotno populacijo, velja tudi za mlajše odrasle, da se po dosežkih umeščajo po večini (61 %) na nižji dve ravni pismenosti. To z drugimi besedami pomeni, da le 39 % mlajših odraslih obvlada ustrezne spretnosti iz besedilne pismenosti.

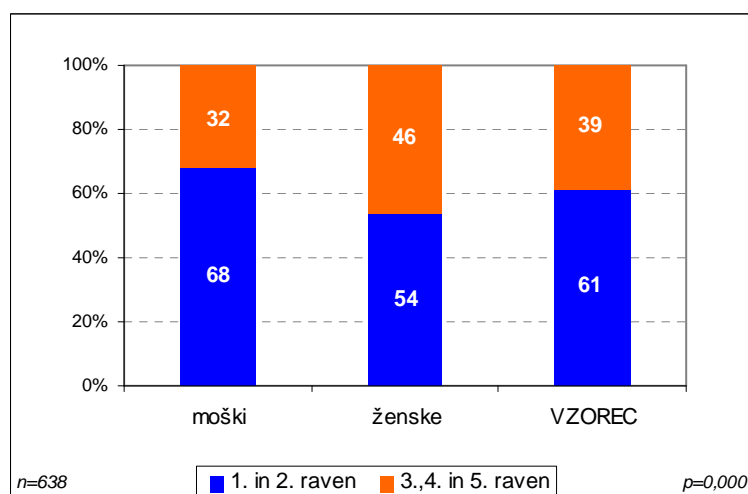
Slika M2: Primerjava mlajših odraslih in celotnega vzorca

Primerjava pisnih dosežkov znotraj vzorca mladih je že razkrila, da so dosežki mladih med 16 in 20 letom nižji od dosežkov mladih med 21. in 25. letom (slika U4). Razliko v dosežkih lahko pojasnimo z razliko v letih šolanja. Več let šolanja v povprečju pomeni tudi višje ravni pismenosti.

Porazdelitev pisnih dosežkov po spolu je prikazana na sliki M3. Podatki o deležih, ki jih zavzemajo moški in ženske, odkrivajo, da se moški z večjim deležem uvrščajo na nižji dve ravni pismenosti kot ženske, med deleži obeh spolov pa so statistično pomembne razlike. V tej starostni skupini pomembno več žensk kot moških dosega višje ravni.

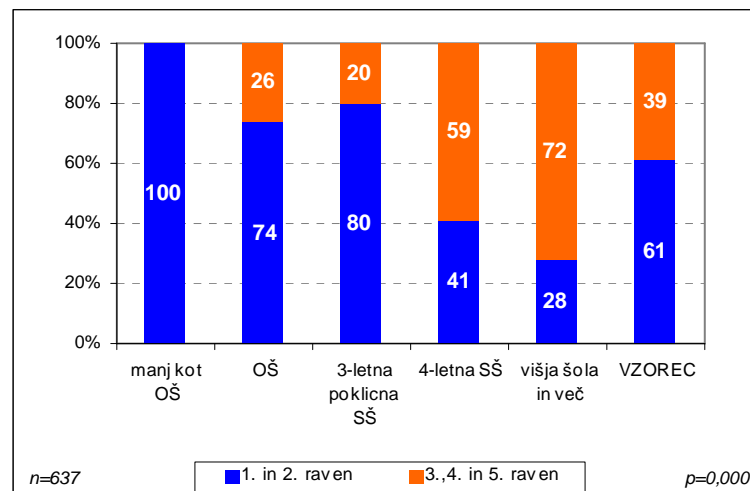
Slika M3: Značilnosti vzorca po spolu

Na podlagi podatkov, ki so na voljo, ni mogoče pojasniti razlike. Pri mlajših odraslih se zelo verjetno kažejo tudi nekatere razvojne značilnosti, ki so povezane s spolom. (Nekatere sposobnosti, pomembne za učenje branja in pisanja, imajo različen potek razvoja glede na spol. Zaradi tega nastaja, v različnih časovnih obdobjih, začasna prednost enega ali drugega spola pri merjenju bralnih, pisnih ali računskih spretnosti. Tudi nekatere posebnosti v razvoju so povezane s spolom: npr. specifične motnje branja in pisanja so pogostejše pri dečkih.)

Za razlago razlike med spoloma pri mlajših odraslih bi bili potrebni tudi nekateri drugi podatki. V celotni populaciji namreč dosega ženske nekoliko višje dosežke v besedilni pismenosti, moški pa v računski, dosežki obeh spolov na celotni populaciji so dokaj izenačeni.

Slika M4: Značilnosti vzorca glede na izobrazbo

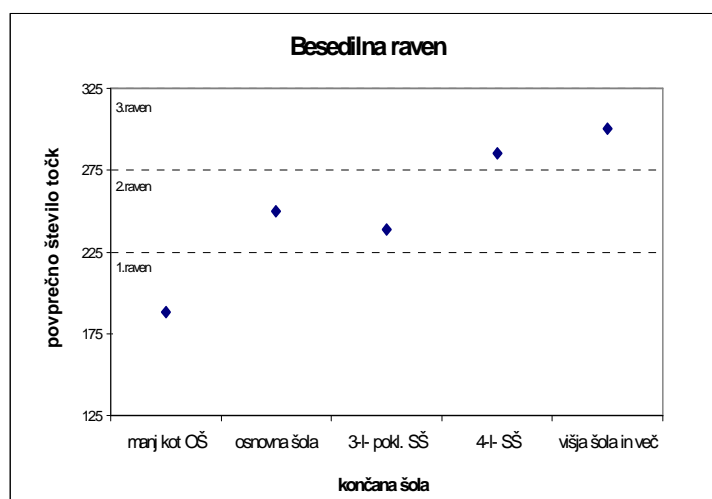
S sliko M4 so prikazani deleži, ki jih zavzemajo mladi na različnih ravneh pismenosti glede na najvišjo stopnjo končane šole med anketiranjem. V tem času je bila več kot polovica mladih vključena v redno izobraževanje, to pomeni, da so se po letih šolali dlje. (Prikaz njihovih dosežkov glede na leta šolanja navajamo v nadaljevanju.) Med dosežki mladih, ki so končali različne stopnje šolanja, pa se kažejo statistično značilne razlike v pisnih dosežkih. Kategorija "manj kot osnovna šola" združuje tudi mlade, ki so končali 6 razredov osnovne šole in eno- ali dveletno usposabljanje za delo. V resnici se vsi mladi iz te skupine umeščajo na nižji dve ravni pismenosti. Mladi s končano osnovno šolo se z bistveno manjšim deležem razvrščajo na 1. in 2. raven pismenosti. Za te mlade predvidevamo, da se jih je med anketiranjem večina redno šolala. Pa vendarle jih je 74 % uspešno reševalo naloge v testu komaj na prvih dveh ravneh besedilne pismenosti, njihov delež na teh ravneh pa je skoraj enak državnemu povprečju, ki znaša 77 %.

Za mlade, ki so kot najvišjo stopnjo izobrazbe navedli končano triletno poklicno šolo, domnevamo, da se po večini ne izobražujejo več.

Precej ugodnejši so podatki o deležih na nižjih ravneh pismenosti za tiste mlade, ki so imeli med anketiranjem končano vsaj štiriletno srednjo šolo ali več. Nižji dve ravni pismenosti dosega 41 % mladih s srednješolsko izobrazbo. Mladih s končano višjo izobrazbo ali več ne najdemo več na 1. ravni pismenosti, se pa z 28-odstotnim deležem umeščajo na 2. raven besedilne pismenosti. Deleži mladih s končano štiriletno srednjo šolo ali s končano višjo šolo na 1. in 2. ravni pismenosti so veliko nižji od povprečja med mladimi.

Slika M5 prikazuje povprečne pisne dosežke mladih glede na končano šolo. Mladi z manj kot osnovno šolo in eno- ali dveletnim usposabljanjem v povprečju dosega 1. raven pismenosti. Mladi s končano osnovno šolo in triletno srednjo šolo 2. raven, mladi s štiriletno srednjo šolo in več pa 3. raven pismenosti. Podatki o kakovosti in uporabnosti pisnega znanja pri mladih s končano srednjo šolo so spodbudni, saj se pričakuje, da daje končana srednja šola ustrezno temeljno znanje in spretnosti na 3. ravni.

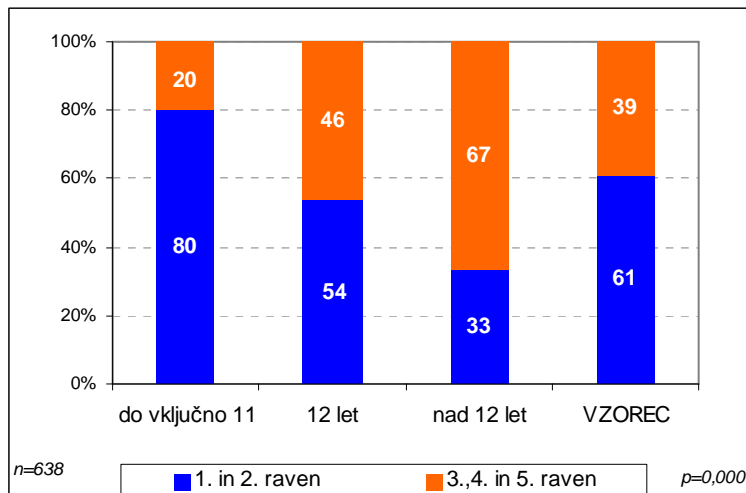
Slika M5: Povprečni pisni dosežki mladih glede na končano šolo (Opomba: podatki se nanašajo na najvišjo končano stopnjo izobrazbe med preverjanjem pismenosti, in ne na dokončanje šolanja!)

Slika M6 vsebuje podatke o deležih mladih na različnih ravneh glede na leta šolanja. Oblikovali smo tri kategorije glede na naš šolski sistem, in sicer do vključno 11 let, 12 let in več kot 12 let šolanja. Z leti šolanja smo skušali dopolniti podatke o najvišji stopnji izobrazbe, ki so jo navajali mladi ob anketiranju, nismo pa mogli hkrati upoštevati, da se mladi morebiti še vedno šolajo na višji stopnji, ki pa je med anketiranjem še niso končali.

Slika kaže, da se mladi, ki so imeli med anketiranjem končanih 11 let šolanja ali manj v večini (80 %) uvrščajo na 1. in 2. raven pismenosti. Več let šolanja pomeni večji delež mladih z boljšimi dosežki.

Slika M 6: Značilnosti vzorca po letih šolanja

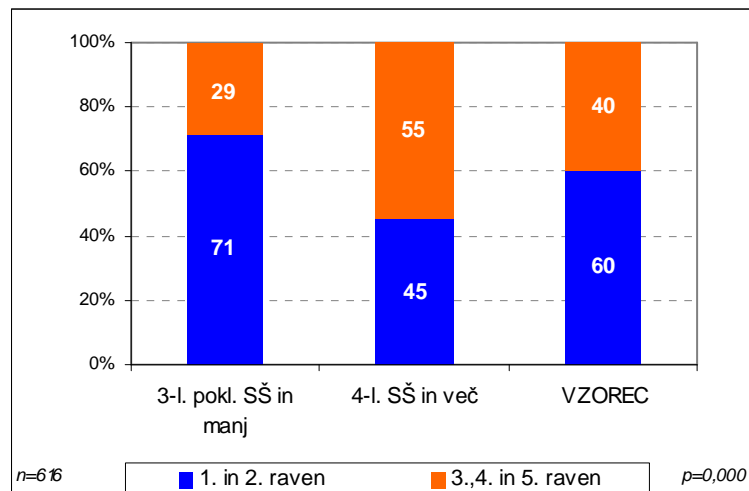

Strokovnjaki, ki so vodili raziskavo, ugotavljajo, da se podatki na mednarodni ravni ujemajo v tem, da je srednješolska izobrazba tista, ki zagotavlja dosežke na tretji ravni pismenosti ali temeljno znanje in spretnosti na stopnji, ki ustreza potrebam in zahtevam današnjega časa, načinu življenja in stopnji razvitosti informacijsko komunikacijske tehnologije.

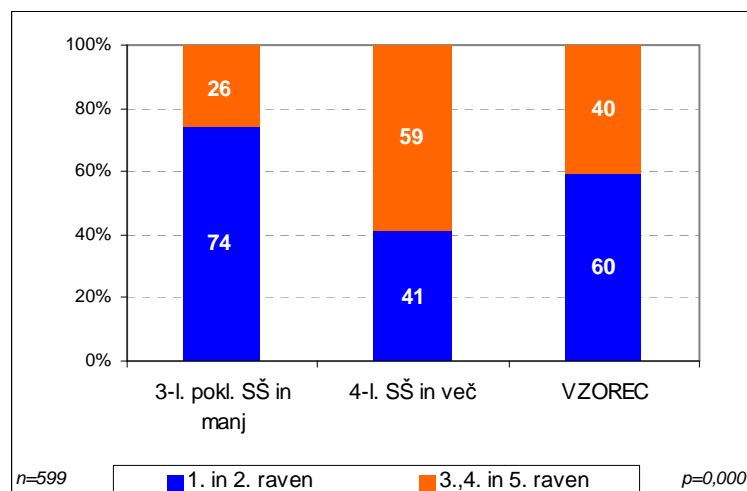
IZOBRAZBA STARŠEV

Podatke o pisnih dosežkih mladih smo primerjali z izobrazbo njihovih staršev. V raziskavi so bili zbrani podatki o vseh stopnjah izobrazbe staršev, za našo analizo smo jih združili v dve kategoriji, v prvi so starši, ki imajo končano triletno srednjo poklicno šolo ali manj, v drugi pa starši, ki so končali štiriletno srednjo šolo in več. Sliki M7a in M7b prikazujeta deleže mladih na različnih ravneh pismenosti glede na izobrazbo matere in očeta. Podatki kažejo, da so med mladimi, katerih starši sodijo v eno ali drugo kategorijo, statistično značilne razlike v pisnih dosežkih. Na nižjih dveh ravneh besedilne pismenosti najdemo 71 - 74 % mladih, katerih starši so manj izobraženi, in 41 - 45 % mladih, katerih starši imajo vsaj končano srednjo šolo.

Slika M 7a: Očetova izobrazba

Slika M 7b: Materina izobrazba

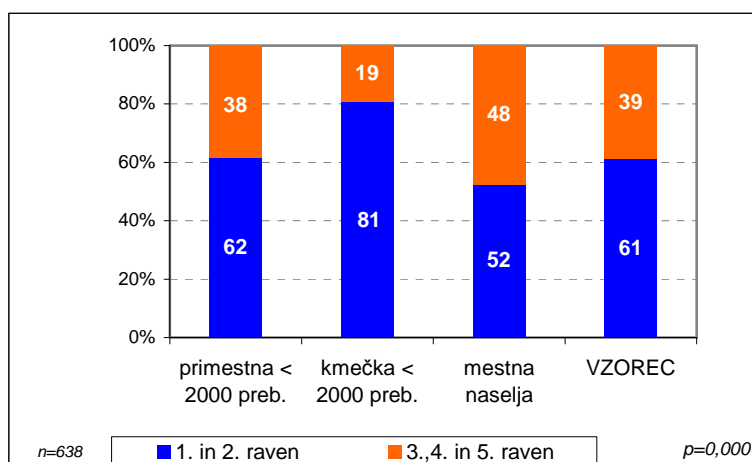
Videti je, da vpliva izobrazba staršev na dosežke pri preskusu pismenosti na vso populacijo odraslih v Sloveniji. Ob našem vzorcu mladih je treba poudariti, da je ta vpliv zelo izrazit prav pri mladih (16 - 25 let) in da je veliko močnejši kot pri starejših odraslih (26 – 65 let). Tudi primerjava vpliva izobrazbe staršev na pismenost odraslih v drugih državah kaže, da je ta vpliv v slovenskem vzorcu še posebno opazen. (Literacy in the Information Age, str. 31.).

Ugotovitve so pomembne iz različnih zornih kotov. Lahko jih razumemo kot večjo skrb staršev za izobraževanje otrok in v ta namen povečano dejavnost – sodelovanje pri šolskem delu. Zelo spodbuden je podatek, da mlajši rodovi v absolutnem in relativnem merilu dosegajo boljše uspehe. Izrazit vpliv družinskih dejavnikov govori sočasno o razmeroma šibkem učinku šolskega sistema pri odpravljanju razlik, ki jih otroci prinesejo iz domačega okolja.

VRSTA NASELJA

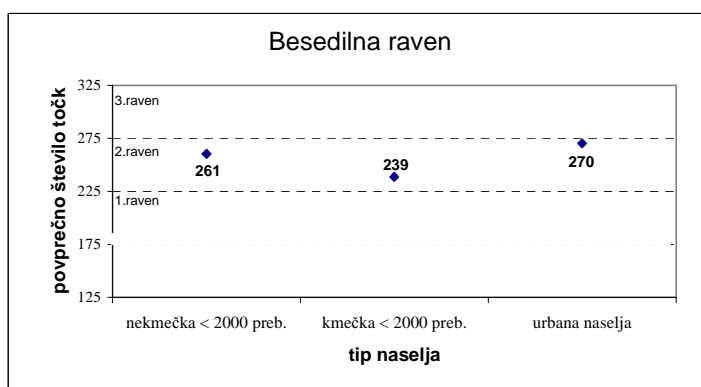
Vrsto naselja smo izbrali kot spremenljivko zaradi različnih možnosti, ki jih imajo mladi za izobraževanje, zaposlovanje idr., glede na značilnosti naselja. Bivalna naselja smo razdelili na tri večje skupine, na kmečka naselja, ki imajo manj kot 2000 prebivalcev, na primestna naselja z manj kot 2000 prebivalci in mestna naselja z več kot 2000 prebivalci. Podatke o deležih mladih po ravni pismenosti in glede na vrsto naselja, v katerem prebivajo smo prikazali s sliko M8, njihove povprečne dosežke pa s sliko M9.

Slika M 8: Značilnosti glede na vrsto naselja

Med pisnimi dosežki mladih, ki prebivajo v različnih vrstah naselij se kažejo statistično značilne razlike. Z zelo visokim deležem se namreč na prvi dve ravni pismenosti umeščajo mladi, ki prebivajo večidel v kmečkih okoljih (81 %). Mladih, ki stanujejo v manjših, primestnih naseljih, je 62 %. Z najmanjšim deležem se na te ravni pismenosti umeščajo mladi iz mestnih okolij, njihov delež preseže polovico in znaša 52 %.

Slika M9: Povprečni pisni dosežki mladih od 16 do 25 let glede na vrsto naselja

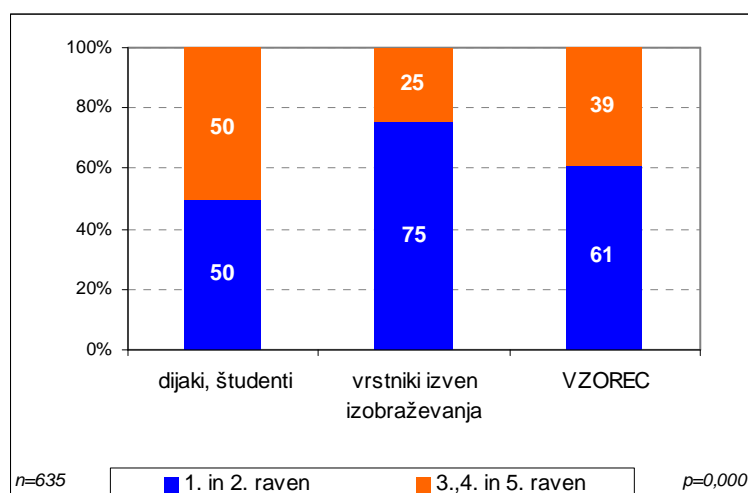
Povprečne pisne dosežke mladih glede na vrsto naselja prikazuje slika M9. Kakovost in uporabnost temeljnih spretnosti pri mladih, ki so večinoma iz kmečkih naselij, sta izrazito nižji kot pri mladih iz nekmečkih naselij. Pisni dosežki med mladimi iz manjših primestnih in mestnih naselij se povprečno ne razlikujejo veliko. Večje so razlike med mladimi iz teh dveh skupin in mladimi iz kmečkih okolij.

Mlajši odrasli med 16. in 25. letom predstavljajo del prebivalstva s temeljnimi spretnostmi na najvišjih ravneh za slovensko populacijo, saj imajo najboljše dosežke pri preskusu pismenosti. Podatki kažejo, da se višje ravni povezujejo z dolžino šolanja in z dejavniki iz okolja: stopnjo izobrazbe staršev in bivanjem v mestnem okolju.

DOSEŽKI MLADIH GLEDE NA NJIHOVO IZOBRAŽEVALNO DEJAVNOST

V nadaljevanju bomo primerjali mlade v rednem izobraževanju in njihove vrstnike zunaj rednega izobraževanja. Med dijaki in študenti se jih je polovica uvrstila na nižji ravni pismenosti, kar 75 % njihovih vrstnikov zunaj rednega izobraževanja pa na prvi ravni besedilne pismenosti.

Slika M10: Dosežki mladih in njihova izobraževalna dejavnost

Podatki o dosežkih glede na vključenost v izobraževanje potrjujejo, da izobraževalna dejavnost pomembno vpliva na raven temeljnih spretnosti. Vključenost v izobraževanje je seštevnik različnih dejavnikov pri posamezniku, od prirojenih sposobnosti, družinskega in družbenega okolja, izobraževalnih možnosti na krajevni ravni in širših družbenih dejavnikov, zgodovinskega dogajanja itn.

Za mlade, ki so v izbranem vzorcu zunaj izobraževanja, že njihov položaj kaže, da imajo manj priložnosti za ohranjanje temeljnih spretnosti: vsakdanja raba le-te obnavlja in krepi, obenem pa je to tudi priložnost, da se v položaju rabe temeljnih spretnosti spoznavajo nove možnosti, ki jih ponuja sodobna tehnologija, in razvijajo nove, tehnološkim zahtevam primerne spretnosti. Izključenost iz izobraževanja daje slutiti v ozadju šolsko neuspešnost ali prekinitev šolanja, mogoče tudi šibkejše sposobnosti, pomembne za šolsko delo, zelo verjetno manj spodbudno domače okolje in slabše življenjske razmere. Iz obstoječih podatkov ni bilo mogoče natančneje opredeliti položaj te skupine mladih.

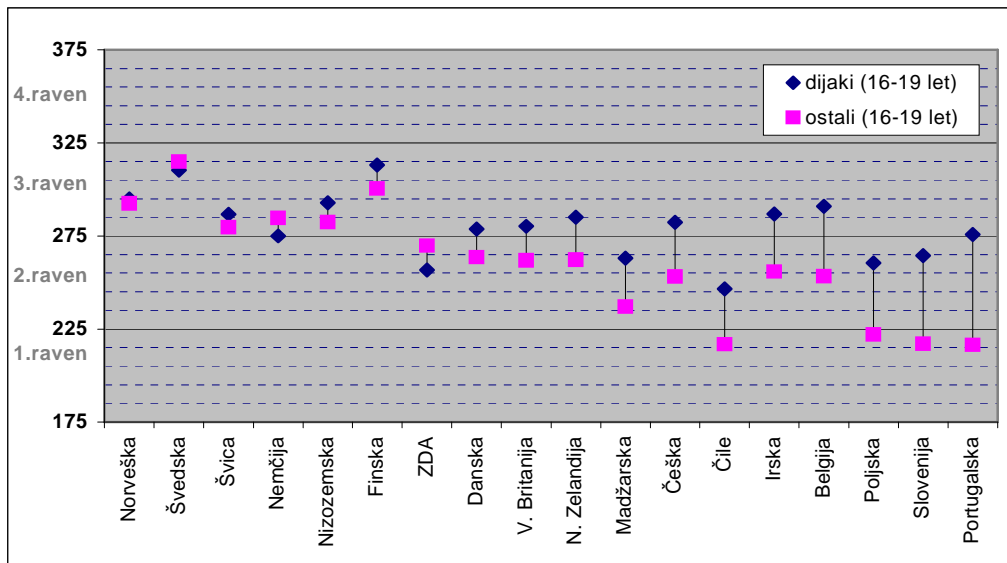
Podatek o razmeroma zgodnjem upadu temeljnih spretnosti po eni strani, opozarja, da redkejša uporaba le-teh kmalu povzroči pešanje, in tudi to, da pomanjkljivo pridobljene temeljne spretnosti niso toliko trajne in se hitreje izgubljajo. (Kot »mera« potrebnega učenja in redne uporabe temeljnih spretnosti, ki zagotavlja njihovo večjo obstojnost pri posamezniku, se kaže srednješolska izobrazba ali 12 let šolanja.)

Ob predstavitvi pisnih dosežkov mladih glede na končano šolo in leta šolanja smo ugotovili precejšnje razlike med mladimi, ki so končali različne stopnje šolanja in so se šolali različno dolgo. S prikazom deležev mladih od 16. do 19. leta in 20. do 24. leta v rednem izobraževanju in zunaj njega na sliki M11 dopolnjujemo podatke o pisnih dosežkih mladih.² Sliki ponazarjata dosežke mladih v rednem izobraževanju (dijaki in študenti) in mladih zunaj njega na posameznih ravneh pismenosti (odrasli). Podatki na sliki razkrivajo, da so pisne spretnosti mlajših odraslih zunaj sistema rednega izobraževanja mnogo manjše.

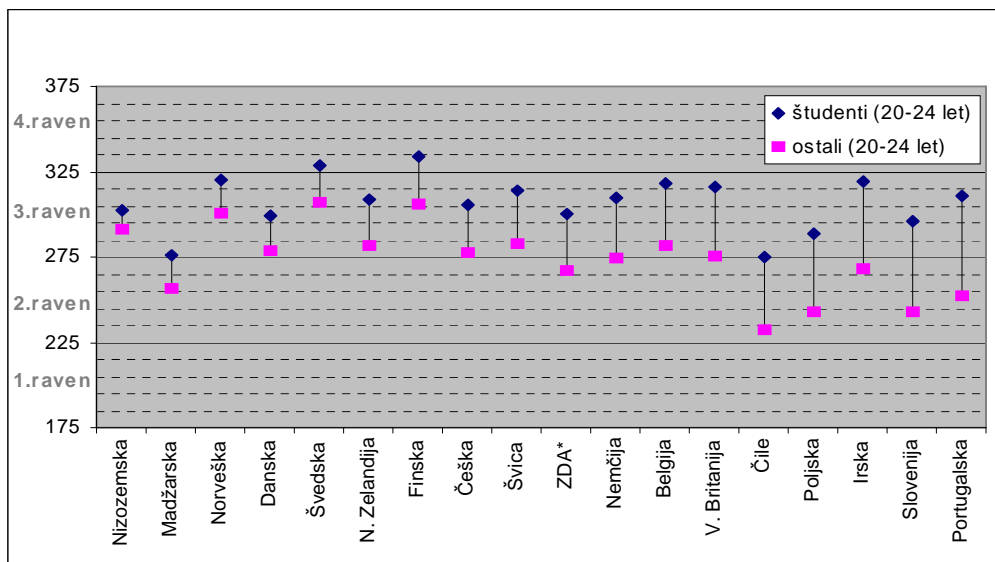
---

² Podatke povzemamo po raziskovalnem poročilu Pismenost odraslih v Sloveniji (Možina in drugi, 2001), zato tudi ohranjamo starostne skupine mladih kot so bile določene v tem poročilu.

Slika M11a: Povprečni dosežki dijakov in njihovih vrstnikov zunaj izobraževanja: primerjava med državami

Slika M11b: Povprečni dosežki študentov in njihovih vrstnikov zunaj izobraževanja: primerjava med državami

Primerjava povprečnih pisnih dosežkov mladih od 16. do 24. leta, ki so v sistemu izobraževanja in med mladimi zunaj njega med državami, je pokazala, da se neenakosti v pisnih dosežkih pojavijo zelo zgodaj. Države so razvrščene glede na razlike v povprečnih pisnih dosežkih med skupinama. Če smo pozorni najprej na razlike v pisnih dosežkih med obema skupinama pri skupini mlajših (16 – 19 let), opazimo precejšnje razlike med državami. Slovenija sodi v skupino držav, v katerih so razlike v pisnih dosežkih med skupinama že v prvem starostnem razredu od 16 do 19 let razmeroma velike (okoli 50 točk). Razlike med skupinama so zelo majhne na Norveškem, Švedskem, v Švici, Nemčiji, na Nizozemskem, Finskem, v ZDA in na Danskem. V večini držav se te razlike v naslednjem starostnem razredu od 20 do 24 let še povečajo (izjema je Madžarska, kjer se razlike med skupinama v tem starostnem razredu zmanjšajo, na Nizozemskem pa med skupinama v obeh starostnih razredih skoraj ni razlik).

Pričakovali bi, da bodo mlajši odrasli od 16. do 19. leta, pri katerih je pisno znanje, pridobljeno v šoli, še sveže, na splošno imeli dobre pisne dosežke, ne glede na to, ali se izobražujejo ali ne. Podatki kažejo, da jih dosegajo le v nekaterih državah, med temi pa ni Slovenije. V Sloveniji začetno izobraževanje mladim, ki ne končajo šolanja na štiriletni srednji šoli, ne zagotavlja ohranjanja pisnih spretnosti na ravni, ki bi jim omogočala nadaljnje učenje in izobraževanje v pozejših letih.

Primerjava povprečnih dosežkov v starejši skupini mladih (20 – 24 let) kaže, da se razlike med mladimi, ki se izobražujejo in ostalimi še povečujejo; Slovenija je med državami z največjimi razlikami.

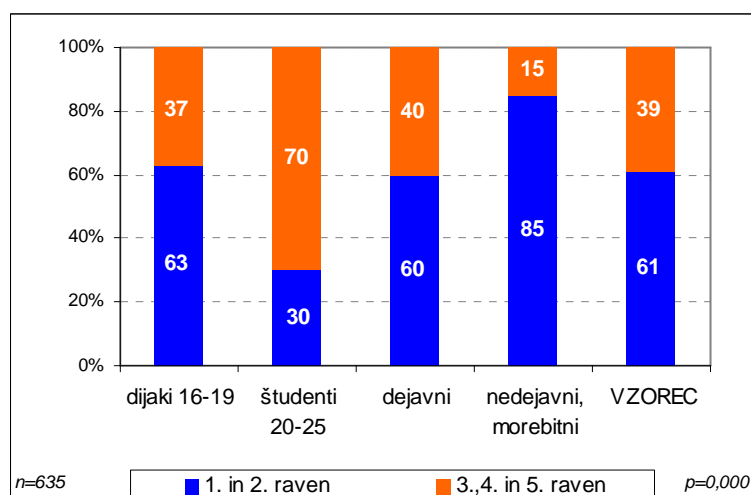
Mladi v rednem izobraževanju, dejavni v izobraževanju odraslih in nedejavni mladi

Mlade zunaj rednega izobraževanja smo doslej obravnavali kot enotno skupino, ki se ne izobražuje. Podatki pa kažejo, da del teh mladih po končanem rednem izobraževanju ali po izstopu iz njega nadaljuje izobraževanje v sistemu izobraževanja odraslih. Te mlade smo po podatkih o njihovi udeležbi v izobraževanju odraslih in njihovi pripravljenosti za učenje razdelili na 3 skupine: dejavne, morebitno dejavne in nedejavne v izobraževanju. Za "dejavne udeležence" v izobraževanju smo šteli odrasle, ki so odgovorili, da so se izobraževali, usposabljali ali spolnjevali med anketiranjem ali pa v zadnjih dvanajstih mesecih. Za "morebitne udeležence" smo šteli tiste, ki so odgovorili, da se zdaj ne izobražujejo in se tudi v zadnjem letu niso, da pa bi se želeli izobraževati v prihodnosti. "Nedejavni" so vsi, ki se niso izobraževali, usposabljali ali spolnjevali in si tega tudi v prihodnosti ne želijo.³

---

³ Opredelitev povzemamo po študiji Odrasli prebivalci Slovenije v izobraževanju iz leta 1987 (Jelenc, 1989)

Slika M12: Deleži mladih v rednem izobraževanju in v izobraževanju odraslih

S podatki na sliki M12 prikazujemo deleže skupin mladih glede na vključenost v sistem rednega izobraževanja, njihovo dejavnost v izobraževanju odraslih ali pripravljenost za učenje. Prikazujemo 4 skupine mladih, in sicer, dijake od 16. do 19. leta, študente od 20 do 25 leta, mlade – dejavne v sistemu izobraževanja odraslih in v eni skupini nedejavne in morebitno dejavne odrasle. Iz slike razberemo, da izmed štirih skupin mladih po visokem deležu na prvih dveh ravneh pismenosti izstopajo nedejavni in morebitno dejavni (85 %) na eni strani in študentje, ki imajo visok delež dosežkov na višjih ravneh pismenosti, na drugi strani.

Skupine morebitno dejavnih in nedejavnih, zlasti mladega prebivalstva, naj bi bile deležne posebne pozornosti. Njihov izhodiščni položaj kaže na več neugodnih dejstev: temeljne spretnosti pod povprečjem, ne vključenost v dejavnosti, ki podpirajo ohranjanje in razvoj temeljnih spretnosti, in kot najbolj neugodna ugotovitev – pomanjkanje motivacije za nadaljevanje izobraževanja. Razvoj sodobne družbe zahteva čedalje več znanja in spretnosti, prevzemanje vseživljenjskega učenja, ki omogoča ljudem, da razumejo spremembe v družbi na vseh področjih življenja ter se jim prilagajajo (delovno mesto, družina, prosti čas in družbena dejavnost). Mlajši rodovi se preprosto ne bodo mogli ogniti družbenim spremembam, zavračanje le-teh ali počasno prilagajanje lahko povzročijo, da se bo posameznik še bolj socialno osamil. Po zbranih podatkih je 28 % mladih odgovorilo, da bi se mogoče izobraževali, ali pa sploh ne. (Glej prilogo M1 str.24.)

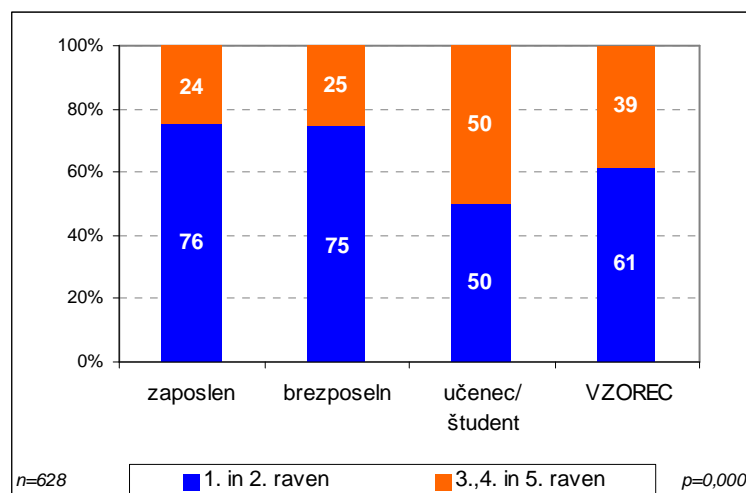
Izobraževalna dejavnost je očitno eden najpomembnejših dejavnikov za razvijanje in ohranjanje temeljnih spretnosti. Dosežki mladih, ki so šolanje končali ali ga prekinili, kažejo, da se kakovost temeljnih spretnosti razmeroma hitro slabša. Istočasno pa se zmanjšuje tudi število in trajanje dejavnosti na področjih, ki zahtevajo rabo temeljnih

spretnosti: delo, izobraževanje, oblike porabe prostega časa in sodelovanje v družbenem dogajanju.

ZAPOSLOTIVENI POLOŽAJ

Mlade iz naše skupine smo po zaposlitvenem položaju razdelili na tri skupine: zaposlene, brezposelne in mlade v rednem izobraževanju. Iz analize smo izpustili kategorijo "drugo", ki obsega le 2 % mladih. Podatki o deležih, ki jih zavzemajo posamezne kategorije mladih glede na zaposlitveni položaj, so prikazani v preglednici M1 na začetku poglavja. Skupina zaposlenih in brezposelnih mladih od 16 do 25 leta se glede na delež, ki ga zavzemajo na prvih dveh ravneh pismenosti, ne razlikuje.

Slika M13: Značilnosti glede na zaposlitveni položaj

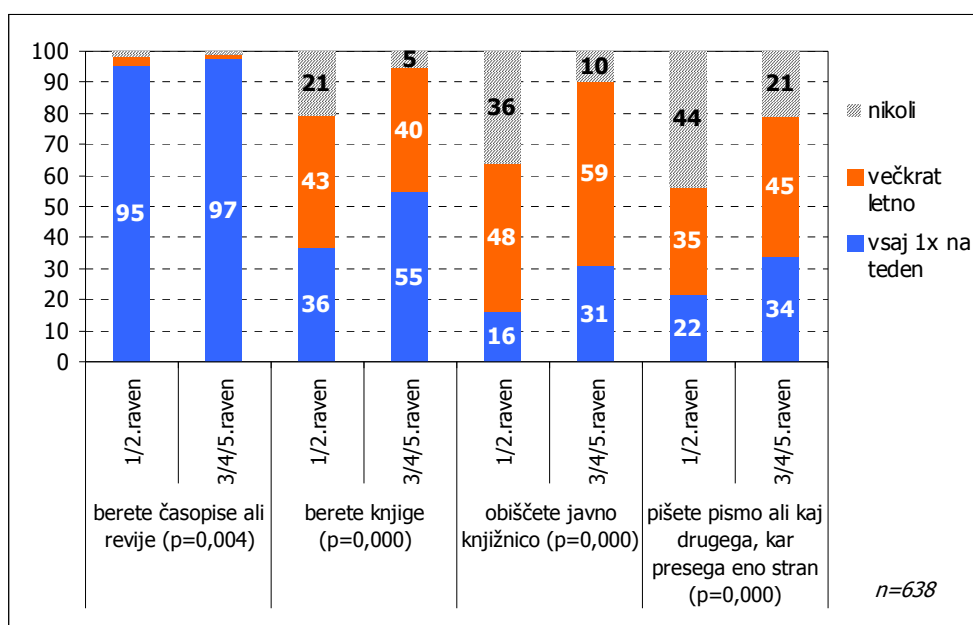
Med deleži zaposlenih in brezposelnih ni statistično značilnih razlik. Mladi v rednem izobraževanju (dijaki in študentje) imajo seveda po kakovosti pisnega znanja veliko prednost pred vrstniki, ki so zaposleni ali brezposelni. Tudi raba temeljnih spretnosti na delovnem mestu le-te ohranja in razvija. To, da ni razlike med zaposlenimi in nezaposlenimi, lahko pojasnimo tako, da so zaposleni kratek čas, in to na manj zahtevnih delovnih mestih, na katerih verjetno potrebujejo temeljne spretnosti na nižjih ravneh.

V primerjavi z delovnimi mesti mlajših odraslih se zdi, da šolsko delo močnejše učinkuje na razvijanje in ohranjanje temeljnih spretnosti.

VPLIV VSAKDANJE RABE TEMELJNIH SPRETNOSTI

Vsakdanjo rabo temeljnih spretnosti mladih smo preverjali z nekaj izbranimi dejavnostmi, povezanimi večinoma z branjem in pisanjem, in sicer: obiskovanje javne knjižnice, branje knjig, obisk kulturnih prireditev in pisanje pisem (v obsegu več kot ene strani) in spremljanje javnih dogodkov. Deleži mladih na različnih ravneh pismenosti glede na pogostost opravljanja dejavnosti, povezanih z branjem in pisanjem, so prikazani na sliki M14.

Slika M14: Pogostost rabe temeljnih spretnosti

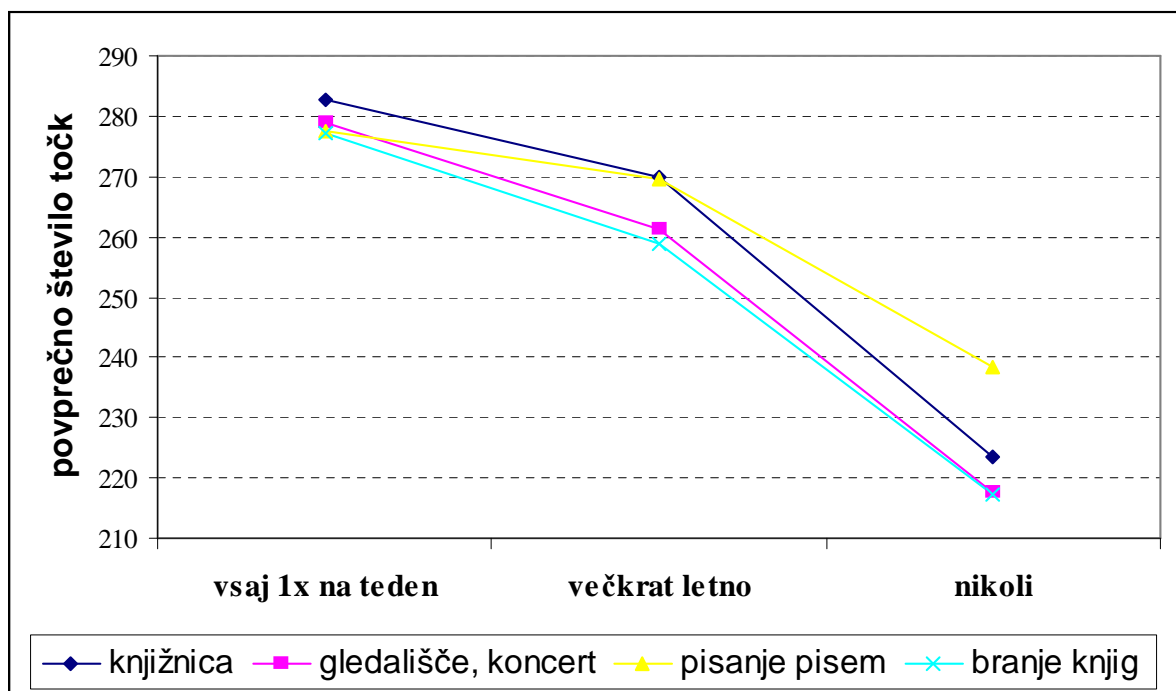

Primerjava pogostosti rabe spretnosti v vsakdanjem življenju kaže na pomembne razlike med mladimi, ki dosegajo različne ravni pismenosti. Učinek teh razlik je dvojen: mladi, ki so dejavnejši, pridobivajo novo znanje, izkušnje in spoznanja, se kulturno bogatijo in obenem vzdržujejo ali tudi spopolnjujejo svoje temeljne spretnosti. Nasprotno pa je z mladimi, ki so manj dejavni in dosegajo nižje ravni pismenosti. Le pri branju časnikov in revij so si mladi iz skupine 1-2 in skupine 3-4-5 zelo podobni, sicer so razlike med njimi statistično značilne.

Slika M15 vsebuje podatke o povprečnih pisnih dosežkih mladih v besedilni pismenosti glede na pogostost opravljanja različnih pisnih praks, branje knjig, pisanje pisem, obiskovanje kulturnih prireditev in javne knjižnice. S premicami so ponazorjene različne dejavnosti, povezane s pismenostjo, s točkami na premicah pa njihovi povprečni pisni dosežki glede na pogostost opravljanja teh dejavnosti. Analiza je pokazala, da so med

mladimi, statistično značilne razlike glede na pogostost opravljanja teh dejavnosti. Mladi, ki vsaj enkrat na teden opravljajo katero od navedenih dejavnosti, so dosegli najvišje število točk ali 3. raven pismenosti. Povprečni pisni dosežki mladih, ki opravljajo katero od naštetih dejavnosti večkrat na leto, se gibljejo na 2. ravni pismenosti. Tretja skupina mladih, ki nikoli ne bere knjig, ne obiskuje kulturnih prireditev ali javne knjižnice, dosega povprečno 1. raven pismenosti.

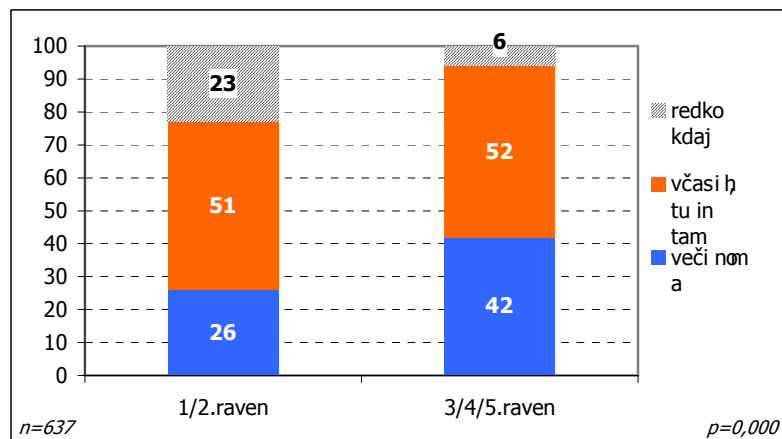
Slika M15: Povprečni pisni dosežki glede na pogostost opravljanja dejavnosti, povezanih s pismenostjo

Spremljanje javnih dogodkov

Slika M16 predstavlja deleže mladih glede na pogostost spremljanja javnih dogodkov. Tudi med mladimi, ki različno pogosto spremljajo javne dogodke so statistično značilne razlike v pisnih dosežkih.

Slika M16: Pogostost spremljanja javnih dogodkov

Spremljanje javnih dogodkov kaže splet dejavnikov pri posamezniku. Nedvomno potrebuje posameznik za spremljanje dogajanja temeljno znanje in spretnosti zato, da lahko uporabi različne vire obveščanja. Sodelovanje in spremljanje dogajanja v družbi kaže na zanimanje, željo in potrebo, da se bolj ali manj prispeva in deluje na dogajanje (aktivno državljanstvo). Z več delovanja se doseže večja obveščenost, boljše razumevanje dogajanja in uspešnejše sodelovanje. Ta krožna povezanost omogoča posamezniku, da z dejavnim odnosom do dogajanja v okolju pridobiva tudi na osebni ravni. Mladi z bolj razvitimi spretnostmi znajo bolje izrabljati vire obveščanja, razlika se tudi tukaj kaže kot statistično značilna.

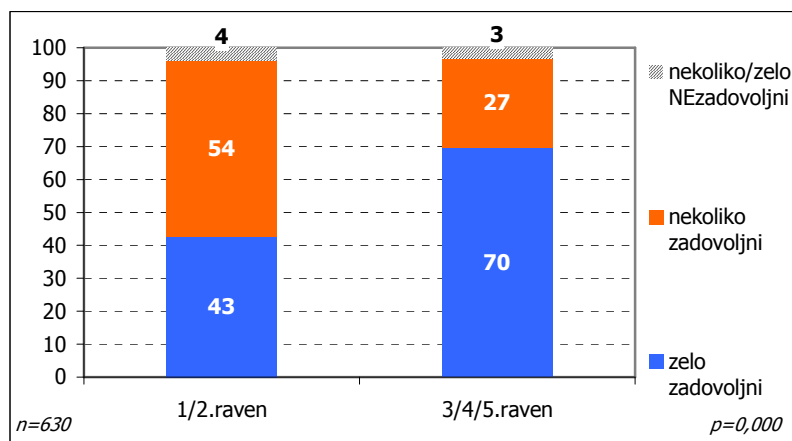
Pogostost rabe in raven temeljnih spretnosti v prostem času so v krožno posledičnem razmerju. Višje ravni omogočajo lažji dostop do različnih virov obveščanja in načinov za preživljanje prostega časa, ki zahtevajo rabo temeljnih spretnosti, večja raba temeljnih spretnosti v vsakdanjem življenju pa pripomore k obnavljanju in razvijanju višjih ravni.

LASTNA OCENA BRANJA, PISANJA IN RAČUNANJA

S sliko M17 prikazujemo deleže mladih povzete po njihovih ocenah o obvladovanju svojih bralnih, pisnih in računskih spretnosti, potrebnih v vsakdanjem življenju.

Slika M17: Lastna ocena temeljnih spretnosti

Podatki na sliki kažejo, da je velik delež mladih v obeh skupinah zadovoljen s svojimi temeljnimi spretnostmi. S svojimi spretnostmi v šoli, na delovnem mestu in v vsakdanjih položajih dobro shajajo in praviloma nimajo težav, ki bi nastajale zaradi pomanjkanja temeljnih spretnosti. To pomeni, da najbrž ne čutijo potrebe po izpopolnjevanju temeljnih spretnosti. Ugotovitev je pomembna zlasti za nadaljnje izobraževanje mladih, uvrščenih v skupino, ki dosega nižje ravni pismenosti.

Razmeroma veliko zadovoljstvo s svojimi temeljnimi spretnostmi govori o nekaterih vidikih družbenega razvoja in individualnega položaja. Sklepamo lahko, da je stopnja informacijsko-komunikacijske tehnologije na taki ravni, da so posamezniki kos zahtevam šole, delovnega mesta in vsakdanjega življenja ter da večina prebivalstva ne občuti potrebe, da bi morala svoje spretnosti razvijati in izpopolnjevati.

ZNAČILNE SKUPINE MLADIH

Podatke o mladih smo obdelali še glede na razvrščanje po skupnih značilnostih, ki jih omogoča statistični postopek nehierarhičnega razvrščanja v skupine. S tem načinom smo želeli ugotoviti še nekatere druge povezave, pomembne za razumevanje in reševanje problema pismenosti ali temeljnega znanja in spretnosti.

Skupine, ki se tako oblikujejo niso povsem homogene, za vsako pa je praviloma značilno, da je kaka lastnost nadpovprečno ali podpovprečno opazna. S statistično obdelavo smo dobili štiri skupine, eno smo zaradi premajhnega števila enot (N2 = 22) iz obdelave izvzeli. Preostale tri skupine (N1 = 160, N3 = 200, N4 = 256) se med seboj bistveno razločujejo po stopnji in vrsti izobrazbe. Čas od 16. do 25. leta je življenjsko obdobje, ko je izobraževanje najintenzivnejše, zato je razumljivo, da se v njem izoblikujejo razlike med posameznimi skupinami mladih, prav glede na stopnjo izobrazbe.

Skupine bi lahko pogojno imenovali po stanju izobraževanja: *končano šolanje, srednješolci in nadaljevanje šolanja*.

Končano šolanje

V skupini, v kateri prevladuje starejša polovica vzorca mladih, starih od 20 do 25 let, je večji delež mladih moških kakor žensk. Zanje je značilno, da se s svojimi dosežki pri preskusu pismenosti uvrstijo na 1. raven pismenosti. V tej skupini prevladujejo tisti s končano poklicno izobrazbo, praviloma se ne izobražujejo več, temveč so zaposleni ali iščejo zaposlitev (brezposelni).

Večina jih stanuje v vaškem okolju ali manjših primestnih naseljih (v katerih je manj kot 2000 prebivalcev). Člani njihovih družin imajo večinoma nižjo stopnjo izobrazbe, matere osnovno šolo, očetje osnovno ali poklicno šolo. Ta skupina je, v primerjavi s starši po stopnji izobrazbe napredovala. Pri navajanju podatkov o bralnem gradivu in bralnih navadah je za člane te skupine značilno, da doma nimajo bralnega gradiva, ne obiskujejo knjižnic in ne berejo knjig, ter ne obiskujejo kulturnih ali športnih prireditev. Povprečno vsak teden prebirajo revijo ali tednik in gledajo televizijo več kot dve uri na dan. Javne dogodke spremljajo redko, večinoma po radiu. S svojimi spretnostmi branja, pisanja in računanja so deloma zadovoljni, zelo malo jih je zelo zadovoljnih, ne želijo pa si šolanja nadaljevati ali se nadaljnje izobraževati.

V tej skupini so mladi, ki so imeli manjše možnosti ali skromnejše želje glede izobraževanja po končani osnovni šoli in so svoje izobraževanje končali. Raven temeljnih spretnosti, ki so jo dosegli, je rezultat življenjskega okolja in šolanja. Okoliščine niso pripomogle k razvijanju bralne kulture (izobrazba staršev, dostopnost bralnega gradiva, bivalne razmere), za nadaljnje izobraževanje ne kažejo zanimanja, čeprav bi ga glede na doseženo raven temeljnih spretnosti in predvideni nadaljnji razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije potrebovali.

Srednješolci

V tej skupini so zbrani vsi mladi od 16. do 19. leta, ki se še redno šolajo, večinoma so dijaki ali študentje. Ker so se v tej skupini zbrali vsi mladi te starostne kategorije zajeti v raziskavo, se tudi njihovi dosežki pri preskusu pismenosti razvrščajo na vseh ravneh.

Večinoma stanujejo v mestnih naseljih, po izobrazbi staršev prevladujejo matere s srednjo in očetje s srednjo in višjo stopnjo izobrazbe. Kar zadeva založenost z bralnim gradivom so v boljšem položaju kakor prejšnja skupina, več jih uporablja zlasti slovarje in enciklopedije. Bralne in pisne spretnosti uporabljajo pri branju knjig in pisanju, zelo pogosto tudi obiskujejo knjižnico. So skupina, v kateri je največ vprašanih odgovorilo, da obiskujejo knjižnico vsak teden ali vsaj vsak mesec. Televizijski program spremljajo povprečno dve uri na dan. Javne dogodke spremljajo včasih po časnikih ali radiu. S svojimi temeljnimi spretnostmi so zadovoljni, razmeroma malo jih je zelo zadovoljnih.

Skupina srednješolcev je razmeroma homogena. Vsa skupina se šola, in da lahko zadosti zahtevam šole, temeljne spretnosti pogosto uporablja in razvija.

Nadaljevanje šolanja

Za to skupino je značilno, da je v njej več žensk kot moških in da so stari od 20 do 25 let. Njihovi dosežki se gibljejo na višjih ravneh pismenosti. Večina mladih v tej skupini se šola na visokošolski stopnji.

Večina stanuje v mestnih naseljih, starši imajo večinoma srednjo in višje stopnje izobrazbe. Za to skupino je značilno, da je najdejavnější pri branju in izrabi možnosti za osebnostni in kulturni razvoj. V odgovorih najpogosteje navajajo, da imajo doma vse vrste bralnega gradiva. Tudi sami so zelo dejavni in očitno več kot člani drugih skupin obiskujejo knjižnice, berejo knjige, časnike in revije, obiskujejo kulturne in športne prireditve. Od drugih dveh skupin se razlikujejo tudi po tem, da večinoma sledijo javnim dogodkom, največ s prebiranjem časnikov. Za to skupino je značilno, da v primerjavi z drugimi porabi najmanj časa za gledanje televizije.

S svojimi spretnostmi branja, pisanja in računanja so zelo zadovoljni. Pozornost zbujejo tudi zaradi močno izražene želje po izobraževanju, potrebnem za poklic ali prosti čas.

Mlajši odrasli v tej skupini se šolajo najdlje in njihovi dosežki pri preskusu pismenosti so na najvišjih ravneh. Njihova odločitev za nadaljevanje šolanja in možnosti, da jo uresničijo, potrjujejo, da se zavedajo, kako pomembna sta zanje obvladovanje temeljnih spretnosti in pridobivanje znanja. Ta skupina največ uporablja spretnosti, v prostem času, največ izrablja različne vire obveščanja in možnosti za kulturni razvoj.

SKLEPNA MISEL

Skupina mlajših (16 – 25 let) se po dosežkih pri preskusu pismenosti močno razlikuje od drugih odraslih, so pa v skupini zelo velike razlike med posameznimi podskupinami. Primerjava treh skupin, ki so se oblikovale po nekaterih skupnih lastnostih, po katerih se zelo razlikujejo od drugih v vzorcu, kaže tudi pri tej populaciji velik pomen izobraževanja za raven temeljnih spretnosti. Medsebojno vplivanje ravni temeljnih spretnosti na stopnjo izobrazbe in nasprotno je pri tej populaciji zelo očitno, ker je tudi vpliv izobraževanja zelo svež. Pri tem ne smemo zanemariti tudi nekaterih drugih okoliščin, ki pomembno vplivajo na izid šolanja, kot so domače, šolsko in širše družbeno okolje.

SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI

Podrobnejša obravnava podatkov o mlajših odraslih iz populacije odraslih, njihovih dosežkov pri preskusu pismenosti in drugih značilnostih, zbranih z uporabo vprašalnika, nam omogoča boljše poznavanje temeljnih spretnosti pri mlajših odraslih in na splošno boljše razumevanje pojava pismenosti pri odraslih.

V obdobju mladostništva potekajo pomembne spremembe v telesnem, duševnem in socialnem razvoju. Hkrati se začinja in oblikuje poklicna pot, mladi se osamosvajajo od družinskega okolja in si ustvarjajo svoje gmotne vire.

Mlajši odrasli med 16. in 25. letom so v naši družbi del prebivalstva, pri katerem je izobraževalna dejavnost še vedno zelo intenzivna. Del mladih se še izobražuje na srednjih šolah in višjih oblikah izobraževanja (55 %), del mlajših odraslih končuje svoje redno izobraževanje in išče zaposlitev. Nekateri od njih so že zaposleni (32 %). To intenzivno dogajanje nam ne dovoljuje, da zanesljivo razmejimo posamezne pojave in razmerja med njimi.

Mlajši odrasli v Sloveniji po podatkih kažejo najvišje ravni temeljnih spretnosti, razlika med njimi in drugimi je statistično značilna. Opazno razlikovanje mlajših odraslih pojasnimo po eni strani s tem, da so še v izobraževalnem procesu (ali so ga pred

kratkim končali). Vsakdanja raba temeljnih spretnosti ugodno vpliva na njihov razvoj, šolanje je priložnost, da se seznanijo z novimi oblikami temeljnih spretnosti.

Prav tako pomemben vpliv imata vrsta in trajanje srednješolskega izobraževanja. Štiriletna srednja šola je tista meja, ko temeljne spretnosti dosežejo stabilno kakovost, ki je manj občutljiva za pozabljanje. Krajše oblike srednješolskega izobraževanja ne prinašajo tako ugodnih učinkov.

Srednja šola se tudi v drugih državah (in šolskih sistemih) kaže kot količina šolanja, ki jo posameznik potrebuje za doseganje ravni temeljnih spretnosti, ki omogoča izpolnjevanje vseh svojih vlog. Na splošno se v razvitih državah govori o deset- do dvanajstletnem obveznem šolanju ali o šolski obveznosti za vse do 16. ali 18. leta.

Primerjava mladih, ki se izobražujejo, in tistih, ki so šolanje končali po posameznih državah, kaže na velike razlike med državami v dosežkih pri preskusu pismenosti med eno in drugo skupino mladih. V nekaterih, zlasti razvitih evropskih državah (Norveška, Švedska, Švica, Nemčija, Nizozemska in Finska) ni pomembne razlike med mladimi, ki nadaljujejo šolanje, in tistimi, ki so šolanje končali ali opustili. Zdi se, da te države svojim mladim do 16. leta zagotovijo kakovost temeljnega znanja in spretnosti (3. raven pismenosti), ki zadošča potrebam današnjega časa. Ugotovitev da je mogoče razviti temeljne spretnosti mladih že do 16. leta na ravni, ki ustreza zahtevam današnjega časa je lahko zelo uporabna za Slovenijo in druge države, v katerih je neskladje med tema skupinama mladih zelo veliko.

Podatki o izobraževanju po končanem rednem šolanju kažejo, da se približno dve tretjini tistih, ki so končali redno šolanje, nista pripravljene naprej izobraževati, niti za potrebe dela niti za svoje osebne potrebe, na primer za porabo prostega časa. Pomanjkanje motivacije za izobraževanje po končanem šolanju se lahko ublaži z večjim vlaganjem v kakovost rednega izobraževanja.

Primerjava dosežkov glede na izobrazbo staršev kaže na zelo pomemben vpliv izobrazbe staršev in vsega, kar višje stopnje izobrazbe prinašajo družini (večja podpora pri šolskem delu, ugodnejši gmotni položaj, širše družbeno okolje itn.). V slovenskem okolju je vpliv staršev močnejši kot v nekaterih drugih državah, sam pojav pa bi lahko pojasnili le, če bi natančneje razčlenili kulturno tradicijo, družbeno in zgodovinsko dogajanje, zgodovino šolskega sistema itn. Če izhajamo iz te ugotovitve in se usmerimo v prihodnost, bi bilo treba iskati možnosti za večjo podporo učencem in dijakom v šolskem sistemu. Družba naj bi s šolskim sistemom nadomestila nekaterim otrokom tisto, česar jim starši zaradi pomanjkanja ustrezne izobrazbe, življenjskega položaja ali drugih razlogov niso mogli dati. Skandinavske države že skušajo z različnimi ukrepi

nadomestiti ali omiliti prikrajšanost otrok v šolskih spretnostih in podatki iz raziskave kažejo, da so pri tem uspešni.

Četudi imajo mlajši odrasli temeljne spretnosti na najvišji ravni v primerjavi z drugimi odraslimi, se tudi pri njih kaže raba temeljnih spretnosti v vsakdanjem življenju kot pomembna podpora dejavnost za ohranjanje in razvijanje temeljnih spretnosti v najširšem pomenu besede.

Mladi so kar precej zadovoljni s svojimi spretnostmi branja, pisanja in računanja; to pa pomeni, da ravni svojih temeljnih spretnosti ne čutijo kot oviro za izrabljanje različnih virov obveščanja. Takšno zadovoljstvo jih gotovo tudi ne bo spodbudilo k spontanemu razvijanju in izpopolnjevanju temeljnih spretnosti, zato bodo morali vsi, ki mlade spodbujajo k izobraževanju – izobraževalne ustanove, delodajalci ali družba – nameniti veliko pozornosti primernemu motiviranju.

PREDLOGI ZA ZVIŠEVANJE RAVNI TEMELJNEGA ZNANJA IN SPRETNOSTI MLADIH

Mlajši odrasli (16 – 25 let) so del prebivalstva, ki je dosegel najboljše uspehe pri preskusu pismenosti. V primerjavi z mladimi iz drugih držav, ki so sodelovale v mednarodni raziskavi o pismenosti, so dosežki mladih nekoliko boljši kot dosežki celotne populacije, toda še vedno v spodnji polovici lestvice dvajsetih držav. Izobraževanje najbolj vpliva na razvoj temeljnega znanja in spretnosti, dosežena raven je sorazmerna stopnji ali trajanju izobraževanja. Različni kazalniki v okviru mednarodne raziskave o pismenosti kažejo, da prav srednješolska izobrazba v različnih državah zagotavlja raven temeljnega znanja in spretnosti, ki ustrezajo današnji stopnji informacijsko-komunikacijske tehnologije. Srednješolska izobrazba tudi zagotavlja dokaj stabilno raven temeljnega znanja in spretnosti, ki je manj občutljiva za pozabljanje.

Mlajši odrasli, zajeti v raziskavo, so časovno zelo blizu rednega izobraževanja: bodisi da se še šolajo ali da so šolanje pred kratkim končali. Pri tem je treba opozoriti, da skupina ni homogena in da so med posameznimi podskupinami mladih precejšnje razlike. Zaskrbljuje tudi podatek, da potem ko opustijo šolanje, razmeroma kmalu upade raven temeljnega znanja in spretnosti.

Iskanje možnosti za izboljšanje položaja je treba najbrž usmeriti v dve smeri: podaljševanje rednega šolanja (trajanje šolske obveznosti) in spodbujanje nadaljnjega (vseživljenjskega) izobraževanja v različnih oblikah po koncu ali opustitvi šolanja, da bi dosegli srednješolsko izobrazbo.

Pri nas traja obvezno šolanje do 15. leta starosti, nadaljnje šolanje ni obvezno in pri njem je opazen velik osip mladih (Mencin Čeplak, 1996). Ustvarjanje možnosti pomeni delovanje na različnih področjih: od spodbujanja mladih do nekaterih sprememb na ravni šolskega sistema.

Poudariti je treba, da se učinek daljšega rednega izobraževanja ne pričakuje samo pri temeljnem znanju in spretnostih temveč na različnih področjih, ki so povezana s stopnjo izobrazbe: psihosocialni razvoj mladih (šolanje deluje kot varovalni dejavnik), možnosti zaposlitve in kakovost življenja. Za pridobivanje mlajših udeležencev za nadaljevanje izobraževanja je pomembno, da se programi čim bolj približajo njihovim potrebam po izobraževanju in ciljem. Za to je treba ponuditi več programov z različnim trajanjem in raznimi vsebinami. Posebno pozornost je treba nameniti motiviranju mladih, ker jih večina ne čuti potrebe po nadaljnjem izobraževanju.

Nekateri izobraževalni programi pri nas, namenjeni mladim, ki so opustili šolanje, se že razvijajo in se s svojimi uspehi tudi uveljavljajo v svojem okolju, npr. Projektno učenje za mlade – PUM in Produkcijška šola. Kljub razširitvi ponudbe in spodbudam za izobraževanje bo kar nekaj mladih ostalo brez srednješolske izobrazbe zaradi šolskega neuspeha, gmotnega položaja, neugodnih izkušenj s šolo itn. Prav bi bilo, da bi tudi tem namenili krajše izobraževalne programe, ki bi zagotavljali temeljno znanje in spretnosti za vsakdanje potrebe. Poleg raznovrstne ponudbe različnih izobraževalnih možnosti za mlade je pomembno tudi, koliko so le-te razširjene in kako dostopne so mladim iz vseh krajev Slovenije.

Izobrazba mlajših rodov je pomembna za razvoj vsake družbe. Navsezadnje bo družba dobila od mladih toliko, kolikor bo vložila v njihovo izobraževanje.

Mag. Jasmina Mirčeva

BREZPOSELNOST, TEMELJNO ZNANJE IN SPRETNOSTI

PREDMET IN AKTUALNOST

Temeljne značilnosti in razvojne težnje sodobne družbe so nedvomno procesi globalizacije, tehnološke spremembe, spremembe v zaposlovanju in organizaciji dela. V središču tehnološkega razvoja pa je informacijsko-komunikacijska tehnologija, ki temelji na znanju. V razvitih državah (Japonska, ZDA, Švica) temelji na znanju več kot 50 % bruto družbenega proizvoda. Vzporedno s tem razvojem nastajajo nekatere pomembne spremembe v zaposlovanju; zmanjšuje se število zaposlenih v izobraževalno manj zahtevnih panogah in povečuje v storitvenih, finančnih in drugih dejavnostih, ki temeljijo na znanju.

V takih razmerah sta nenehno izobraževanje in usposabljanje zaposlenih pogoj za izboljševanje kakovosti dela in razvijanje najzahtevnejših spretnosti zaposlencev. Temeljni cilj tega izobraževanja in usposabljanja pa je razvijanje pisnih spretnosti, potrebnih za delo. Sposobnost branja, pisanja in računanja so temelj za uspeh na trgu dela. Izsledki raziskav v svetu so pokazali, da neustrezne pisne spretnosti zmanjšujejo posameznikovo učinkovitost in uspešnost pri delu ter verjetnost, da bi sodeloval v družbenih dogajanjih. Vemo tudi, da višji pisni dosežki zaposlenih pripomorejo k ohranjanju in izboljševanju položaja na delovnem mestu in da je v skupini brezposelnih delež oseb z nižjimi pisnimi spretnostmi višji kot v skupini zaposlenih (OECD, 2000). Naraščanje povpraševanja po večjih pisnih spretnostih brezposelnih lahko opazujemo iz različnih zornih kotov. Brezposelnost je bistveno večja v obdobju pred političnimi, gospodarskimi, socialnimi in družbenimi spremembami, to pa nalaga tistim, ki imajo najnižjo raven znanja in spretnosti, da več vlagajo v njihovo izboljšanje in tako povečajo svojo konkurenčnost na trgu dela. Po drugi strani imajo odrasli z manj znanja in spretnosti nenehno težave, saj je zanje vse manj delovnih mest.

Za razvoj trga delovne sile v Sloveniji sta značilna razkroj in preoblikovanje razmeroma stabilnega gospodarskega sistema; to je povzročilo pomembne spremembe v povpraševanju po delovni sili po dejavnostih (področjih dela) in tudi po njeni usposobljenosti, izkušeniosti in pisnih spretnostih. Ta razvoj nalaga nenehno dopolnjevanje, spopolnjevanje, ohranjevanje ter izboljševanje pisnih spretnosti delovno aktivnega prebivalstva. Razvojna gibanja povzročajo obenem racionalizacijo zaposlovanja, zmanjševanje števila zaposlenih in brezposelnost. Vprašanje je torej, kakšna je ponudba delovne sile, kakšne so značilnosti brezposelnih, kakšno znanje in spretnosti imajo, kakšna je raven pismenosti in koliko je vse to usklajeno s potrebami na trgu dela. Koliko se je ta populacija pripravljena spoprijeti z izzivi novega časa?

Najnovejše raziskave gibanj na trgu dela v Sloveniji so pokazale, da sta v nasprotju z nekaterimi razvitimi državami ponudba in povpraševanje po delovni sili strukturno precej neusklajena. Po eni strani zahteva trg delovne sile prožno delovno silo in prav tako znanje, sposobnost prilagajanja bliskovitim spremembam, po drugi strani je v Sloveniji izobrazbena sestava prebivalstva, posebno brezposelnih neugodna. Podatki Zavoda RS za zaposlovanje (Poročilo o delu, 1996: 116; Izobrazbena sestava brezposelnih, priloga preglednica 74a, str. 421) kažejo, da je 47 % vseh brezposelnih na dnu izobrazbene piramide – je med tistimi, ki so brez izobrazbe ali imajo samo

temeljno ali nižjo strokovno izobrazbo. Za doseganje večje usklajenosti med ponudbo in povpraševanjem je nedvomno izjemno pomembno stalno izobraževanje in izboljševanje temeljnih spretnosti brezposelnih, predvsem tistih, ki so na dnu lestvice pismenosti. To jim bo omogočilo, da se bodo bolje uveljavili na trgu dela. Pismenost je tudi problem slabše usposobljenih zaposlenih, za katere je precej verjetnejše, da bodo v bližnji prihodnosti ostali brez dela (Hribar, 1993). Strokovnjaki navajajo, da se izobrazbena sestava prebivalstva zelo počasi spreminja, s tem pa tudi njihove pisne spretnosti. Toda tehnološki cikli se krajšajo, izobraževalni pa podaljšujejo, zato je treba vlagati čedalje več v izboljševanje pisnih spretnosti delovne sile. To tudi utemeljuje, da je za državo izboljševanje pisnih spretnosti brezposelnih med temeljnimi načini povečevanja zaposljivosti. (Glej Strokovne podlage za pripravo Nacionalnega programa izobraževanja odraslih, 1989/1999.)

Izsledki Nacionalne raziskave pismenosti odraslih (Možina in drugi, 2001) so pokazali, da se odrasli na 1. in 2. ravni pismenosti bistveno manj izobražujejo, bodisi v formalnih ali neformalnih oblikah. Zanje je tudi značilno, da je njihovo učenje ob vsakdanjih izkušnjah zelo omejeno, saj živijo in delajo v monotonem socialnem okolju, ki ni naklonjeno učenju, narava in sestava izkušenj sta omejeni, analogno temu pa tudi učenje ob izkušnjah.

Tudi mednarodna raziskava Pismenost v informacijski dobi (OECD, 2000) je pokazala, da prva in druga raven pismenosti kažeta, da posamezniki, obvladujejo le najpreprostejše operacije v vsakdanjem življenju in delu. To jim povzroča veliko težav pri prilagajanju vsakdanjemu življenju, npr. pri razumevanju nekaterih navodil, pridobivanju novih spretnosti, potrebnih za delo itn. Šele tretja raven pismenosti se upošteva kot potreben minimum, ki omogoča posameznikom, da uspešno urejajo potrebe vsakdanjega življenja in dela v zapleteni in razviti družbi. Zato bomo v nadaljevanju ločeno prikazali in obravnavali populacijo na 1. in 2. ter 3., 4. in 5. ravni pismenosti.

Namen te analize so:

- a) preučiti dosežke pismenosti brezposelnih oseb v Sloveniji, možnosti za njihovo rabo ter determiniranost v vsakdanjem življenju in v različnih segmentih družbe,
- b) ugotoviti ovire in dejavnike, ki zvišujejo raven pisnih spretnosti te populacije;
- c) predlagati nekatere ukrepe izboljševanja ravni pismenosti brezposelnih.

Metodološko so v raziskavi kot **brezposelni** opredeljeni tisti, ki so odgovorili, da trenutno niso zaposleni ter da niso upokojeni, gospodinje ali redno šolajoči se. **Pismenost** opredeljujemo kot »sposobnost razumevanja in uporabe informacij iz različnih pisnih virov za delovanje v vsakdanjih dejavnostih odraslih v družini, na delovnem mestu in okolju ter za doseganje lastnih ciljev, za razvoj lastnega znanja in potencialov.«

Brezposelni imajo manj priložnosti za uporabo pisnih spretnosti ker živijo v slabših razmerah ter imajo manj dostopa do virov informacij – to pa se kaže v njihovih slabših pisnih izdelkih.

Ob takem izhodišču so poglobilni cilji preučevanja ugotoviti:

- razlike v pisnih spretnostih v skupini brezposelnih v primerjavi s celotno populacijo (kakšne so sociodemografske in izobrazbene značilnosti brezposelnih ter kakšne so njihove pisne spretnosti);
- kakšna je udeležba brezposelnih v izobraževanju in kateri dejavniki brezposelnim onemogočajo, da bi se udeleževali izobraževanja;
- kaj najbolj vpliva na to, da se brezposelni odločajo za izobraževanje;
- kakšna je raba pismenosti v vsakdanjem življenju brezposelnih;
- kako se želijo brezposelni izobraževati v prihodnosti.

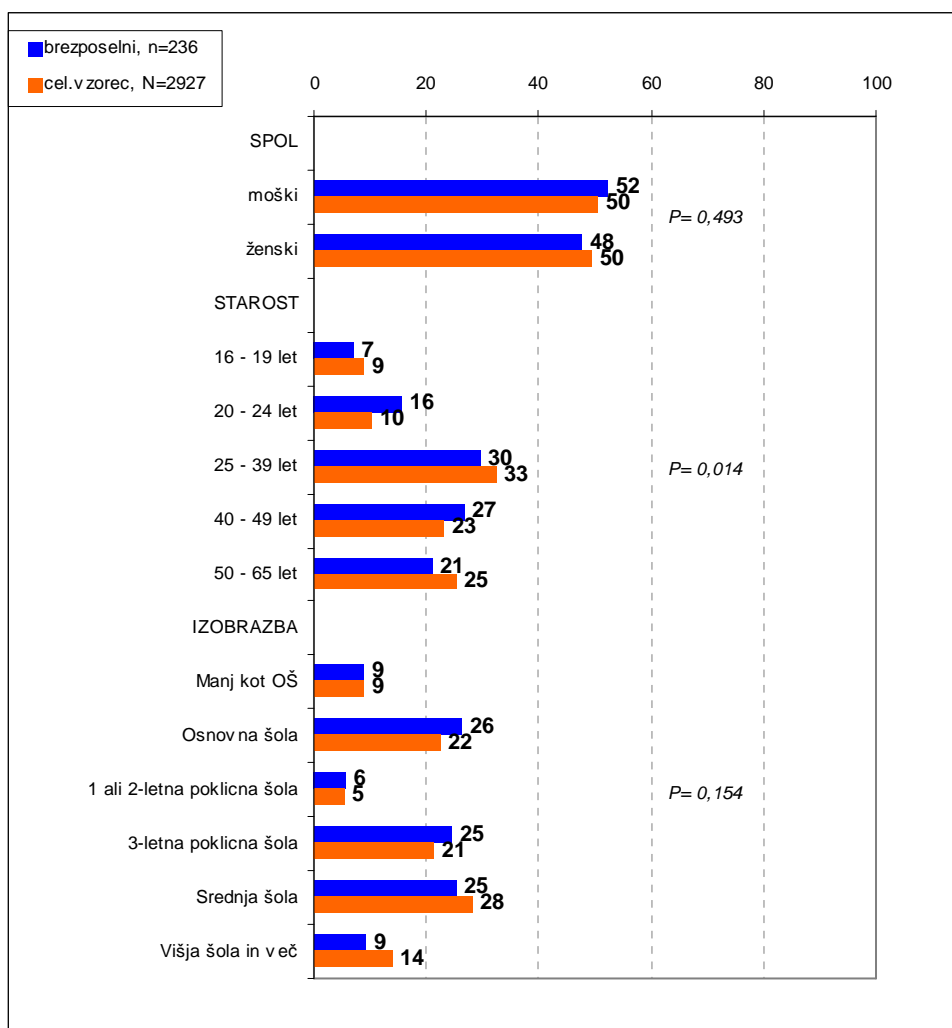
SOCIODEMOGRAFSKE IN PISNE ZNAČILNOSTI BREZPOSELNIH

V strokovni literaturi se nekatere sociodemografske in materialne značilnosti brezposelnih pogosto povezujejo z njihovim družbenim položajem, statusom in kakovostjo življenja (Ignjatovič in Svetlik, 1994). Le-te po mnenju omenjenih avtorjev pogosto "reflektirajo začarani krog" – npr. nizka izobrazba, nespodbudno socialno okolje, slabe izkušnje s šolanjem, neugoden gmotni položaj in socialna izključenost vplivajo na pojavljanje brezposelnosti in nasprotno, brezposelnost poraja socialno izključenost, nižji družbeni položaj ter slabše gmotne in življenjske razmere. V tem delu bomo prikazali nekatere sociodemografske, izobrazbene in druge značilnosti brezposelnih, ki nam bodo pomagale razumeti položaj te populacije ter pripomogle k razumevanju razlogov zanj. Obenem bomo skušali ugotoviti, koliko empirični podatki podpirajo tezo o sociodemografski, predvsem izobrazbeni povzročeni fenomenu brezposelnosti.

Po definiciji ILO (International Labour Organization) štejemo med brezposelne osebe, stare 15 let in več, ki v nekem obdobju niso opravile nobenega dela za plačilo (denarno ali materialno), v tem času so aktivno iskale neko obliko dela za plačilo in lahko začele delati v predvidenem roku. Za raziskavo Temeljno znanje in spretnosti odraslih v Sloveniji in njihova družbena, ekonomska in izobraževalna dejavnost smo populacijo brezposelnih nekoliko zožili in v njej obravnavali kategorijo odraslih, starih od 16 do 65 let, ki so imeli med anketiranjem status brezposelnega. Upoštevali smo podatke za 236 brezposelnih, to je približno 8 % celotnega vzorca (N = 2972). Obravnavani so bili le tisti brezposelni, ki so v celoti ali deloma odgovorili na postavljena vprašanja. V nadaljevanju prikazujemo delež na obteženih podatkih.

Na sliki so prikazani podatki o razlikah v sociodemografskih značilnostih (spol, starost, izobrazba, zakonski stan, tip naselja) brezposelnih in populacije odraslih od 16. do 65. leta v Sloveniji.

Slika B1: Značilnosti brezposelnih in populacije odraslih v Sloveniji po spolu, starosti in izobrazbi, 1998 (v odstotkih)

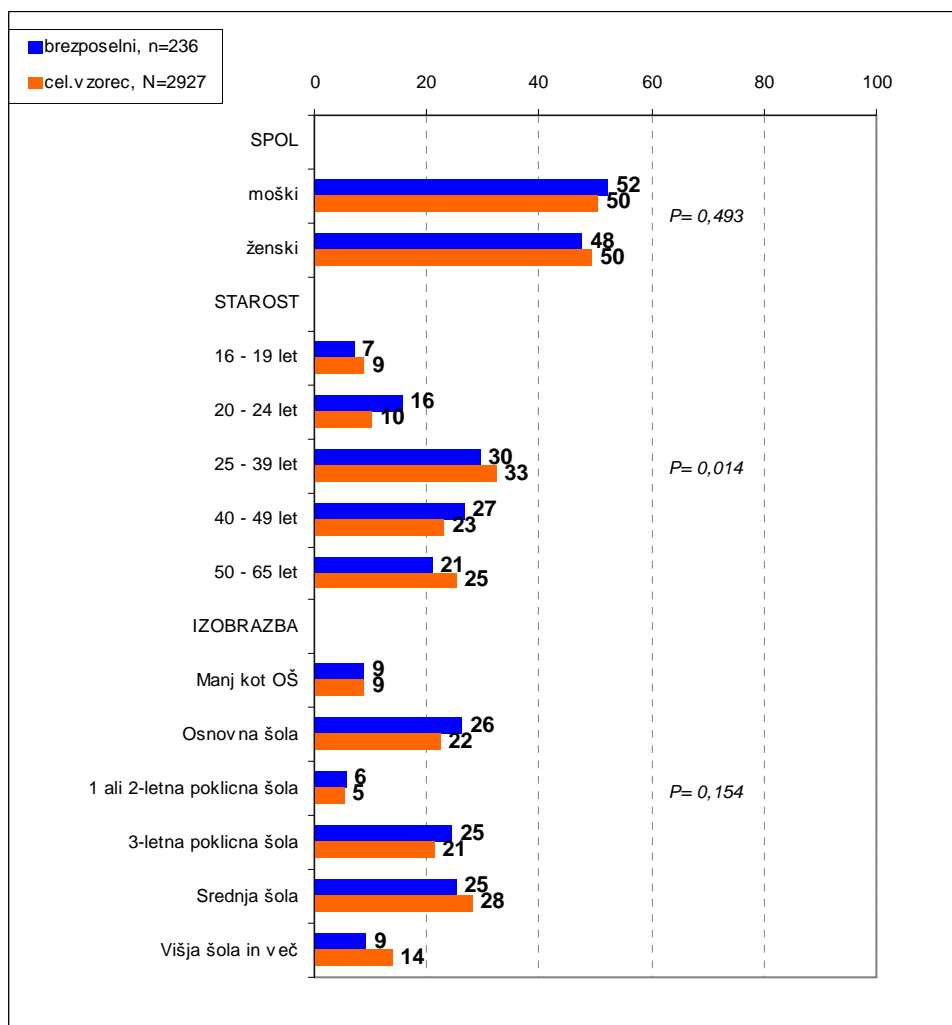
V skupnem številu je brezposelnih več moških kakor žensk. Prva in druga kategorija se razlikujeta za štiri odstotne točke. Med brezposelnimi jih je največ v starostnem razredu od 25. do 39. leta, ki je za raziskavo in iz metodoloških razlogov oblikovan kot najširši razred, sledita višji starostni kategoriji od 40. do 49. leta ter od 50 do 65. leta, najmanj brezposelnih pa je v razredih od 16. do 24. leta starosti.⁴

Med brezposelnimi, za katere je sicer značilna nizka izobrazbena sestava, prevladujejo tisti s končano osnovnošolsko izobrazbo, sledijo tisti z najvišjo doseženo srednješolsko izobrazbo in triletno poklicno srednjo šolo. V primerjavi s celotno populacijo odraslih je

⁴ Oblikovanje omenjenih starostnih razredov je v skladu s klasifikacijo Nacionalnega programa izobraževanja odraslih (1999) in raziskave 'Evalvacija srednješolskega formalnega izobraževanja brezposelnih – Program 5000' (2001). Izbira te klasifikacije starostnih razredov nam je omogočila primerjavo podatkov z omenjenimi dokumenti.

delež brezposelih s končano višješolsko izobrazbo in več, nekoliko nižji kot v vzorcu, vendar razlika ni statistično značilna. Med brezposelnimi si je večina (79 %) prizadevala v dvanajstih mesecih pred anketiranjem pridobiti službo pri delodajalcu ali se samozaposliti, 21 % vprašanih pa si je iz različnih razlogov za to manj prizadevalo.

Slika B2: Sociodemografske značilnosti brezposelnih

Zakonski stan brezposelnih se nekoliko razlikuje od povprečnega zakonskega položaja celotne populacije odraslih v Sloveniji, zajete v raziskavo, in sicer v korist samskih in ločenih odraslih. Ta porazdelitev odgovorov je pričakovana glede na starostno strukturo brezposelnih, v katerih prevladujejo mlajši odrasli. Bistveno izrazitejša je razlika med obravnavanima populacijama po viru dohodkov. Skladno s pričakovanji se brezposelni preživljajo predvsem z denarjem, ki jim ga daje država kot socialno pomoč ali pomoč družini, nadomestilo ipd. Precejšen del brezposelnih se vzdržuje tudi iz drugih virov, npr. z otroškimi dodatki, štipendijami, sledijo obresti, dividende in naložbe. Nekaj manj kot 40 % vprašanih je odgovorilo, da je poglavitni vir dohodkov zaposlitev ali samozaposlitev. Ker so brezposelni po definiciji raziskave tisti, ki med anketiranjem ne

opravljajo nobenega dela za plačilo, predvidevamo, da je razmeroma visok delež omenjenih odgovorov posledek izraženih mnenj kratkotrajno brezposelnih, ki še vedno pridobivajo nekaj plačila iz zaposlitve ali samozaposlitve, ki so jo opravili v preteklosti⁵. Pri nekaterih brezposelnih so ti dohodki iz dela na črno ali dohodki njegovega (njegove) partnerja(ice) ali drugega družinskega člana, ki brezposelnemu edini pomaga preživeti. Vir dohodkov pa je med preučevanimi dejavniki tudi najizrazitejši vir razlikovanja med brezposelnimi in drugim aktivnim prebivalstvom.

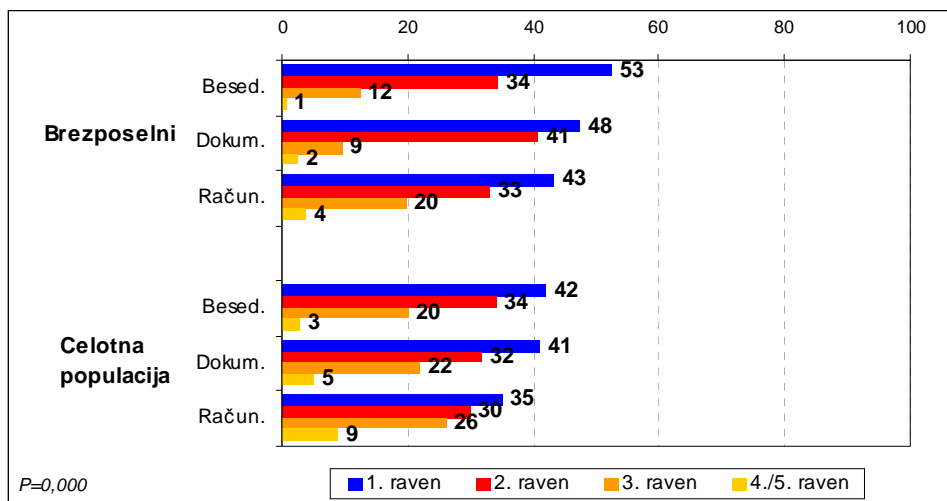
Bivalna naselja brezposelnih smo razdelili na šest skupin: na nekmečka in kmečka naselja, ki imajo do 2000 prebivalcev, naselja, v katerih živi od 2000 do 10.000 prebivalcev, naselja od 10.000 do 100.000 prebivalcev, Ljubljana in Maribor pa sta bila obravnavana posebej. Bistvenih odmikov med deležem brezposelnih in celotnim vzorcem slovenskega prebivalstva po merilu velikosti bivalnega naselja ni. Delež brezposelnih je v primerjavi s celotnim vzorcem sicer nekoliko višji na mariborskem območju, kjer je siceršnja brezposelnost višja.

Analizo začinjamo s profiliranjem ravni pismenosti (besedilne, dokumentacijske in računske) brezposelnih, starih od 16 do 65 let.

---

⁵ V raziskavi smo opredelili status anketiranca po njegovem trenutnem zaposlitvenem položaju.

Slika B3: Delež brezposelnih in celotne populacije na 1., 2., 3. in 4./5. ravni besedilne, dokumentacijske in računske pismenosti v Sloveniji, starih od 16 do 65 let (v odstotkih), leta 1998

Porazdelitev odgovorov kaže, da je največji delež brezposelnih le na 1. ravni pismenosti, in sicer po padajočem vrstnem redu od najslabše besedilne pismenosti k najboljši računski pismenosti. Na 2. ravni je nekaj več kot tretjina brezposelnih v Sloveniji; na tej ravni prevladuje dokumentacijska pismenost, sledita pa besedilna in računska. Na 3. ravni računska pismenost, čeprav le nizek delež populacije brezposelnih dosega 3. raven pismenosti. O 4./5. ravni pismenosti govorimo lahko pri brezposelnih le izjemoma, saj jo dosega manj kot 4-odstotni delež anketiranih na vseh ravneh, najmanj pa na besedilni. Ker razvitejše pisne spretnosti izboljšujejo položaj brezposelnih na trgu dela, lahko predvidevamo, da sodi skupina odraslih z višjimi pisnimi dosežki v t. i. kategorijo frikcijske nezaposlenosti. Za to kategorijo je značilno, da nastane brezposelnost takrat, ko posamezniki zamenjajo službe, vendar ne začnejo takoj delati v novi službi. Sicer pa velja, da so pisne spretnosti večine brezposelnih na 1. in 2. ravni pismenosti; to pomeni, da skoraj 90 % brezposelnih v Sloveniji nima toliko znanja in spretnosti, ki bi jim omogočili nemoteno delo z besedili, obrazci in podatki ter uporabo računskih operacij v vsakdanjem življenju. Hkrati ta izid opozarja, da le približno 10 % brezposelnih dosega ravni pismenosti, ustrezne sodobnemu gospodarskemu razvoju in evropsko usmerjenim družbenim sistemom. Ne glede na to, kakšne so razlike pri posameznih skupinah, visoka zastopanost brezposelnih na 1. in 2. ravni pismenosti znova potrjuje Williamsovo hipotezo "uporabiti ali zgubiti" (use it or lose it). Williams meni, da brezposelni ne morejo uporabljati in razvijati svojih pisnih spretnosti, zato jih izgubljajo (Williams, 1997).

Ali torej lahko domnevamo, da si lahko pridobijo posamezniki spretnosti, ki omogočajo uporabo informacij v obrazcih, vlogah, zemljevidih in urnikih, predvsem na delovnem mestu? Mogoče je tudi, da odraslim z nižjimi pisnimi dosežki manjka spodbud in možnosti za razvoj pisnih spretnosti v delovnem okolju.

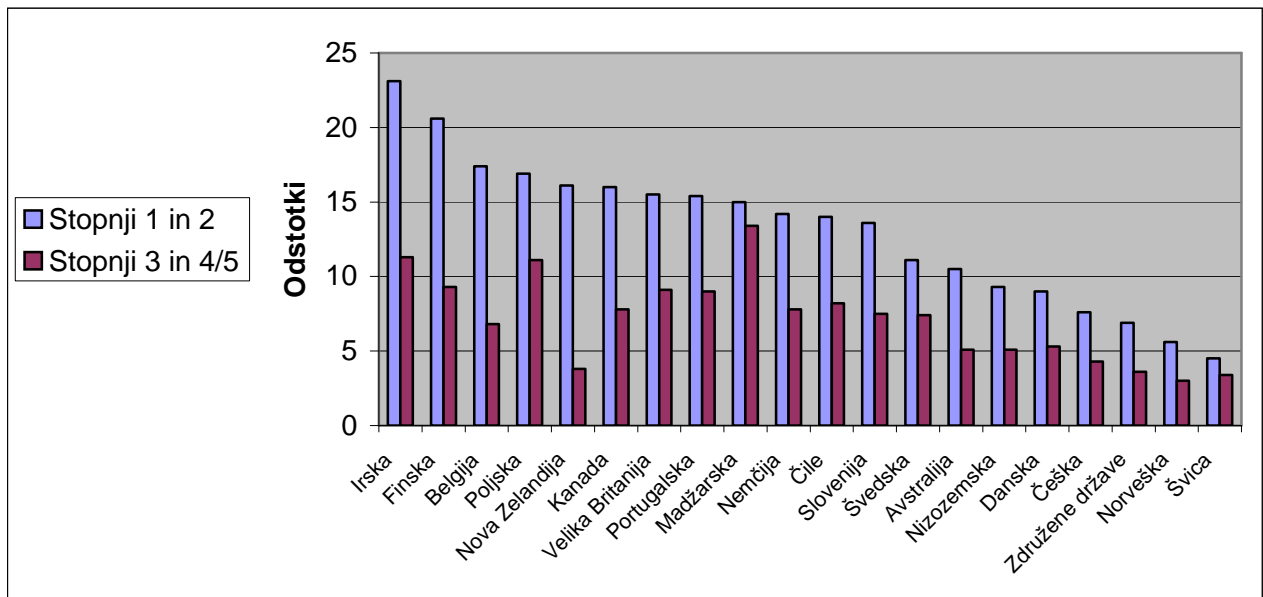
Na podlagi prikazane analize in primerjave podatkov (slika B3), lahko potrdimo domnevo, da so brezposelni v primerjavi z aktivnim prebivalstvom (zaposlenim in samozaposlenim) glede pisnih dosežkov, v slabšem položaju, imajo pa tudi nižjo formalno izobrazbo; to jim določa dokaj deprivilegiran položaj in slabše začetne možnosti pri iskanju dela. Če pa upoštevamo, da raven pismenosti odraslega prebivalstva v Sloveniji sicer ni v zavirljivem položaju v primerjavi z razvitejšimi evropskimi državami (glej raziskavo Pismenost in udeležba odraslih v izobraževanju 2001), lahko tudi domnevamo, da stanje brezposelnih in njihova mobilnost v širšem evropskem prostoru zbuja skrb.

Vendar Slovenija ni edina, kjer so nižji pisni dosežki povezani z brezposelnostjo. Vrsta raziskav v svetu potrjuje, da je tako praviloma povsod, najnovejše analize pa celo kažejo, da je v preučevanih, zelo razvitih državah: Avstraliji, Belgiji, Kanadi, Danski, Nemčiji, Irski, Finski, Novi Zelandiji in Veliki Britaniji – brezposelnost celo do dvakrat večja med odraslimi, starimi od 16 do 65 let na 1. in 2. ravni pismenosti, kakor med tistimi z boljšimi pisnimi dosežki. Slovenija se po povprečnih dosežkih pismenosti brezposelnih uvršča na sredino lestvice, in sicer med države z izrazito visokim deležem brezposelnih s pisnimi dosežki na 1. in 2. ravni pismenosti (Irska in Finska) in med tiste, kjer je delež brezposelnosti zelo nizek in kjer je neskladje med brezposelnimi z nižjimi in višjimi pisnimi spretnostmi manjše (Švica, Norveška).

Slika B4 kaže, kolikšen je odstotek odraslih z nižjimi pisnimi spretnostmi – na 1. in 2. ravni pismenosti, ki so bili med intervjuvanjem brezposelni, v primerjavi z deležem tistih, ki imajo srednje razvite in zelo razvite pisne spretnosti, pa so brez dela. Le v malo državah (Švica, Norveška, ZDA) je stopnja brezposelnosti tako nizka, da je tveganje odraslih z manj razvitimi pisnimi spretnostmi, da bi postali brezposelni, ravno tako neznatno.

Slika B4: Ravni pismenosti brezposelnih, starih od 16 do 65 let, v 20 državah, v letih 1994–1998 (v odstotkih)

Vir: Literacy in the Information Age, OECD, 2000.

Pozitivni povezanosti med brezposelnostjo in nižjimi pisnimi dosežki sledi še možnost, ki kaže, da je za ljudi na 1. in 2. ravni pismenosti pogosto kaj malo verjetno, da so redno zaposleni, da se bodo zaposlili v čim krajšem času in da bodo v skupini kratkotrajno brezposelnih. Celo takrat, ko si omenjena skupina zagotovi neki vir dohodkov s priložnostnim delom, traja ta dejavnost praviloma manj časa kot pri kategorijah z višjo izobrazbo. Ker je svet dela pomemben dejavnik za pridobivanje in razvoj pisnih spretnosti, se brezposelni z nižjimi spretnostmi čutijo glede tega prikrajšani. Na stopnjo zaposljivosti vplivajo seveda tudi drugi dejavniki, kakor delovne izkušnje, vključenost odraslih v izobraževanje in nekatere posameznikove osebnostne lastnosti. Kljub temu izstopa ugotovitev, ki kaže da čim višja je raven pismenosti, tem manjša je verjetnost za brezposelnost (Literacy in the Information Age, 2000).

UDELEŽBA BREZPOSELNIH V IZOBRAŽEVANJU

Kot je bilo uvodoma omenjeno, je povezana vključenost v izobraževalnih dejavnostih odraslih s stopnjo njihove aktivnosti v družbi. To potrjujejo izsledki raziskave Udeležba prebivalcev Slovenije v izobraževanju odraslih (Mohorčič, 2000). Pri tem je bila vključenost v izobraževanje opredeljena kot sodelovanje odraslih v enem ali več organiziranih učnih dogodkih, ki trajajo več kot 5 ur na leto na katerem koli področju izobraževanja (Belanger, Valdivielso, 1997, 9). Dejavnost odraslih v izobraževanju je bila merjena s tremi modalitetami, in sicer: dejavni udeleženci izobraževanja, morebitni udeleženci in nedejavni v izobraževanju.

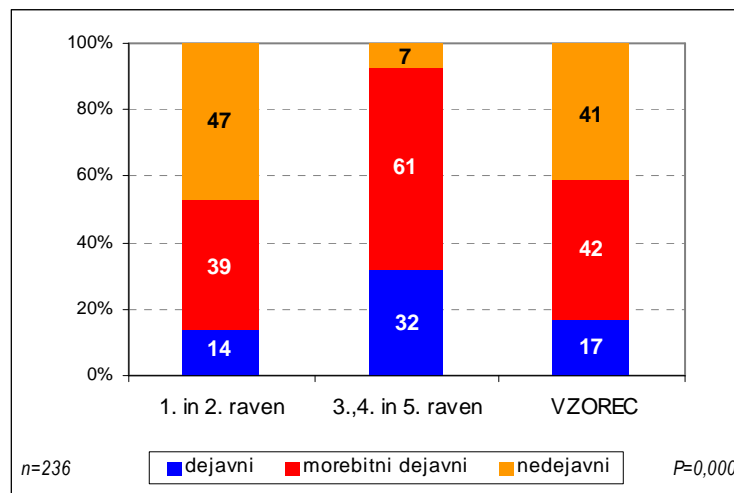
Med dejavne v izobraževanju so se uvrstili tisti, ki so odgovorili, da so se v zadnjih dvanajstih mesecih pred anketiranjem izobraževali. Morebitno dejavni odrasli so po definiciji tisti, ki so odgovorili, da se v zadnjih dvanajstih mesecih anketiranja niso izobraževali, da pa bi se želeli izobraževati, če bi imeli možnosti za to. Nedejavni pa so vsi tisti, ki se med anketiranjem ali v zadnjih dvanajstih mesecih niso izobraževali in ki tudi za vnaprej ne navajajo, da se želijo izobraževati (Jelenc, 1989). Splošna ugotovitev omenjene raziskave je bila, da je stopnja vključenosti odraslih v programih izobraževanja približno tretjinsko porazdeljena med dejavnimi udeleženci (31 %), morebitno dejavnimi udeleženci (27 %) in nedejavnimi (42 %). Slovenija po teh izsledkih sodi med države z nizko stopnjo vključenosti odraslih v izobraževanje ter se močno razlikuje od držav z dolgo izobraževalno tradicijo, kot so npr. Finska, Danska, Švedska ali Norveška.

Prestrukturiranje gospodarstva, odpiranje slovenskega trga v zahtevne evropske trge, izguba številnih delovnih mest in naraščanje brezposelnosti zahtevajo preoblikovanje zasnove izobraževanja, njegove vsebine in namenjskosti ter večje vključevanje vseh struktur odraslih v izobraževalne programe. Brezposelnim naj bi večja udeležba v izobraževalnih programih pomagala premagati socialno izključenost na individualni in družbeni ravni, pripomogla naj bi k ekonomskemu in socialnemu razvoju ter izboljšala pisne spretnosti, ki so pogoj za lažji dostop na trg dela. V zvezi s tem nas zanima, kolikšna je stopnja vključenosti brezposelnih v organizirane izobraževalne dejavnosti in koliko je povezana z doseženo ravni pismenosti. Skušali bomo tudi odgovoriti na vprašanja, zakaj so se brezposelni odločili za izobraževanje, usposabljanje in spopolnjevanje; kakšne vrste izobraževalnih programov so izbrali; kakšen je bil poglobitni namen tega izobraževanja; kakšne so bile ovire, ki so brezposelnim onemogočile izobraževanje in kakšno pomoč so potrebovali vprašani pri učenju/izobraževanju.

STOPNJA UDELEŽBE BREZPOSELNIH V IZOBRAŽEVANJU

Analizo začnemo s prikazom vključenosti brezposelnih v izobraževalne programe in njene povezanosti z določeno ravni pismenosti. Porazdelitev odgovorov brezposelnih na vprašanje o udeležbi v programih izobraževanja prikazuje slika B5.

Slika B 5: Populacija brezposelnih v Sloveniji po svoji dejavnosti v izobraževanju, leta 1998 (v odstotkih)

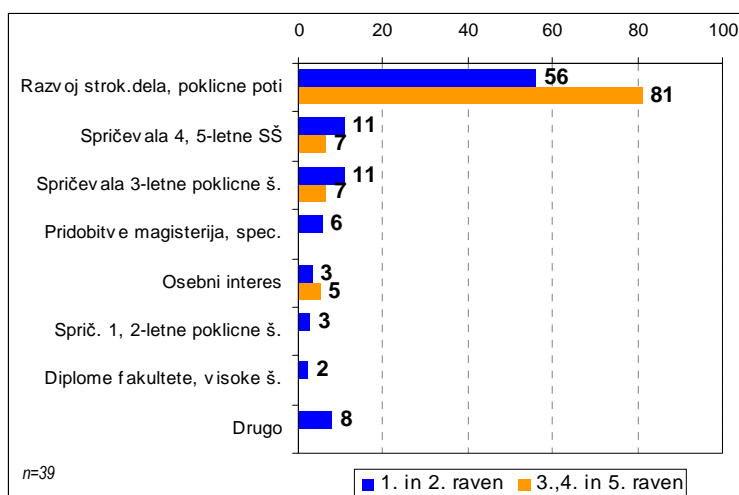
Udeležba brezposelnih v izobraževanju je zelo nizka, le 17 % vprašanih se je med anketiranjem ali v 12 mesecih pred anketiranjem udeležilo kakšnega izobraževanja. Pozornost zbuja visok delež tistih (42 %), ki se ne izobražujejo, a bi se izobraževali, če bi imeli za to možnosti. Dejavnost brezposelnih v izobraževanju je skoraj dvakrat slabša od dejavnosti celotnega prebivalstva, kjer znaša odstotek dejavnih udeležencev v izobraževanju 31 %. (Glej raziskavo Udeležba prebivalcev Slovenije v izobraževanju odraslih, 2000.) To dejstvo potrjuje, da so brezposelni z vidika vključenosti v izobraževanje v deprivilegiranem položaju. Ugotovitev, da je slaba polovica anketiranih nedejavna in se ne želi izobraževati, je v nasprotju z zahtevami trga dela in konceptom 'vseživljenjskosti učenja' ter 'učee se družbe', za katerega smo ugotovili, da ga v Sloveniji večina prebivalstva ne podpira.

Najbolj zaskrbljuje stanje brezposelnih na 1. in 2. ravni pismenosti, kjer je delež dejavnih najnižji, nedejavnih in nemotiviranih pa je nekaj manj kot polovica. Pasivnost v izobraževanju pri brezposelnih z najnižjimi pisnimi spretnostmi lahko pripišemo predvsem pomanjkanju motivacije, ki po mnenju nekaterih avtorjev pogosteje kot druge ovire, ki bodo prikazane v nadaljevanju, odvrča brezposelne od učenja. Nemotiviranost povzročajo pomanjkanje splošnega znanja in spretnosti, nerazvite učne navade in slabše izkušnje z izobraževanjem. Ugotovili smo tudi, da motivacija za izobraževanje upada z zniževanjem izobrazbene stopnje in ravni pismenosti. Nizka motiviranost za izobraževanje govori v prid psihološkim dejavnikom, ki opozarjajo na neustrezen vpliv osebnih stališč ali stališč te referenčne skupine do izobraževanja. Gooderham meni, da se posameznik identificira s socialno in kulturno skupino, ki ji pripada. Nekatere skupine ljudi se po njegovem prepričanju ne udeležujejo izobraževanja, zato, ker ga ne zaznavajo kot »refleksijo lastnih

vrednot in pričakovanj«, to pa se kaže v njihovem negativnem odnosu do učenja in pripravljenosti zanj (Radovan, 2001). V nasprotju s skupino z nizkimi pisnimi dosežki je izobraževalna dejavnost brezposelnih z boljšimi pisnimi dosežki kar dvakrat večja, vendar je odstotek morebitno dejavnih ravno tako nadpovprečno visok. Ti odgovori potrjujejo, da med brezposelnimi z višjo izobrazbo in višjimi pisnimi dosežki začne delovati samoreprodukcijski izobraževalni cikel, ki izraža premosorazmerje med doseženo stopnjo izobrazbe oz. višjimi učnimi dosežki in vključevanjem v izobraževanje (Svetlik, 1993).

Pri preučevanju vključevanja brezposelnih v organizirane izobraževalne dejavnosti nas je zanimalo tudi, v kakšno vrsto izobraževanja so bili vprašani uvrščeni v referenčnem letu. Anketiranci so se lahko odločali med neformalnimi programi: spopolnjevanje za strokovno delo ali razvoj poklicne poti, izobraževanje za osebni interes in izobraževanje po zakonskih zahtevah. Med formalnimi programi so izbrali: izobraževanje za pridobitev spričevala eno-, dve- in triletne poklicne šole, diplome fakultete ali visoke šole, pridobitev specializacije, magisterija ali doktorata. Med drugimi navedenimi razlogi so anketirani omenjali še: družbenopolitično izobraževanje, izobraževanje za izboljševanje zdravja, izobraževanje za športno napredovanje in izobraževanje za vozniški izpit.

Slika B6: Vrsta izobraževanja brezposelnih, leta 1998, v odstotkih (dejavni udeleženci)⁶

Podatki kažejo, da je največ brezposelnih izbralo neformalno izobraževanje, ki ne prinaša priznane ali verificirane stopnje izobrazbe in katerega približno tretjinski delež je mogoče opredeliti kot formalno izobraževanje. Kot je bilo pričakovati, se je skupina

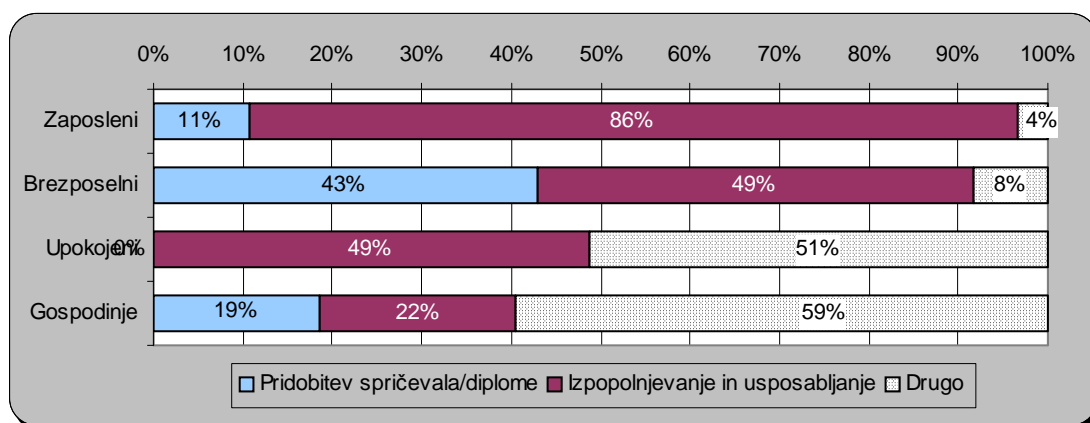
⁶ Pri interpretiranju podatkov tega vprašanja moramo biti previdni, ker so na to vprašanje odgovorili le dejavni udeleženci, njihovo število pa je N=39.

brezposelnih največ spopolnjevala za strokovno delo ali razvoj poklicne poti, temu sledi izobraževanje, namenjeno zviševanju izobrazbene ravni (spričevala tri-, štiri- ali petletne poklicne šole, pridobitev specializacije in magisterija, diplome fakultete ali visoke šole), najmanj so se brezposelni izobraževali za druge osebne potrebe. Za skupino brezposelnih na 1. in 2. ravni pismenosti je značilno, da se vpisuje v programe za višjo stopnjo izobrazbe, posebno za pridobivanje srednje poklicne in srednje strokovne izobrazbe. To velja za obe skupini. Slika kaže, da je v skupini s 3.,4.-5. ravnijo pismenosti 81 % brezposelnih odraslih. Razlika je v vključenosti v programe za osebni razvoj.

Razumljivo je, da se večina brezposelnih želi spopolnjevati za strokovno delo ali razvoj poklicne poti, saj je pridobitev ustrezne zaposlitve nedvomno med njihovimi primarnimi prizadevanji.

Naslednji primerjalni parameter, ki pojasnjuje udeležbo brezposelnih v izobraževanju, je razlog za izobraževanje. Na podlagi visokega deleža odgovorov o izbiri poklicno usmerjenega izobraževanja smo domnevali, da bodo tudi pogloblitni razlogi za izobraževanje povezani s potrebami na trgu dela. Poglejmo iz kakšnih razlogov so se odločile za izobraževanje obravnavane ciljne skupine.

Slika 7B: Razlogi za izobraževanje brezposelnih, 1998, v odstotkih (dejavni udeleženci)

Kot smo predvidevali, se predvsem odločajo brezposelni za izobraževanje povezano z delom, zato, ker jim omogoča zaposlitev ali prezaposlitev, izboljševanje položaja in uspešnost pri delu. Razlog za odločitev so tudi t. i. kognitivni ali orientacijski razlogi, npr. pridobivanje novega znanja za svoj razvoj in želje/veselje do učenja ter izobraževanja. Nezanemarljiva razloga sta tudi izboljšanje izobrazbene ravni anketiranih in družabni stiki, zelo redko pa brezposelni omenjajo kot razlog za izobraževanje večjo uspešnost ali uveljavitev v družbi. Bistvenih razlik med

brezposelnimi glede na dosežene ravni pismenosti nismo odkrili. Razlika v vrstnem redu je v tem, da sta pri tistih z nižjimi dosežki nekoliko pomembnejša možnost zaposlitve ali prezaposlitve in družabni stiki, brezposelni z višjimi dosežki pa se izobražujejo zaradi večje uspešnosti pri delu in v stroki, želja, veselje do učenja/izobraževanja in uveljavitev v družbi, zadnje ne zanima zlasti brezposelnih na 1. in 2. ravni pismenosti.

V primerjavi s celotno populacijo odraslih se je izobraževanje za poklicno kariero ali delo pri brezposelnih uvrstilo nekoliko nižje; to ni presenetljivo, saj se vanj primarno vključujejo zaposleni in ga pogosto financirajo delodajalci. (Glej raziskavo Pismenost odraslih in udeležba v izobraževanju, 2000.) Razumljivo je, da brezposelni tovrstnega vira dohodkov in usmeritev nimajo, saj je njihovo izobraževanje manj usmerjeno k uresničevanju poklicnih ciljev. Porazdelitev odgovorov tudi opozarja, da ima izobraževanje pri brezposelnih, še posebno pri tistih na 1. in 2. ravni pismenosti, pomembno osebno noto⁷, da preprečuje osamelost, omogoča pogostejše stike, zmanjšuje osamljenost in občutek nepomembnosti. S tem pripomore k odpravljanju nekaterih psihosocialnih posledic brezposelnosti.

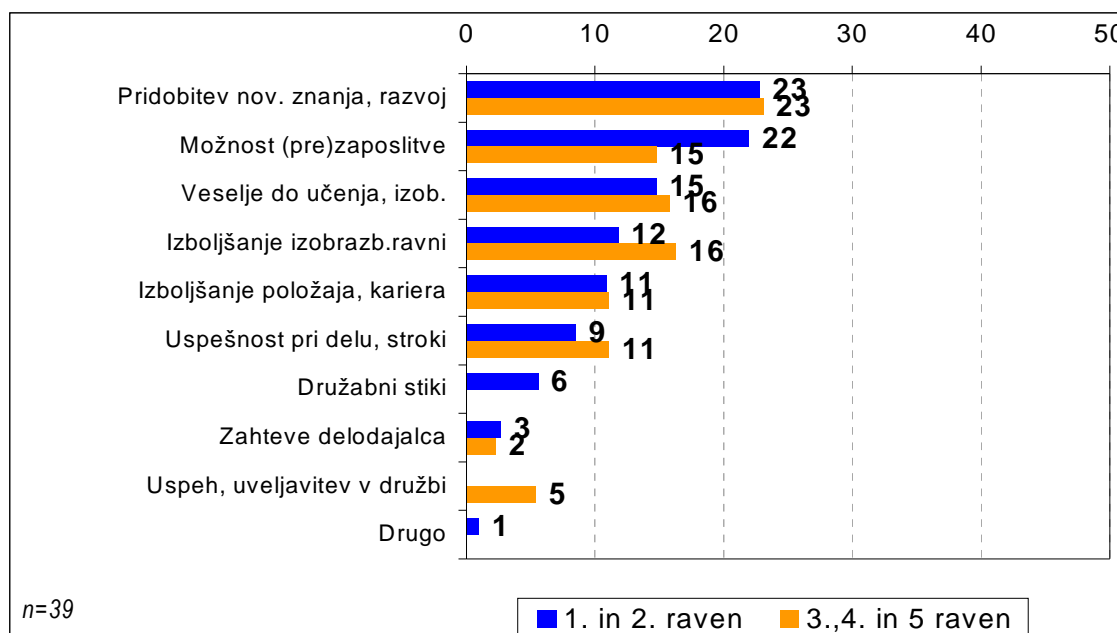
DEJAVNIKI, KI BREZPOSELNIM PREPREČUJEJO UDELEŽBO V IZOBRAŽEVANJU

Med temeljnimi razlogi za splošno nizko udeležbo brezposelnih v izobraževanju je slab gmotni položaj, ki odraslim onemogoča, da financirajo ali sofinancirajo izobraževanje. Gre za socioekonomske težave brezposelnih, ki jih v primerjavi z drugim aktivnim prebivalstvom postavljajo v deprivilegiran položaj, saj jih objektivne življenjske razmere silijo, da izbiro izobraževalnih storitev omejijo. Poglejmo, kako je leta 1998 potekalo financiranje njihovega izobraževanja.

---

⁷ Pri interpretiranju podatkov tega vprašanja moramo biti previdni, ker so na to vprašanje odgovorili le dejavni udeleženci, njihovo število pa je pri brezposelnih zelo omejeno. Zato pišemo o tendencah v vzorcu, ki pa niso nujno statistično značilne.

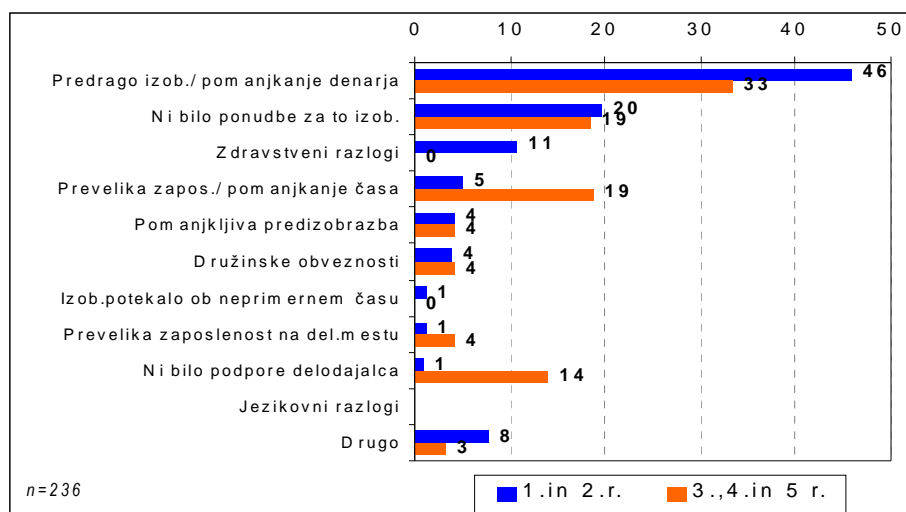
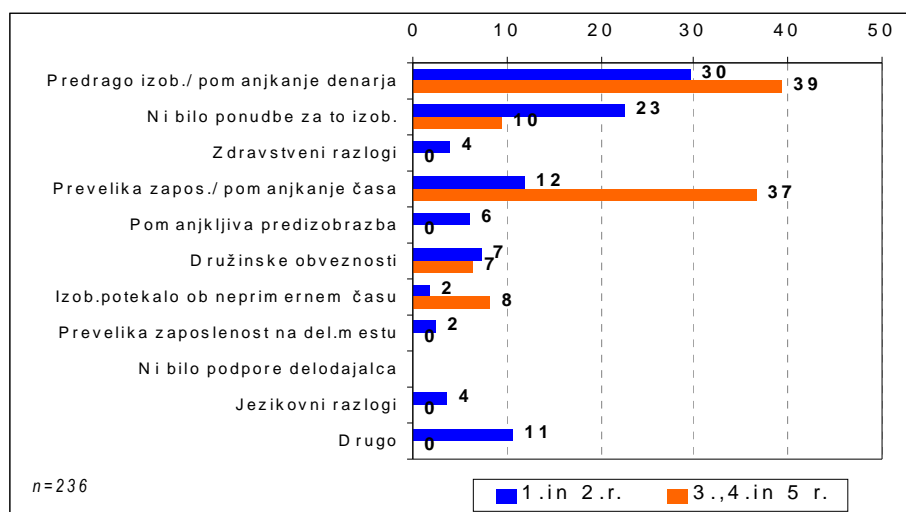
Slika B8: Vir financiranja izobraževanja brezposelnih 1998 (dejavni odrasli)

Primarno vlogo pri financiranju imajo udeleženci sami in njihove družine. Če znova postavimo v ospredje skupino na 1. in 2. ravni pismenosti, vidimo, da si ta skupina brezposelnih lahko kar dvakrat manj privoščiti plačevanje izobraževanja po programih, ki so na voljo. Individualnemu financiranju (sofinanciranju) programov sledi državno. Iz slike B8 je očitno, da država trikrat bolj gmotno spodbuja izobraževanje brezposelnih z boljšimi dosežki pismenosti. Nizka državna podpora brezposelnim na najnižjih ravneh pismenosti ni v skladu z državnim načrtovanjem zviševanja dvigovanja izobrazbene ravni brezposelnih, v katerem se predvideva stalna pomoč prav osebam, ki so na dnu lestvice pismenosti. Manj pomembna so sredstva delodajalcev in sindikatov. Vzel v gmotni podpori delodajalcu delno zapolnjuje država, ki ima precejšnjo odgovornost pri oblikovanju in uresničevanju izobrazbene poti brezposelnih. Ugotavljamo, da si brezposelni precej plačujejo izobraževanje sami, to pa se ne ujema z njihovim slabim gmotnim položajem. Poleg predloga, naj bi država tovrstno izobraževanje gmotno bolj podprla, se lahko vprašamo, kje so še drugi manj pogosto omenjeni viri, kot so sindikalna pomoč, brezplačni izobraževalni programi in celo nekatera druga sredstva, ki jih zagotavlja civilna družba.

Poleg pomanjkanja denarja pa so še druge ovire, ki brezposelnim preprečujejo dostop do izobraževanja. Nadaljujemo s prikazom ovir, ki so nekaterim brezposelnim onemogočile, da se udeležujejo izobraževanja.

Sliki B9 in B10: Ovire, ki so brezposelnim preprečevale, da bi se izobraževali za delo in zadovoljevanje osebnih potreb (v odstotkih) leta 1998⁸.

Pri uresničevanju potreb po pridobivanju novega znanja in spretnosti brezposelnih na najnižjih ravneh pismenosti so najpogosteje ovirali izobraževanje: previsoke cene izobraževalnih programov, neustrezna izobraževalna ponudba in zdravstveni razlogi. Vsi drugi dejavniki, npr. pomanjkanje časa za izobraževanje, pomanjkljiva poprejšnja izobrazba in družinske obveznosti, so bili le redkokdaj omejeni. Enak vrstni red ovir prevladuje pri izobraževanju za prosti čas, sodelovanju v družbi in politični dejavnosti, kulturi ali ukvarjanju z drugimi, osebnimi interesi. Sicer pa sta pomanjkanje denarja in ustrezne izobraževalne ponudbe razlog, zaradi katerih se izobražuje manj odraslih, kot bi se jih sicer.

Če bi skušali opisati razloge, ki zmanjšujejo potencialno vključevanje brezposelnih v izobraževanje, bi na prvo mesto uvrstili situacijske ovire, ki izvirajo predvsem iz

⁸ Možnih je bilo več navedb, enota analize so navedbe (vsota je lahko več kot 100%).

posameznikovega trenutnega gmotnega položaja. Tem sledijo inštitucionalne, ki pri brezposelnih z najnižjimi ravnimi pismenosti največkrat omenjajo kot pomanjkanje ustrezne izobraževalne ponudbe. Pričakovali smo, da bodo brezposelni pogosteje sami zaznali dispozicijske ovire, to pa ne pomeni, da se z njimi ne srečujemo. Prav nasprotno, menimo, da so nizka motivacija in zanimanje za sodelovanje v izobraževanju ter neustrezno poprejšnje znanje in slabe izkušnje z izobraževanjem pomembni dejavniki, ki preprečujejo brezposelnim, da bi si z izobraževanjem izboljšali položaj na trgu dela. Pogosto se jih ne zavedajo, zato bi jim morali pri tem pomagati in uporabiti ustrezne metodološke instrumente, da bi jih lahko odkrili.

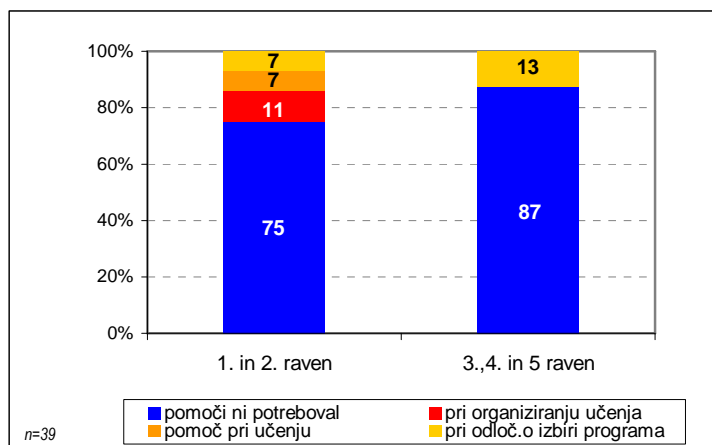
POMOČ BREZPOSELNIH PRI IZOBRAŽEVANJU

Od dejavnikov, ki so izobraževanje ovirali, prehajamo k dejavnikom, ki ga spodbujajo. Izsledki naše raziskave kažejo, da sta to predvsem svetovanje in ustrezna učna pomoč. Koliko bodo brezposelni izrabili možnosti za izobraževanje in koliko bodo pri tem uspešni, je med drugim odvisno tudi od ponujene učne pomoči in svetovanja. Nekatere analize v Sloveniji so namreč pokazale, da se obseg informativno-svetovalne dejavnosti povečuje (Vilič Klenovšek 2000) in da čutijo potrebo po svetovanju predvsem manj izobraženi odrasli in tisti s slabimi izkušnjami v izobraževanju. Kategorizacijo pomoči smo povzeli po raziskavi Udeležba prebivalcev Slovenije v izobraževanju odraslih (ACS 2000), v kateri so vrste pomoči razvrščene takole:

- pomoč pri odločanju o izbiri (npr. pomoč pri opredelitvi potrebe po izobraževanju, predstavitev vseh podatkov, ki omogočajo odraslim izbiro izobraževanja, informacije o možnostih sofinanciranja izobraževanja itn.);
- pomoč pri organiziranju učenja (npr. različne informacije in konkretne oblike usposabljanja, kako organizirati čas učenja, kako si zagotoviti ustrezna učna sredstva, poiskati prave vire učenja, znati odpraviti ovire za učenje idr.);
- pomoč pri učenju (npr. seznanjanje in usposabljanje odraslih za prepoznavanje lastnih stilov in strategij učenja, razvijanje učinkovitejših tehnik učenja, informiranje in izpeljevanje organiziranih oblik pomoči idr.);
- druga pomoč (pomoč, ki ni bila razvrščena med že navedene oblike).

Odgovori brezposelnih o učni pomoči pri svetovanju prikazuje slika B11.

Slika B11: Pomoč pri izobraževanju brezposelnih v odstotkih leta 1998 (dejavni odrasli)

Naša domneva, da bodo brezposelni zahtevali pomoč pri učenju ni bila potrjena, saj je poiskal pomoč pri izobraževanju le majhen odstotek vprašanih. Izsledki so pokazali, da več kot tri četrtine brezposelnih pri izobraževanju niso potrebovale svetovanja. Preseneča tudi, da so se brezposelni na 1. in 2. ravni vedno opredelili za manj pomoči kakor tisti z višjimi pisnimi dosežki. Ali lahko sklepamo, da se odrasli z nižjimi pisnimi spretnostmi tudi manj znajdejo pri iskanju ali identificiranju svetovanja in učne pomoči, bodisi v izobraževalni organizaciji bodisi zunaj nje? Posamezniki na 1. in 2. ravni pismenosti najpogosteje omenjajo pomoč pri organiziranju učenja, izobraževanja, enakomerno sta porazdeljeni pomoč pri odločanju o izbiri programa in pomoč pri učenju. Pomoč pri izbiri programa najpogosteje omenjajo brezposelni z boljšimi dosežki pismenosti. Kljub relativno nereprezentativnemu vzorcu lahko sklepamo, da so brezposelni premalo seznanjeni s svetovalnimi možnostmi, ki se jim ponujajo pri učenju in izobraževanju njegove kakovosti. Najbrž gre za to, da te pomoči na terenu ni in zato je tudi ne poznajo.

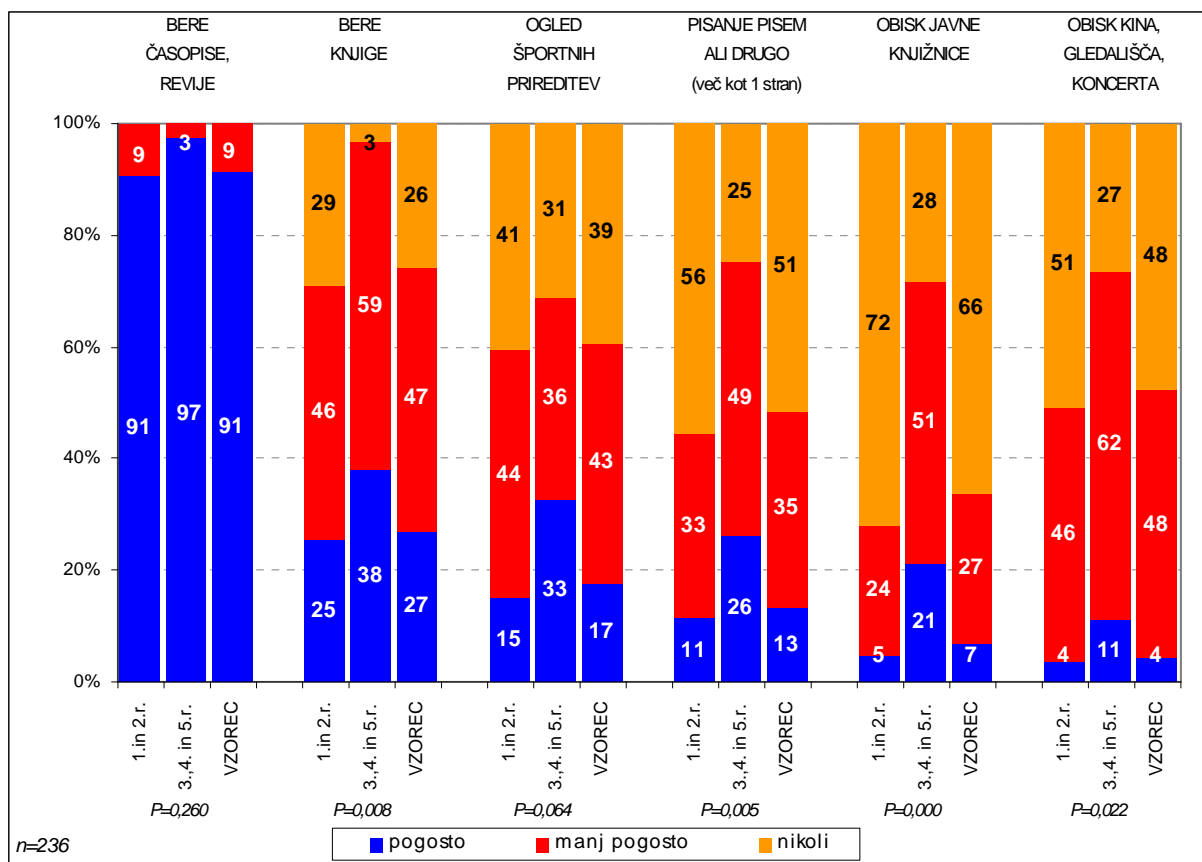
Nizka izraba svetovanja in ponujanja učne pomoči kaže, da je potreba po njej najmanj zaznavna pri populaciji odraslih, ki sicer svetovanje in učno pomoč najbolj potrebuje. Nedavno izvedena Evalvacija srednješolskega formalnega izobraževanja brezposelnih – Program 5000 je kazala, da sta za večjo uspešnost obravnavane referenčne skupine, potrebna dva tipa pomoči: pomoč med izobraževanjem in druge oblike pomoči. Prva se nanaša na informacije o tem, kaj mora udeleženec znati za uspešno izobraževanje, dodatne ure za razlago, svetovanje o tem, kako se učiti ter pripravo posebnih učnih gradiv. Druga pomoč pa se nanaša na splošne informacije o možnostih za zaposlovanje, svetovanje pri osebnih in finančnih težavah (Evalvacija srednješolskega formalnega izobraževanja brezposelnih – Program 5000). Pri tem je treba opozoriti na individualizacijo svetovanja, ki bo ob programskih usmeritvah upoštevala tudi psihosocialne in ekonomske značilnosti brezposelnih.

RABA BRALNIH IN PISNIH SPRETNOSTI V VSAKDANJEM ŽIVLJENJU

Bralne in pisne spretnosti so pomemben pogoj ne-le za lažjo pridobitev dela, temveč omogočajo nadaljevanje učenja in prilagajanje okolju. Posamezniki se vključujejo v dejavnosti vsakdanjega življenja razmeroma samostojno. Izbirajo tiste dejavnosti, ki ustrezajo osebnim okoliščinam, življenjskemu slogu in družbenim skupinam, ki jim pripadajo. Wilenski je poudaril: ko oslabijo vezi s poklicem, se okrepi iskanje alternativnih vezi, to pa je še posebno pomembno za družbeno izločene in predvsem brezposelne (Haralambos 1999, str. 272). V vsakdanjem življenju se vedejo brezposelni različno: nekateri postanejo malodušni, brezbrizni, delo jih ne zanima in tudi dejavnosti širšega okolja jih ne pritegnejo. V nasprotju s tem pa je vsakdanje življenje zasnovano tako, da ponuja več osebnega zadovoljstva in povezovanja z družbo. Ker pa vsakdanje življenje vse bolj obvladujejo tržne sile, imajo nekateri ljudje prednost pri boljši oskrbi in raznoliki izrabi prostega časa, drugim pa se je zaradi pomankanja denarja položaj poslabšal. V nadaljevanju bomo osvetlili povezanost ravni pismenosti brezposelnih z dejavnostmi, povezanimi s preživljanjem prostega časa in dostopnostjo različnih pisnih virov. Podatki o dejavnikih, ki prispevajo k ohranjanju in izboljševanju dosežkov pismenosti dokazujejo, da je njihova uporaba v dejavnostih vsakdanjega življenja zelo pomembna.

V raziskavi je kot kazalnik rabe bralnih in pisnih spretnosti v vsakdanjem življenju izkazana pogostost obiskovanja javne knjižnice; obisk kinematografov, gledališč ali koncertov; ogled športnih prireditev ali sodelovanje na njih; pisanje pisem ali kaj drugega, kar presega eno stran; sodelovanje v prostovoljskih organizacijah v lokalni skupnosti; in branje knjig. Odgovori vprašanih so podani na sliki B12.

Slika B 12: Pogostost opravljanja posameznih dejavnosti brezposelnih v vsakdanjem življenju (v odstotkih), 1998

Lahko trdimo, da je najbolj priljubljena in najpogostejša dejavnost v vsakdanjiku brezposelnih na 1. in 2. ravni pismenosti branje časnikov ali revij; kar 91 % obravnavane skupine brezposelnih opravlja to razmeroma pogosto ali vsaj enkrat na teden. Med brezposelne z najnižjimi pisnimi spretnostmi so bile uvrščene v kategorijo "srednje pogosto izvajane dejavnosti" branje knjig in ogled športnih prireditev. Hkrati podatki opozarjajo, da brezposelni nikoli ali le redkokdaj, obiskujejo kino, gledališča, koncerte in javne knjižnice. Večina brezposelnih z najnižjimi pisnimi dosežki ni izrabila možnosti, ki jih ponujajo knjižnice, niti enkrat na leto. Redka uporaba možnosti, ki jih ponujajo knjižnice in le občasno pisanje pisem, je skladno s Parkerjevo tezo, ki kaže, da so dejavnosti vsakdanjega življenja pogojene z različnimi dejavniki, povezanimi z načinom dela (Haralambos 1999). Pri brezposelnih je, v nasprotju z zaposlenimi strukturiranje prostega časa v celoti prepuščeno njim samim, manjkajo pa spodbude od zunaj. Zato pogosto prevladuje pasivna izraba prostega časa.

Odgovori o pogostosti opravljanja dejavnosti v vsakdanjem življenju brezposelnih na 3., 4., in 5. ravni pismenosti so se na lestvici razvrstili podobno. Če bi angažiranost brezposelnih v vsakdanjem življenju razvrstili po padajočem vrstnem redu, bi dobili tako sliko: branje časnikov, revij in knjig; ogled športnih prireditev; obisk javne knjižnice; pisanje pisem ali drugih dopisov ter obisk kinematografov, gledališč in koncertov. Vrstni red pogostosti opravljanja omenjenih dejavnosti se pri brezposelnih na 3., 4. in 5. ravni pismenosti ne razlikuje od tistega, ki so ga navajali brezposelni na 1. in 2. ravni pismenosti, vendar omenjene dejavnosti navajajo veliko pogosteje pri skupini odraslih z višjimi pisnimi dosežki.

Lahko bi torej sklenili, da brezposelni, ki imajo boljše dosežke pismenosti, tudi več berejo, več obiskujejo javne knjižnice in pogosteje pišejo pisma ter druge dopise. Vprašanje je torej, ali večja uporaba teh dejavnosti ohranja ali spodbuja razvoj pisnih spretnosti in ali velja morda tudi nasprotna ugotovitev: nizka stopnja obvladovanja bralnih in pisnih spretnosti povzroča slabšo izbiro, bolj monotono in manj dinamično izrabo dejavnosti vsakdanjega življenja. Ali drži, da med tema dvema spremenljivkama obstaja vzročna povezanost? L. Knaflič (v: Možina idr. 2001) je poudarila, da odrasli, ki imajo boljše bralne in pisne spretnosti, pogosteje in bolje izrabijo neformalne možnosti za učenje in pridobivanje znanja v življenjskem okolju.

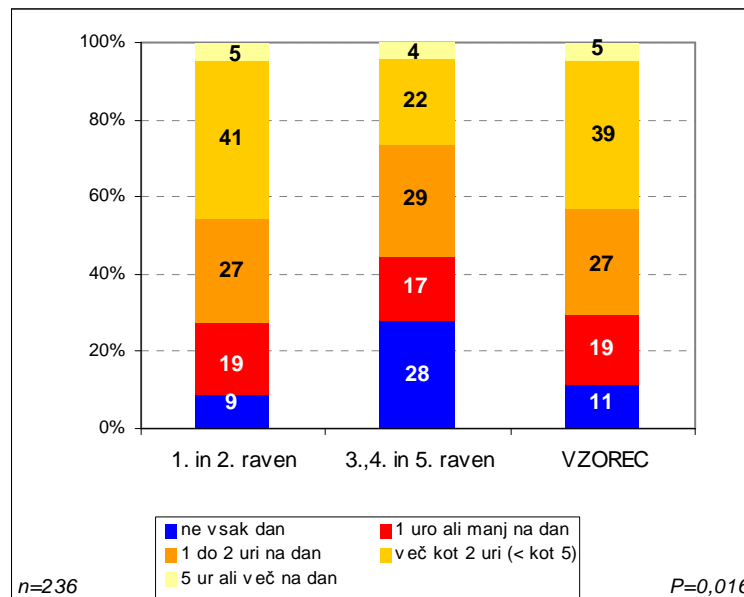
Zaradi neustreznih gmotnih razmer, pomanjkanja spodbud od zunaj, večje homogenosti življenjskega okolja in neustrezno razvitih učnih vrednot in navad imajo torej odrasli manj možnosti, da bi si z dejavnostjo v vsakdanjem življenju izboljšali svoje pisne dosežke.

Možnosti za razvoj pisnih spretnosti v vsakdanjem življenju pripisujemo tudi dostopu do bralnega gradiva, ki ga imajo posamezniki na domu. Odgovori kažejo, da je imela večina brezposelnih doma dostop do posameznih pisnih informacijskih virov. Največ vprašanih (82 %) je imelo doma več kot 25 knjig; slovar jih je imelo 79 %; nekoliko manj jih je imelo doma na voljo tednike in revije, 72 % dnevne časnike in 54 % enciklopedije v več zvezkih. Lahko torej sklepamo, da ima večina brezposelnih dostop tako do zahtevnejšega bralnega gradiva (knjige, enciklopedije in slovarji) pa tudi do bralno manj zahtevnega (dnevni tisk in revije). Zelo spodbudna je ugotovitev, da brezposelni na 1. in 2. ravni pismenosti po dostopnosti do domačih bralnih virov ne zaostajajo za brezposelnimi na višji ravni pismenosti.

Poleg omenjenih medijev in virov informacij pripomore k razvoju bralnih in pisnih spretnosti brezposelnih tudi gledanje televizije. Ogled televizijskih oddaj je v Sloveniji omogočen mnogim, saj ima televizor skoraj vsako gospodinjstvo, uporaba in sprejemanje sporočil pa sta preprosta. Raziskave v svetu so pokazale, da za

razumevanje in spremljanje tega medija odrasli ne potrebujejo zelo razvitih spretnosti, zato je gledanje televizije razširjeno med bolj in tudi manj izobraženimi odraslimi. Tudi raziskava pismenosti v vsakdanjem življenju je potrdila, da skoraj 90 % vseh brezposelnih spremlja televizijske oddaje kar vsak dan.

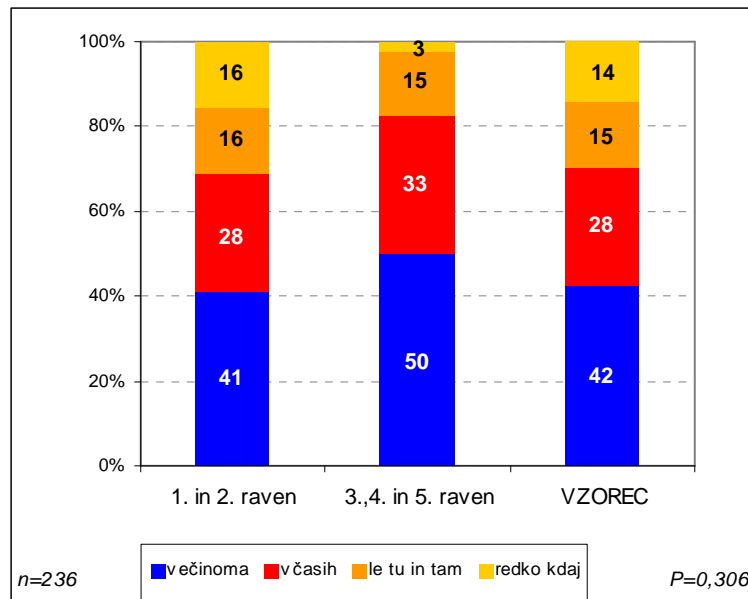
Slika B13: Gledanje televizije z vidika pismenosti brezposelnih, v odstotkih

Podatki kažejo, da je televizija za brezposelne zelo pomemben medij v vsakdanjem življenju; več kot 45 % vprašanih ji namenja več kot 2 uri na dan. So pa statistično značilne razlike med obravnavanimi skupinami z bolj ali manj razvitimi spretnostmi branja in pisanja v obsegu časa, ki ga namenjajo gledanju televizije. Brezposelni na 1. in 2. ravni pismenosti, namenijo povprečno bistveno več časa kot tisti z boljšimi dosežki. Izidi dajejo podlago za sklep, da brezposelni z boljšimi bralnimi in pisnimi spretnostmi pogosteje izrabljajo zahtevnejše možnosti za učenje v življenjskem okolju (branje knjig, revij, leksikonov, sodelovanje v izobraževanju in spremljanje kulturnih dogodkov), brezposelni s pomanjkljivimi spretnostmi branja, pa kljub relativno dobri dostopnosti do bralnih virov, skušajo dobiti informacije na način, ki zahteva manj razvite pisne spretnosti.

V nasprotju s spremljanjem televizije, ki jo neselektivno lahko gledajo brezposelni z bolj ali manj razvitimi spretnostmi branja in pisanja, pa nas izidi prikazani na sliki B14, peljejo k ugotovitvi, da potrebujejo odrasli za spremljanje aktualnih dogodkov, vladnih in javnih zadev višje ravni pismenosti.

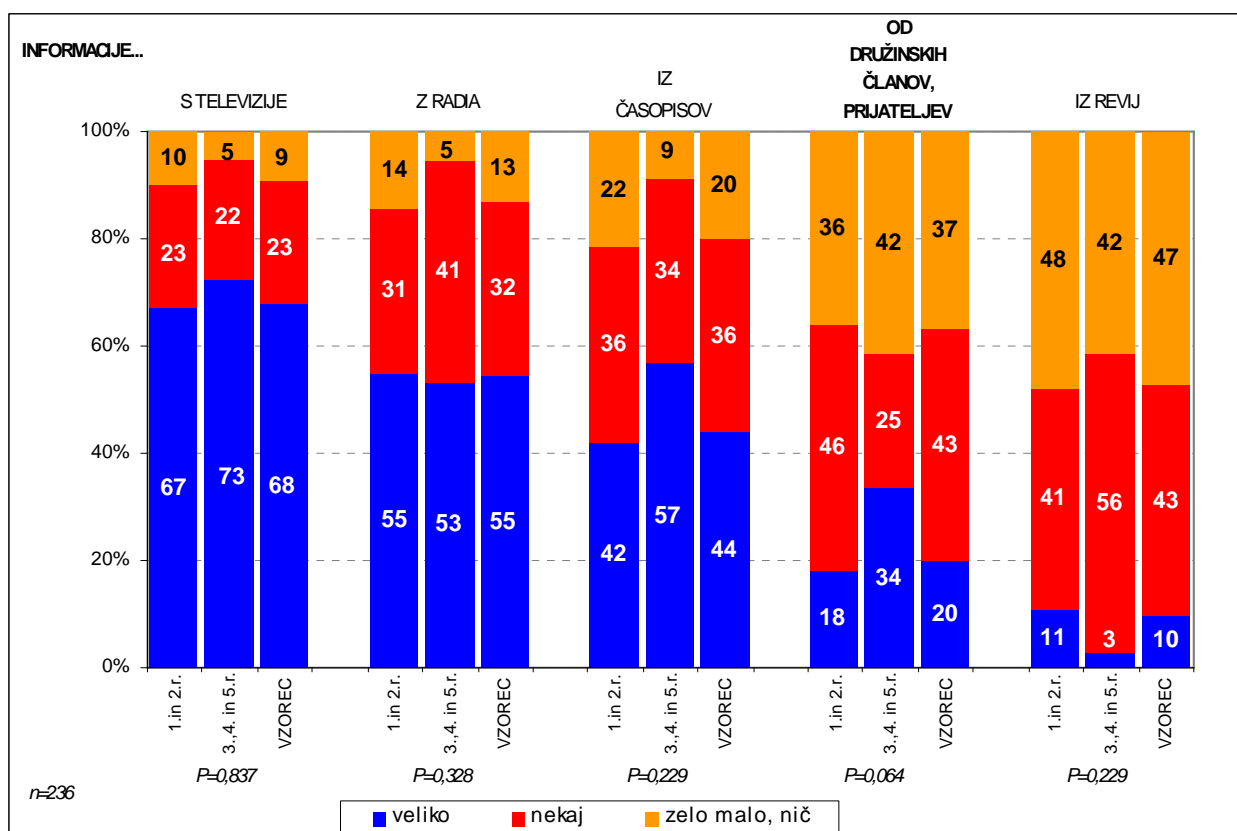
Slika B14: Spremljanje aktualnih dogodkov, vladnih in javnih zadev (v odstotkih), leta 1998.

Očitno potrebujejo brezposelni nekoliko več poprejšnjega znanja za spremljanje javnih in političnih zadev. Kar zadeva poučenost o politiki, so brezposelni na 1. in 2. ravni pismenosti nekoliko prikrajšani v primerjavi s tistimi na 3., 4. in 5. ravni.

In kako si brezposelni pridobivajo informacije o dnevni dogodkih, javnih zadevah in vladnih ukrepih? Pri vrednotenju načinov pridobivanja informacij o dnevni dogodkih, javnih in vladni ukrepih so brezposelni izbirali med kombiniranimi viri – pisnimi, spremljanjem dogodkov po RTV in menjavo izkušenj.

Slika B15: Način pridobivanja informacij o dnevnih dogodkih, javnih zadevah in vladnih ukrepih glede ravni pismenosti brezposelnosti (v odstotkih) leta 1998

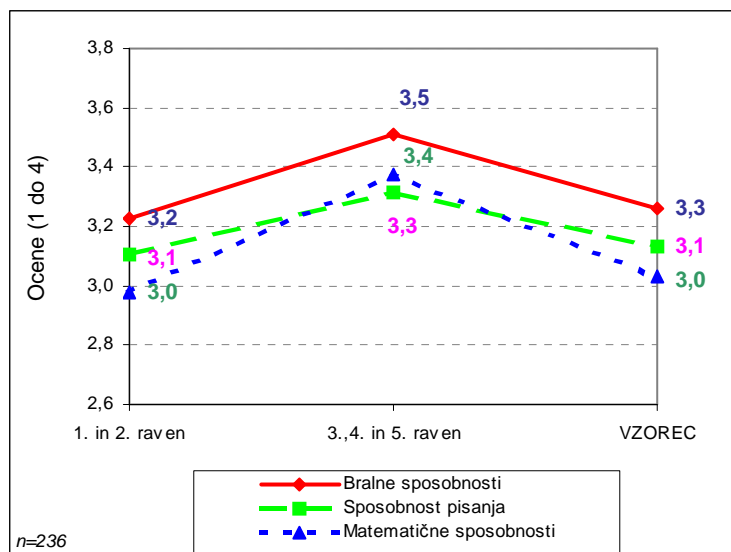

Odgovori kažejo, da je pri spremljanju javnopolitičnih dogodkov televizija najpomembnejša posrednica informiranja, ne more pa povsem nadomestiti možnosti, ki jih ponujajo druga javna občila in tudi neformalni stiki. To velja za brezposelne na 1. in 2. ravni pismenosti in tudi za tiste na 3., 4. in 5. ravni. Pri informiranju posega prva skupina pogosteje po revijah, skupina, ki dosega višje pisne dosežke, pa po časnikih, televiziji, nekaj več informacij pa si pridobivajo tudi v neformalnih stikih z družinskimi člani in s prijatelji. Radio ima v obeh skupinah približno enako vlogo.

Rabo pisnih spretnosti v vsakdanjem življenju brezposelnih razčlenjujemo nadalje z lastno oceno bralnih, pisnih in računskih spretnosti. Lastna ocena ali samoevalvacija se v sociologiji obravnava kot subjektivna percepcija sposobnosti in znanja, zato je lahko zelo relativna, pa vendarle kaže, koliko se neka populacija zadovolji s svojimi sposobnostmi in dosežki, v tem primeru s pisnimi spretnostmi.

Slika B16: Zadovoljstvo brezposelnih s spretnostmi branja, pisanja in računanja (v odstotkih) leta 1998

Razumljivo je, da se nizki dosežki na področju pismenosti ujemajo z nižjo samooceno vprašanih v branju, pisanju in računanju. Pri brezposelnih z nezadostnimi pisnimi spretnostmi je presenetljivo in posebno izrazito to, da so ovrednotili svoje spretnosti branja, pisanja in računanja več kot 3, to pa je v našem primeru med dobro in zelo dobro. Ta porazdelitev odgovorov opozarja, da se kljub nezadostnemu znanju in spretnostim večina brezposelnih nima težav, ki izvirajo iz šibkih dosežkov. Eden od mogočih odgovorov je ta, da živijo v nezahtevnem življenjskem okolju, v katerem ne morejo zaznavati pomembnejših problemov na tem področju. To pa ni naklonjeno motivacijskim mehanizmom, ki predpostavljajo, da je za izboljševanje stanja treba probleme najprej zaznati.

MOTIVI IN ŽELJE BREZPOSELNIH, DA BI SE IZOBRAŽEVALI V PRIHODNOSTI

Izhodišče preučevanja motivov in potreb brezposelnih po izobraževanju v prihodnosti je ugotovitev, da se precejšen del obravnavane populacije ne izobražuje, a bi se za to odločila v prihodnosti, če bi imela možnosti za uresničevanje izobraževalnih ciljev – morebitno dejavni. (Glej poglavje: vključevanje brezposelnih v izobraževanje.) Visoka potencialna vključenost velja še posebno za brezposelne na 3., 4. in 5. ravni pismenosti, kjer smo prepoznali več kot 60 odstotna pripravljenost za sodelovanje v izobraževanju. Visok delež morebitno dejavnih daje podlago za sklep, da je motivacija za izobraževanje brezposelnih z višjimi izobrazbenimi dosežki precejšnja in da ne zaostaja bistveno za afinitetami širšega prebivalstva. Razloge za manjšo udeležbo brezposelnih potemtakem lahko iščemo v slabših možnostih za izobraževanje. Celotna

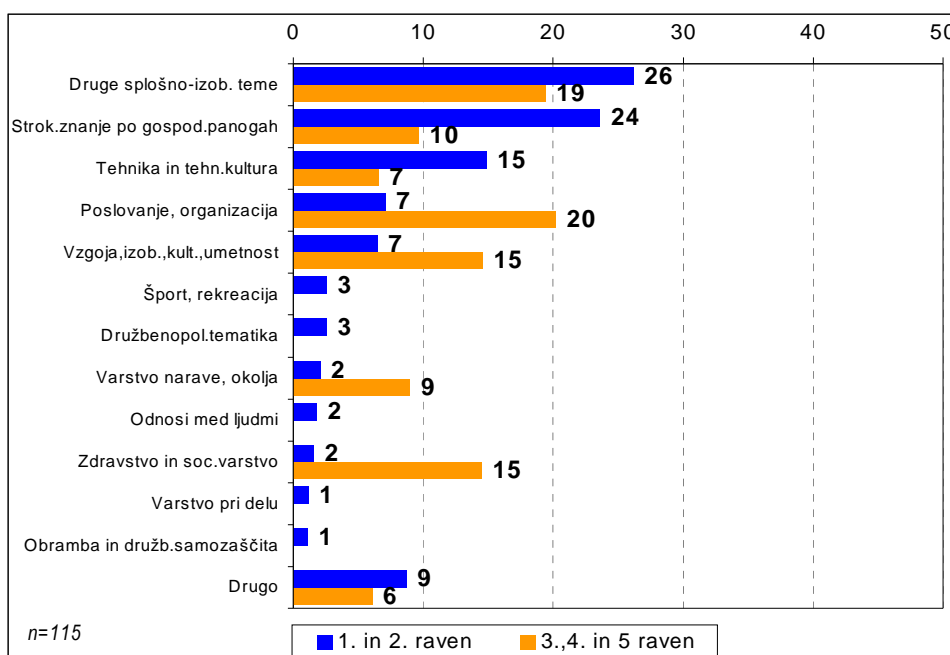
distribucija odgovorov, kaže da so preference in izobraževalni načrti kar visoki, zaradi česar namenjamemo temu poglavju posebno pozornost. Nadaljnja analiza je pomembna, ker opozarja na to, kakšne so težnje brezposelnih po izobraževanju, hkrati pa daje podlago za oblikovanje smernic in izobraževalne politike in tudi ukrepe za olajšanje dostopa do izobraževanja. To pa je nedvomno v skladu s predlogi Nacionalnega programa izobraževanja odraslih, ki za lažji dostop do dela predvideva večji vpis brezposelnih v izobraževalne programe.

Kljub temu pa ne smemo pozabiti na skupino brezposelnih predvsem na 1. in 2. ravni pismenosti, ki si ne prizadeva ali je nemotivirana, da bi se izobraževala in ki v tem delu raziskave ne bo obravnavana. Delež te skupine pa je v populaciji brezposelnih 86 %. Najnovejše usmeritve aktivne politike zaposlovanja predvidevajo vrsto motivacijskih programov, ki so namenjeni prav skupini nezainteresiranih za izobraževanje in ki upoštevajo poleg ekonomskih tudi njihove psihosocialne potrebe.

V naslednji analizi upoštevamo dve skupini brezposelnih, in sicer skupino dejavnih in morebitno dejavnih, njihov delež znaša 59 %. Motive in preference brezposelnih za izobraževanje smo preučili z vrsto vprašanj, in sicer: katere izobraževalne tematike se zdijo brezposelnim pomembne; ali bi imeli možnost, da bi željo po izobraževanju tudi uresničili; v katerih inštitucijah bi se brezposelni želeli izobraževati; kateri bi bili najprimernejši načini za pridobitev zelenega znanja; koliko časa bi brezposelni uporabili za učenje in kakšno učno pomoč menijo, da bi pri tem potrebovali.

Osrednje vprašanje, ki smo ga zastavili vprašanim v tem sklopu, se je nanašalo na vsebine/tematike, ki bi se jih bili pripravljene učiti. Anketirani so lahko izbirali eno ali več izobraževalnih vsebin, ki so bile nato razvrščene po mednarodni klasifikaciji. Izbor vsebin je podan v sliki B17.

Slika B17: Stališča brezposelnih do najpomembnejših vsebin, ki bi se jih bili pripravljene učiti, 1998, v odstotkih (dejavni in morebitno dejavni v izobraževanju)

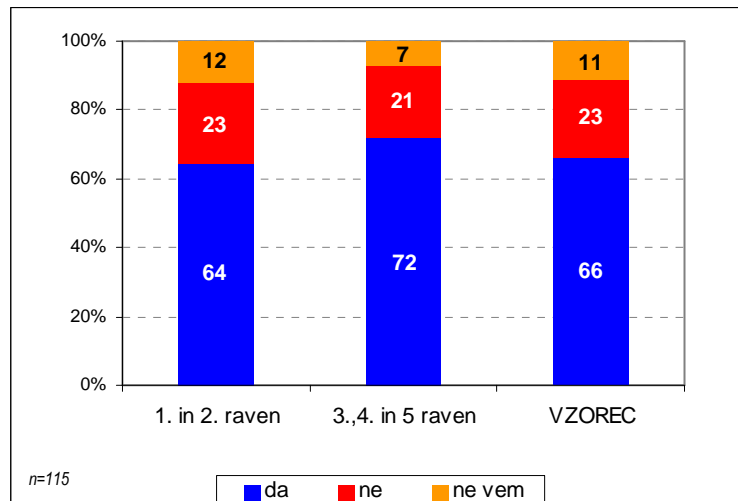
Če bi izbrane vsebine razvrstili po merilu zadovoljevanja splošnih in osebnih potreb po izobraževanju (splošnoizobraževalne teme, prosti čas in mejne znanosti, vsebine iz vzgoje in izobraževanja, kulture, umetnosti, športa in rekreacije) in izobraževanja, ki je namenjeno delu (strokovno znanje po gospodarskih panogah, poslovanje in organizacija, tehnika in tehnična kultura ter varstvo pri delu), bi lahko sklepali, da se v načrtih brezposelnih pojavljata obe področji. Brezposelni na 1. in 2. ravni besedilne pismenosti si bodo najbolj prizadevali izobraževati za potrebe dela; pri tem prevladujejo strokovno znanje po gospodarskih panogah, tehnika in tehnična kultura ter poslovanje in organizacija. Na vrhu izbora te populacije so druge splošnoizobraževalne teme, ki se brezposelnim z nižjimi pisnimi dosežki zdijo med bistvenimi. Morda postanejo nekatere izmed manj pogosto navedenih vsebin (varstvo pri delu in odnosi med ljudmi) za brezposelne aktualne šele takrat, ko se zaposlijo.

Izbira izobraževalnih vsebin brezposelnih na 3., 4., in 5. ravni se zelo razlikuje od tiste, ki jo kažejo brezposelni na nižjih ravneh pismenosti. Lahko celo rečemo, da sta si glede preferenc izobraževalnih vsebin obe skupini nasprotujoči. V zadnji prevladujejo želje po izobraževanju, ki omogočajo večjo vključevanje v družbo ter zagotavljanje boljše kakovosti življenja in prostega časa, npr. izobraževanje iz zdravstva in socialnega varstva, vzgoje in izobraževanja, narave, varstva narave in urejanja okolja, umetnosti ter druge splošnoizobraževalne teme. Po eni strani to lahko pomeni, da ima izobraževanje pri brezposelnih na 3., 4., in 5. ravni pismenosti širši pomen in v skladu s

tem se obravnava kot sredstvo za zadovoljevanje širših družbenih in osebnih potreb. Pri tem ne smemo pozabiti, da imajo tudi med brezposelnimi z višjimi pisnimi dosežki primarno vlogo vsebine, ki omogočajo lažji dostop do dela.

In koliko se brezposelnim zdi realno, da bi uresničili želje po izobraževanju v prihodnosti?

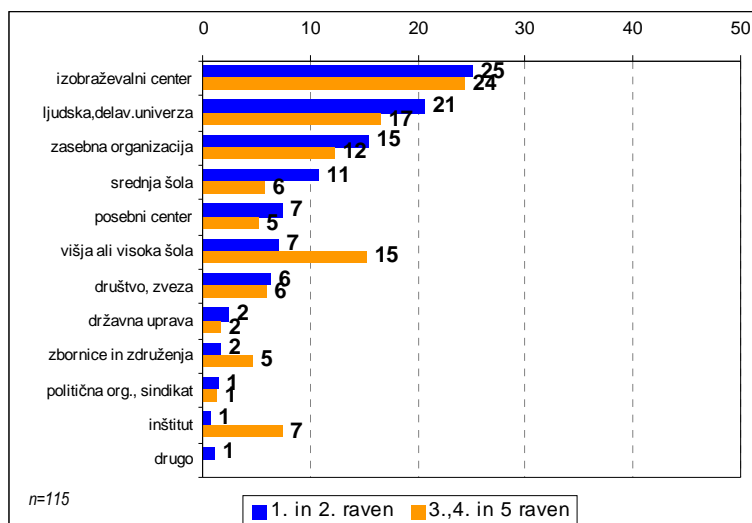
Slika B18: Koliko se brezposelnim zdi realno, da bi uresničili želje po izobraževanju v prihodnosti (v odstotkih) leta 1998

Večina je bila optimistična, saj je kar 66 % vprašanih odgovorilo pozitivno in slaba četrtina negativno. Brezposelni z višjimi pisnimi dosežki so bolj optimistični tudi ko gre za možnosti, da bodo v prihodnosti uresničili svoje želje, kot brezposelni z nižjimi pisnimi spretnostmi. To dodatno dokazuje, da bo treba drugi skupini nameniti nekaj ukrepov in drugih spodbud, saj jim bi to omogočilo, da bi uresničili želje po izobraževanju.

O izobraževalnih preferencah brezposelnih govorijo tudi inštitucije, kjer bi se ta skupina izobraževala. Odgovore so lahko izbirali med enajstimi kategorijami inštitucij ali pa so se odločili za odgovor "drugo" in navedli tisto institucionalno možnost, ki se jim je zdela kot ponudnica izobraževanja najprimernejša.

Slika B 19: Institucije v katerih bi se brezposelni izobraževali v prihodnosti, 1998, (možnih je več odgovorov, zato je vsota večja od 100%)

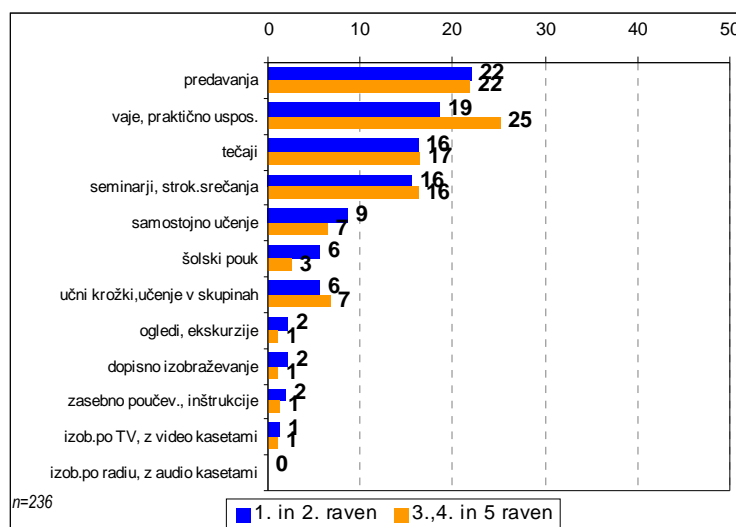
Brezposelni se največ želijo izobraževati v ustanovah, ki izobražujejo odrasle in je to njihova primarna dejavnost (izobraževalni centri, ljudske ali delavske univerze in zasebne izobraževalne organizacije). Temu sledijo organizacije, ki ob drugih izobraževalnih dejavnostih ponujajo tudi izobraževalne programe, namenjene odraslim, npr. srednje, višje in visoke šole. Zanimivo je to, da brezposelni zelo malo računajo na izobraževanje v ustanovah, ki ponujajo manj formalnega izobraževanja, kot so npr. inštituti, državna uprava, posebni centri, društva, zveze, zbornice, politične organizacije in sindikati. Res pa je tudi, da omenjene izobraževalne ustanove pogosto ponujajo izobraževanje le zaposlenim. Določeno raven pismenosti pri odgovorih ne povzroča opaznih razlik razen da morda nekoliko spreminja vrstni red v sklopu posamezne kategorije izobraževalnih ustanov.

Tako kot pri vseh odraslih imajo tudi pri brezposelnih izobraževalni centri, ljudske in delavske univerze ter zasebne izobraževalne organizacije primarno vlogo pri ponudbi izobraževalnih storitev. To je razumljivo, saj te organizacije ponujajo največ programov, ki so namenjeni tej cilji skupini. To velja še posebno za brezposelne na 1. in 2. ravni pismenosti. Res pa je, da brezposelni premalo izrabljajo možnosti, ki jih ponujajo organizacije, katerim je izobraževanje drugotna dejavnost. Lahko bi postavili nasprotna vprašanja, ali te ustanove ponujajo ustrezne programe za ciljno skupino brezposelnih, ali imajo usposobljeno učno osebje za delo s to skupino, ali so njihovi finančni, organizacijski in vsebinski aranžmaji tudi prilagojeni potrebam brezposelnih.

Za odrasle s slabšimi izobraževalnimi dosežki se pogosto domneva, da jim tradicionalno izobraževanje ne ustreza in jim je treba zagotoviti druge oblike, ki bolj upoštevajo

njihove potrebe in možnosti. Rezultati analize, prevladujočih načinov, ki bi se jih brezposelni udeležili, tega ne potrjujejo. Ker je izobraževanje brezposelnih pomembno tudi za odpravljanje psihosocialnih posledic brezposelnosti, za druženja in navezovanje novih stikov, se nam je zdelo logično, da se bodo pri izbiri oblik in načinov izobraževanja v prihodnosti pogosteje odločali za tiste, ki omogočajo osebno obravnavo, sodelovanje in upoštevanje izkušenj udeležencev.

Slika B20: Najustreznejši načini izobraževanja v prihodnosti⁹ (v odstotkih) leta 1998

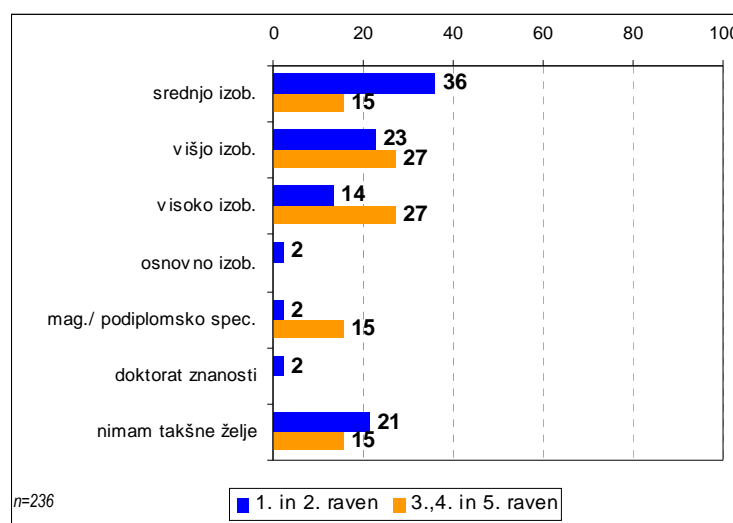
Iz podane slike se da razumeti, da bodo imele tudi pri brezposelnih primarno vlogo bolj konvencionalnejše oblike in načini izobraževanja (predavanja, vaje, praktično usposabljanje, tečaji in strokovna srečanja), ki sicer prevladujejo pri izobraževanju odraslih. V prihodnosti bodo brezposelni računali tudi na učenje v učnih krožkih in predvsem na samostojno učenje, obliko, ki se v sodobni družbi in izobraževanju odraslih vse pogosteje uveljavlja. Ogledi in ekskurzije, dopisno izobraževanje, izobraževanje po radiu ali z avdiokasetami, izobraževanje po televiziji ali z videokasetami in zasebno poučevanje ali inštrukcije se pri brezposelnih komajda zaznajo kot potencialna možnost za izobraževanje. Bistvenih razlik pri izbiri načinov in oblik izobraževanja pri brezposelnih na 1. in 2. ter 3., 4. in 5. ravni pismenosti ni; to pomeni, da poprejšnje pisno znanje ni pogoj za izbiro posebnih oblik in načinov učenja pri brezposelnih, npr. manj formalnih, interaktivnih ali bolj sofisticiranih načinov učenja. Lahko tudi domnevamo, da potekajo nekatere oblike in načini učenja bolj ali manj pri delu, npr. strokovni pogovor, inštrukcije, izobraževanje na terenu, ogledi in ekskurzije. Res je tudi, da so nekateri učni načini in oblike, npr. izobraževanje po radiu ali televiziji,

⁹ Klasifikacija načinov izobraževanja odraslih je bila povzeta po raziskavi 'Odrasli prebivalci Slovenije v izobraževanju' (Jelenc, 1989)

pri izobraževanju odraslih manj v navadi in uveljavljeni. Predvidevamo pa, da se uporabljajo bolj standardizirane oblike predvsem zato, ker si nezaposleni zaradi slabšega gmotnega položaja ter pomanjkanja in nedostopnosti tehničnih sredstev ne morejo privoščiti računalniško podprtega izobraževanja, kakršno omogočajo avdio- in videokasete in plošče, in zato v prihodnosti manj računajo nanj.

O tem, kakšno vrednost ima pridobivanje višje izobrazbene ravni v očeh brezposelnih, kaže slika B21.

Slika B21: Stopnja izobrazbe, ki bi si jo brezposelni želeli pridobiti v prihodnji letih (v odstotkih) 1998 leta

Kar 80 % brezposelnih si želi pridobiti višjo stopnjo izobrazbe. Brezposelni na 1. in 2. ravni pismenosti se nadpovprečno zanimajo za srednje-, višje- in visokošolsko stopnjo izobrazbe. Brezposelni na 3., 4. in 5. ravni pismenosti, ki imajo sicer višjo izobrazbo, bodo v skladu s tem v prihodnosti povpraševali po višjih izobrazbenih ravneh, predvsem na višji in visoki stopnji ter podjetniškem izobraževanju. Dejstvo, da si bodo več kot tri četrtine anketiranih brezposelnih prizadevale pridobiti višjo stopnjo izobrazbe, med drugim izraža pričakovanje, da jim bo višja stopnja formalne izobrazbe pomagala zboljšati njihov položaj.

POGLAVITNE ZNAČILNOSTI PISMENOSTI BREZPOSELNIH

Preučevanja pismenosti so vse pogosteje usmerjena tudi v možnosti, ki jih dajejo delovna mesta za ohranjanje in izboljševanje dosežkov pismenosti. Tudi pri nas so bili na podlagi podatkov raziskave o pismenosti narejeni nekateri poskusi, da bi identificirali

tista poklicna področja, kjer imajo zaposleni manj možnosti, omejene možnosti za uporabo svojih pisnih spretnosti (Ivančič 2001). V analizi Temeljno znanje in spretnosti odraslih v Sloveniji in njihova družbena, ekonomska in izobraževalna dejavnost – poglavje o brezposelnih smo ugotovili pomen dejavnikov, ki pripomorejo razvoju, povzročajo zastoj ali celo znižujejo ravni pisnih spretnosti brezposelnih. Različne spremenljivke so namreč opozorile na pogostost rabe pisnih spretnosti tudi zunaj delovnega mesta. Najpomembnejši dejavniki, ki so povezani s pismenostjo brezposelnih, so:

- sociodemografske in izobrazbene značilnosti brezposelnih (izobrazba, zakonski stan in vir dohodkov);
- vključenost brezposelnih v izobraževanje (stopnja vključenosti, vrsta in razlogi za izobraževanje, vir financiranja te dejavnosti, ovire in učna pomoč);
- preference pri izobraževanju v prihodnosti (izbira najpomembnejših vsebin, inštitucij, stopenj izobrazbe, ki si jo brezposelni želijo doseči, načinov in oblik izobraževanja ter časovna pripravljenost za izobraževanje);
- raba pismenosti v vsakdanjem življenju (pogostost opravljanja posameznih dejavnosti v vsakdanjem življenju, dostopnost do posameznih pisnih virov, informiranje na domu in spremljanje televizije, aktualnih dogodkov, vladnih in javnih zadev, način pridobivanja informacij o dnevnih dogodkih, javnih zadevah, vladnih ukrepih in tudi samoevalvacija brezposelnih glede spretnosti branja, pisanja in računanja).

Za lažje razvrščanje omenjenih dejavnikov v povezavi s pismenostjo smo uporabili statistično metodo razvrščanja, ki je oblikovala dve skupini, poimenovali smo ju skupina A – skupina z boljšimi učnimi potenciali in B – skupina z omejenimi učnimi potenciali. (Glej prilogo.)

Za skupino A z boljšimi učnimi potenciali (61 %) je značilno, da v njej prevladujejo brezposelne ženske z vsaj končano srednjo šolo, praviloma pa imajo končano višjo šolo in več. Pripadnikov prve skupine – brezposelnih delovno okolje ne spodbuja, zato pa so prosti čas in druge dejavnosti v vsakdanjem življenju toliko bolj konstruktivno zasnovani. Z metodo razvrščanja smo ugotovili, da je dostop do informacijskih virov v domačem okolju bistvena značilnost te skupine; to velja za dostop do dnevnikov, tednikov in revij, enciklopedij v večjih zvezkih in slovarjih. Tudi pripadniki skupine A imajo v domačem okolju več kot 25 knjig. Poleg zelo dobrega dostopa do informacijskih virov in rednega spremljanja kulturnih in športnih dogodkov ter prireditev je za pripadnike te skupine značilno, da so zelo dobro seznanjeni z aktualnimi dogodki. Nedvomno imajo pripadniki skupine, ki izrablja prosti čas bolj razgibano in ustvarjalno ter pogosteje uporablja pisne in druge vire informacij, več možnosti za razvijanje

bralnih in pisnih spretnosti. Zato tudi sami kar visoko ocenjujejo svoje spretnosti pisanja v slovenščini in matematične sposobnosti, ki jih potrebujejo v vsakdanjem življenju. Če bi nadaljevali s stopnjo vključenosti brezposelnih iz prve skupine v programih organiziranega izobraževanja, bi lahko znova ugotovili, da so zelo dejavni, bodisi v programih za pridobivanje novega poklica ali dela bodisi v programih za preživljanje prostega časa. V skladu z izobraževalnimi značilnostmi in afinitetami sta med brezposelnimi iz skupine A z boljšimi učnimi potenciali, prevladovala optimizem in pozitivno prepričanje, da bodo želje po izobraževanju tudi uresničili.

Ni nepričakovano, da je vsa ta kombinacija značilnih lastnosti in dejavnosti brezposelnih iz skupine A z boljšimi učnimi potenciali, ustvarila podlago za ohranjanje in razvoj spretnosti branja, računanja in dokumentacijskih sposobnosti. Njihove pisne spretnosti dosegajo 3., 4. in 5. raven.

Značilnosti brezposelnih skupine B z omejenimi učnimi potenciali (39 %) so prav nasprotno. Sem sodijo brezposelni moški s končano osnovno šolo ali manj izobrazbe, ki kažejo tudi zelo nizko raven pisnih spretnosti, ocenjene so le na 1. in 2. stopnji. Raba pisnih spretnosti v vsakdanjem življenju posameznikov s te skupine je zelo omejena, saj praviloma nikoli ne izrabijo možnosti, ki jih ponujajo športne in kulturne ustanove. Zanje je značilno, da tudi manj berejo časnike, revije ali knjige. V življenjskem okolju so pasivni, v domačem okolju nimajo ustreznega dostopa do pisnih virov, dnevnikov, tednikov, revij, knjig, enciklopedij ali slovarjev. Člani te skupine le redko spremljajo aktualne dogodke, vladne in javne zadeve, kadar pa to počno je poglavitni vir informacij televizija. Čeprav se v vsakdanjem življenju ne ukvarjajo skoraj z ničemer, ob majhni ponudbi informacijskih virov in pomanjkanju spodbud delovnega okolja, je ta skupina ocenila svoje matematične spretnosti in spretnosti pisanja v slovenščini s povprečno oceno s srednje dobro. V okolju, kjer živijo, torej ti brezposelni ne čutijo večjega pomanjkanja pisnih spretnosti, saj je okolje razmeroma nezahtevno, monotono in ne spodbuja razvoja pismenosti. Njihova udeležba v izobraževalnih dejavnostih, tako za potrebe dela ali poklica kot tudi v zvezi s prostim časom in drugimi osebnimi interesi je neznačilna. Nizka motivacija za izobraževanje se ujema s prejšnjimi ugotovitvami o razmeroma pasivni izrabi časa, ki ni v skladu z razvojem in doseganjem višjih pisnih spretnosti. Omenjeni brezposelni zato niso prepričani, da bodo lahko uresničili željo po izobraževanju v prihodnosti. Žal pa je tudi metoda razvrščanja potrdila neustrezno državno podporo pri financiranju ali sofinanciranju njihovih potreb po izobraževanju. Tudi učna pomoč brezposelnim z najnižjimi dosežki v pismenosti je pri brezposelnih iz skupine B z omejenimi učnimi potenciali najmanj izrabljena.

Po metodi razvrščanja so se brezposelni po sociodemografskih, participativnih značilnostih in izrabi prostega časa razdelili v dva, nasprotujoča si dela. Izsledki

opozarjajo, da je dejavnost, ki zunaj delovnega mesta pripomore k razvoju pisnih spretnosti, zelo zapletena. Obenem nam je ta metoda pokazala, da lahko brezposelni, čeprav so izključeni iz sveta dela, ohranijo ali celo dosežejo višje pisne spretnosti. Za to ugotovitvijo se skrivajo značilnosti, opisane v prvi skupini. Zagotovo pa so odgovori teh vprašancev zgledi dobre prakse, ki kažejo, da življenjsko in širše družbeno okolje lahko spodbujata razvoj pismenosti, ki je v skladu s kakovostnim življenjem in s potrebami dela. Ni izključena tudi verjetnost, da sodi obravnavana skupina med kratkotrajne brezposelne, ki niso preveč oddaljeni od sveta dela.

Te potrjujejo domnevo, da so brezposelni, s tem ko so izključeni iz sveta dela, omejeni glede dotoka znanja in informacij v vsakdanjem življenju, izločeni iz realnega toka dogodkov in zato osameli odrinjeni na obrobje. Zgubljajo že pridobljeno znanje in spretnosti, novih pa ne pridobivajo. Za delodajalce postajajo čedalje manj zanimivi in zato obsojeni na dolgotrajno brezposelnost.

SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI

Slovensko gospodarstvo doživlja v zadnjem desetletju korenite strukturne in sistemske spremembe, ki so posledica vpliva intenzivnih zunanjih in notranjih transformacijskih procesov. V središču razvoja človeškega kapitala pa so ustrezne pisne spretnosti delovno aktivnega prebivalstva. Na individualni ravni pripomorejo večje pisne spretnosti k večjemu sodelovanju v družbi in tako k učinkovitejšemu delu, in posameznikovemu osebnostnemu razvoju, na družbeni ravni večje pa pospešujejo gospodarski in družbeni razvoj.

Vzorec brezposelnih kaže, da se le-ti po svojih sociodemografskih značilnostih, spolu, starosti in tipu bivalnega naselja ne razlikujejo bistveno od drugih. Večje razlike med obravnavanima podpopulacijama nastajajo le zaradi dosežene stopnje izobrazbe in vira dohodkov. Tako kot že veliko raziskav o brezposelnosti je tudi ta potrdila, da imajo brezposelni v povprečju nižjo izobrazbo in slabše učne dosežke, in zato težje dobe ustrezno zaposlitev, si ustvarijo ustrezno raven in manj obvladujejo dogajanja v vsakdanjem življenju. Skoraj 90 % brezposelnih v Sloveniji je doseglo le 1. in 2. raven pismenosti, to pa jim otežuje vrnitev v zaposlitev in jih ovira pri drugih dejavnostih vsakdanjega življenja. Tudi mednarodna raziskava (Literacy in the Information Age, 2000) je opozorila, da neustrezne pisne spretnosti zmanjšujejo posameznikove zaposlitvene možnosti, hkrati pa porajajo dolgotrajno brezposelnost in manjšo verjetnost, da bo posameznik redno in za dalj časa zaposlen.

V programe izobraževanja se vpisuje zelo malo brezposelnih, skoraj 85 % vprašanih pa se leta 1998 ni udeležilo nobenega izobraževanja. Posebno zaskrbljuje delež brezposelnih na najnižji ravni pismenosti; le malo se jih izobražuje pa tudi za izobraževanje v prihodnosti niso motivirani. Velika pasivnost in nezanimanje za izobraževanje brezposelnih na 1. in 2. ravni pismenosti ni v skladu z zasnovo aktivne politike zaposlovanja in z evropskim gibanjem zaposlovanja, ki za doseganje večje zaposljivosti, hitrejšega gospodarskega razvoja in socialnega napredka predvidevajo ravno večje vključevanje brezposelnih v izobraževalne programe in nasploh njihovo večje angažiranje v družbi.

Med brezposelnimi, ki so bili izobraževalno dejavni, so prevladovali programi izpopolnjevanja za strokovno delo in razvoj poklicne poti, skupina brezposelnih na 1. in 2. ravni pismenosti pa se še posebno zanima za programe, s katerimi bi si pridobili višjo izobrazbeno raven. Razumljivo je, da se je večino brezposelnih odločila za izobraževanje iz poklicnih razlogov, ugotovili pa smo tudi, da ima le-to pomembno vlogo pri zviševanju izobrazbene ravni in navezovanju prijateljskih stikov. Kot pglavitne ovire, ki so tej referenčni skupini preprečevale pridobivanje novega znanja in izboljševanje pisnih spretnosti, smo prepoznali pomanjkanje motivacije, denarja in druge situacijske, institucionalne in dispozicijske ovire. Brezposelni so bili tudi premalo seznanjeni z možnostmi, ki jih ponujajo izobraževalne organizacije, in s svetovanjem, ki bi jim olajšalo dostop in preprečilo nekatere težave, ki so jih imeli pri tem. Lahko sklenemo, da so bili nekateri razlogi in ovire za manjšo udeležbo v izobraževanju in ovire značilni ne le za skupino brezposelnih, temveč za odrasle nasploh. Opozorimo pa naj, da so med ovirami pogosto tudi dejavniki (neustrezna ponudba programov, visoka cena izobraževanja, majhna pomoč države pri sofinanciranju izobraževanja), ki še posebno prizadevajo skupino brez dela in kateri bi večja pomoč države, svetovalnih in izobraževalnih ustanov lahko olajšala dostop do znanja in pisnih spretnosti.

Ugotovili smo, da so bralne in pisne spretnosti brezposelnih pomembne ne le pri izboljševanju kakovosti dela, temveč tudi pri nadaljnjem izobraževanju in načinu preživljanja prostega časa. Raba bralnih in pisnih spretnosti v vsakdanjem življenju se hkrati zrcali v doseženih pisnih spretnostih. Branje časnikov, revij in knjig, obiski javnih knjižnic, boljši dostop bralnega gradiva, nasploh, redno pisanje dopisov in spremljanje javnih prireditev – vse to pripomore k boljšim pisnim dosežkom. Ob nizki stopnji obvladovanja bralnih in pisnih spretnosti je preživljanje prostega časa bolj monotono. Analogno temu brezposelni, ki dosežejo 1. in 2. raven pismenosti, ne izrabljajo zahtevnejših možnosti za učenje v življenjskem okolju, manj spremljajo aktualne dogodke, vladne in javne zadeve, manj informacij pridobivajo v neformalnih stikih, zato ne spremljajo dogodkov, manj so obveščeni o potrebah na trgu dela in postajajo vse bolj deprivilegirana skupina. Zaradi pomanjkanja delodajalske spodbude, precejšnje

homogenosti življenjskega okolja in omejenega dotoka znanja in informacij svoje pisne spretnosti le malo uporabljajo, teže si pridobivajo nove in hitreje izgubljajo že pridobljene.

Omenjeni podatki potrjujejo domnevo, da imajo brezposelni s pomanjkljivimi pisnimi spretnostmi manj priložnosti za ustrezno zaposlitev, manj možnosti za koristno izrabo prostega časa in da so manj samostojni pri usmerjanju dejanj v vsakdanjem življenju; njihovo življenje je pasivno, dolgočasno, povezano z nižjimi pisnimi dosežki.

Metoda razvrščanja je pokazala pomembne razlike med brezposelnimi po ravni pismenosti ter povezanost med pisnimi spretnostmi in sodelovanjem brezposelnih pri različnih dejavnostih v vsakdanjem življenju. Za lažjo operativno delitev smo ti dve skupini, ki sta si po svojih sociodemografskih značilnostih, participaciji v izobraževanju in rabi pisnih spretnosti v vsakdanjem življenju popolnoma različni poimenovali kot "angažirani" in "neangažirani" posamezniki. Ta delitev nujno ne pomeni, da se vse omenjene lastnosti in učne značilnosti pojavljajo le v skupinah A ali B, temveč da v njih prevladujejo in da so njihove značilne lastnosti.

Čeprav so bili v zadnjem letu storjene pomembne spremembe v izobraževanju odraslih (sprejeta je bila nova zakonodaja, obogatena mreža institucionalnih ponudnikov, bogatejša ponudba izobraževalnih programov, vsebin in oblik posredovanja znanja in spretnosti, za izobraževanje odraslih je bilo storjeno marsikaj denarno in organizacijsko), so najnovejše raziskave na tem področju pokazale, da so teh izboljšav najmanj deležni deprivilegirani, med katerimi so tudi brezposelni. Po eni strani so brezposelni kot podskupina delovno aktivnega prebivalstva prikrajšani pri spodbudah, ki jih drugim zaposlenim sicer ponujajo delodajalci in delovno okolje, po drugi strani pa njihovi kulturni in socialni vzorci niso usmerjeni k uresničevanju pozitivnih izkušenj, usmeritev in vrednotenja izobraževanja. Zato mora biti prav ta skupina deležna posebne pozornosti, spodbud in ukrepov, saj bi tako lahko bolj sodelovala v družbi, neskladje med t.i. "brezposelni z boljšimi učnimi potenciali" in "brezposelni z omejenimi učnimi potenciali" povedano v jeziku koncepta "učne družbe", med tistimi, ki se učijo, in onimi, ki se ne učijo, bi se zmanjšal.

Zmanjševanje neuskkljenosti med tema dvema skrajnostma in izboljševanje ravni pismenosti celotne populacije odraslih v Sloveniji zahtevata načrtovanje nekaterih programov in strategij. Mednje sodita Nacionalni program izobraževanja odraslih in dolgoročna nacionalna strategija za zviševanje ravni pismenosti odraslih. Za brezposelne pomeni to sprejem in obogatitev Nacionalnega programa izobraževanja odraslih, pri pripravah dolgoročne nacionalne strategije za zviševanje ravni pismenosti

odraslih pa bo treba sprejeti posamezne ukrepe, namenjene zviševanju ravni pismenosti brezposelnih.

Nacionalni program izobraževanja odraslih v drugem prednostnem področju 'izobraževanje za zviševanje izobrazbene ravni' namenja posebno skrb izobraževanju za izboljševanje temeljnega znanja in usposobljenosti brezposelnih. Za uresničevanje tega cilja se v Nacionalnem programu izobraževanja odraslih predvideva: povečevanje vključenosti brezposelnih v različne oblike izobraževanja, predvsem pa v programe za pridobitev temeljne izobrazbe in prvega poklica, to bi omogočilo horizontalno in vertikalno prehodnost. Tako izobraževanje bi moralo imeti jasno določene cilje, potekati bi moralo usmerjeno, opredeljene in zagotovljene pa naj bi bile tudi možnosti za uresničevanje takšne politike. Zavod RS za zaposlovanje že uresničuje štiri poglobitve vrste programov za usposabljanje in izobraževanje brezposelnih. kot so: programi informiranja in motiviranja, programi pomoči pri iskanju zaposlitve, programi pomoči pri načrtovanju strokovne poti in programi psihosocialne rehabilitacije; programi za pridobitev strokovne izobrazbe, programi usposabljanja in programi za usposabljanje na 1. in 2. stopnji zahtevnosti dela. Pomembno je, da se ob večjem vpisu brezposelnih v programe za pridobitev višje formalne izobrazbe ter v programe za pridobitev temeljne izobrazbe in prvega poklica v Nacionalnem programu predvideva ponudba izobraževalnih projektov, ki bodo brezposelnim omogočili povezovanje s socialnim okoljem in ohranjanje ter razvijanje socialne povezanosti z okoljem tudi med brezposelnostjo (Možina, 2001, str. 240 - 247). Za uresničevanje zastavljenih ciljev se v Nacionalnem programu izobraževanja odraslih poudarjata sistematično načrtovanje in stalno spremljanje te dejavnosti pa tudi ustrezno financiranje tega načrta.

- Pri snovanju dolgoročne nacionalne strategije za zviševanje ravni pismenosti odraslih je treba nameniti poseben poudarek brezposelnim kot eni najbolj rizičnih skupin, kar zadeva pismenost. Na podlagi zdajšnjih ugotovitev raziskave Temeljno znanje in spretnosti odraslih v Sloveniji in njihova družbena, ekonomska in izobraževalna dejavnost – poglavje o brezposelnih predlagamo te ukrepe, ki morajo postati sestavni del te strategije:
- Izobraženost brezposelnih je treba povečati na raven štiriletne srednješolske izobrazbe tako, da bo omogočeno nadaljnje izobraževanje za pridobitev višje in visokošolske izobrazbe. Prav tako naj bi dosegli, da bi se več brezposelnih udeleževalo motivacijskih in daljših izobraževalnih programov.
- Pri oblikovanju izobraževalnih programov naj bi posebno pozorno prilagajali programske vsebine potrebam in značilnostim brezposelnih. Ppri prilagajanju vsebin je treba upoštevati: poprejšnje izkušnje in znanje brezposelnih ter trenutni

socioekonomski položaj. Nekatere izkušnje kažejo, da so nekatere izobraževalne ustanove razvile mehanizme za sistematično pridobivanje informacij o udeležencih. (Glej: Evalvacija srednješolskega formalnega izobraževanja brezposelnih – Program 5000, 2001.) Te lahko postanejo zgled ustanovam, ki takih izkušenj nimajo. Tudi sodelovanje brezposelnih pri načrtovanju programov in oblikovanju vsebin bi pripomoglo k večjemu prilagajanju programov. Večje sodelovanje dosežemo z dobro načrtovanim in kakovostno izpeljanim izobraževanjem. V ta namen morajo učitelji sproti evalvirati učinke in prilagajati kakovost izobraževalnega procesa, saj bi to pripomoglo k večji vztrajnosti brezposelnih pri izobraževanju.

- Poleg prilagajanja vsebine bi morala dolgoročna nacionalna strategija za zviševanje ravni pismenosti brezposelnih v prihodnje spodbujati tudi večjo prožnost oblik, metod in načinov prenašanja znanja in spretnosti. Izidi so namreč pokazali, da se večina brezposelnih še vedno nagiba k tradicionalnim oblikam in načinom učenja, kot so predavanja, tečaji, seminarji in strokovna srečanja. Kljub temu postajajo v sodobni družbi čedalje pomembnejše aktivnejše oblike dela, kakor vaje, praktično usposabljanje, učni krožki ali učenje v skupinah in samostojno učenje. Ta prijem zahteva od udeleženca večjo prizadevnost, dejavnost, motivacijo in razvijanje sposobnosti in odgovornosti za samostojno učenje.
- Za večje prilagajanje programov in njihove izpeljave je treba dodatno strokovno spopolniti učitelje. Izobraževalne ustanove naj bi spodbudili, da bi organizirale andragoško spopolnjevanje, pri katerem bi se učitelji seznanili s posebnostmi in drugimi potrebami brezposelnih. Koristno bi bilo omogočiti organizirano in strokovno podprto menjavanje izkušenj in sodelovanje pri iskanju skupnih rešitev za delo z brezposelnimi. Tako bi se osebje bolj strokovno usposobilo za delo s to ciljno skupino.
- Brezposelnim onemogoča izobraževanje prav neustrezen gmotni položaj, vendar ta ne bi smel ovirati uresničevanja potreb po izobraževanju. Zato je zaželeno, da bi večjidel stroške izobraževanja te populacije poravnala država, plačevali pa naj bi jih tudi iz sindikalnih virov, zasebnih skladov, za sofinanciranje brezposelnih ali npr. s sredstvi civilne družbe.
- Za povečevanje udeležbe in zmanjševanje osipa je pomembno, da se brezposelnim omogoči sodelovanje pri načrtovanju in usklajevanju končnega urnika izpeljave. Če se posameznik ne bi mogel udeleževati izobraževanja po urniku, naj bi mu pomagali pri oblikovanju individualne izobraževalne poti.

- V raziskavi smo ugotovili, da so z možnostmi svetovanja najmanj seznanjeni ljudje, ki ga najbolj potrebujejo, in tisti, ki dosegajo najnižje ravni pismenosti. Svetovanje in ponujanje ustrezne učne pomoči morata postati sestavina učnega procesa brezposelnih. To se nanaša tako na svetovanje, ki bi spodbujalo brezposelne k večji soudeležbi pri izobraževanju, kot tudi na svetovanje za izbiro ustreznega programa in uspešnega opravljanja izobraževanja. Poleg svetovalcev so pomemben vir informacij tudi knjižnice, socialne službe, kulturne ustanove in javna občila.
- Stopnja pismenosti in raba bralnih in pisnih spretnosti v vsakdanjem življenju sta pomembno povezani. Žal pa vsakdanje življenjsko okolje brezposelnim pogosto ne omogoča dostop do bralnih in pisnih virov. Brezposelni niso motivirani za pridobivanje novega znanja in spretnosti, saj jih življenjsko okolje ne sili k temu, manjkajo pa tudi zunanje spodbude. Ni preprosto načrtno motivirati in aktivirati ljudi, ki imajo slabše učne in delovne navade ter ustaljene vzorce življenja; prav zato bi jim morali nameniti posebno pozornost. Osrednjo vlogo pri tem bi morala imeti socio-kulturna animacija, ki poteka praviloma na lokalni ravni in pogosto opravljajo poleg izobraževalnih ustanov tudi druge. Pri brezposelnih je pobuda civilne družbe več kot dobrodošla. Za izboljševanje ravni pismenosti pa se lahko uporabijo tudi standardni viri informacij, npr. predvajanje več izobraževalnih in informacijskih oddaj po televiziji in radiu, brezplačno razpošiljanje brošur o možnostih za izobraževanje, pri obveščanju o možnostih izobraževanja pa pridejo v poštev tudi popolnoma neformalni viri, npr. pogovor z znanci, prijatelji in sorodniki. Izjemno pomembno je tudi načrtno razvijanje programskih rešitev, ki bi brezposelnim omogočile, da bi med brezposelnostjo ostali povezani z lokalnim okoljem.
- Nekateri brezposelni so pokazali precej zanimanja za izobraževanje v prihodnosti. Za uresničevanje zasnove "uččega se posameznika" tudi med brezposelnimi mora država s svojimi zaposlovalnimi, svetovalnimi in izobraževalnimi ustanovami dolgoročno načrtovati učno pot brezposelnih. Načrtovanje take poti pa zajema vse faze izobraževanja: motiviranje, informiranje, svetovanje pri izbiri programa, oblik, metod dela in izvajalcev in tudi pri navezovanju stikov z delodajalci. Izobraževanje pa se ne sme končati s pridobitvijo dela, temveč se mora nadaljevati tudi pozneje.

Dr. Livija Knaflič

OD ODRASLIH K OTROKOM –PRENOS TEMELJNIH
SPRETNOSTI V DRUŽINI

UVOD

Temeljno znanje in spretnosti odraslega so seštevek različnih vplivov, ki se medsebojno dopolnjujejo in prepletajo že od rojstva. Učinek posameznih dejavnikov na raven spretnosti in znanja, ki jo doseže posameznik, je težko opredeliti. Tudi na tem področju se kaže prvotna družina in v njej prevladujoča raven znanja in spretnosti kot eden najpomembnejših dejavnikov, ki neposredno deluje na razvoj in pridobivanje temeljnega znanja in spretnosti v otroštvu in mladostništvu. Izkušensko je vpliv družine ugotovljen mnogo prej, v zadnjem desetletju pa je tudi znanstveno potrjeno, da poteka v družini intergeneracijski prenos ravni temeljnih spretnosti. Izsledki raziskav kažejo, da se neka raven temeljnih spretnosti, povezanih s pismenostjo prenaša s staršev na otroke in se tako v družinah ohranja, skratka otroci dosežejo raven temeljnih spretnosti, ki je zelo blizu ravni temeljnih spretnosti staršev.

Vpliv družine na razvoj temeljnih spretnosti lahko obravnavamo iz dveh zornih kotov: (1) glede na *vplive iz preteklosti*, ko preučujemo različne dejavnike pri odraslih, na katere so vplivali njihovi starši in (2) glede na *vpliv v sedanosti*, ko preučujemo stanje v družini, to je dejavnosti, ki jih uresničujejo starši z otroki, in so povezane s temeljnimi spretnostmi.

Pretekli vplivi družine se lahko preučujejo posredno, z obdelavo (objektivnih) podatkov o starših iz preteklosti (retrogradno). Najpogosteje se uporablja stopnja izobrazbe staršev, ki je dokaj zanesljiv in objektivni podatek, neposredno povezan s stopnjo razvitosti temeljnih spretnosti. Podatki, ki temeljijo na spominu posameznikov o dejavnostih njihovih staršev, ki naj bi vplivale na raven njihovih temeljnih spretnosti pa so manj natančni in delno uporabni.

Vplivi zdajšnjih staršev na razvoj temeljnih spretnosti njihovih otrok so za preučevanje dostopnejši. Ta vpliv se kaže različno, nekateri vplivi so dokaj merljivi in dostopni opazovanju, nekateri pa prikriti in zato teže prepoznavni. Najopaznejši in najbolj merljiv je vsekakor neposreden vpliv staršev na potek opismenjevanja in razvoj bralnih navad. Kaže se kot čas, ki ga starši preživijo z otrokom v dejavnostih, povezanih z branjem, in kot število različnih dejavnosti, ki jih starši opravljajo skupaj z otrokom, za razvijanje bralnih navad. Dokaj objektivni je tudi podatek o založenosti domačega okolja z bralnim gradivom, ki spodbuja otroka k pregledovanju gradiva in pozneje k branju.

Veliko težje je opredeliti in meriti odnos, ki ga imajo odrasli do dejavnosti, povezanih s pismenostjo, ki pa je prav tako pomemben pri razvijanju bralnih navad in bralne kulture. Otrok posnema in povzema dejaven ali nedejaven odnos do branja, pisanja in računanja. Hitre spremembe v informacijsko-komunikacijski tehnologiji silijo k nenehnemu učenju in pridobivanju različnih načinov pisnega in ustnega sporazumevanja z uporabo računalniške tehnologije (avtomati, internet). Tudi naravnost slediti spremembam in pripravljenost, za učenje novih načinov prevzema otrok od staršev. Tako se spretnosti krepijo, boljše obvladovanje le-teh širi področje njihove uporabnosti in nasprotno.

Skupek različnih dejavnosti in dogodkov, ki potekajo med družinskimi člani in so povezani s pismenostjo v najširšem pomenu besede, imenujemo tudi *družinska pismenost* (ang. family literacy). Izraz je splošen in vsebinsko premalo natančen, poudarja pa pomen, ki ga ima družina za razvoj pismenosti.

Temeljno znanje in spretnosti se v največji meri pridobijo v šoli, toda veliko staršev že pred otrokovim všolanjem posredno in neposredno razvija pri otroku posamezne sestavine temeljnih spretnosti: učijo ga brati, pisati in računati, razvijajo mu bralne navade. Večinoma si starši prizadevajo, da bi njihov otrok dosegel vsaj za eno stopnjo višjo izobrazbo, kot jo imajo sami, zato podpirajo njegovo šolanje bodisi dejavno tako, da pomagajo otroku pri delu za šolo, bodisi manj dejavno tako, da spremljajo otrokovo šolanje z navezavo stikov s šolo (učitelji, svetovalni delavci).

Koliko bo lahko družina pripomogla k razvoju otrokovih sposobnosti, pridobivanju temeljnih spretnosti in temeljnega znanja, je zelo odvisno tudi od njenega gmotnega položaja. To sicer ne pomeni, da je gmotni položaj odločilen za otrokov razvoj in da starši s svojimi vzgojnimi prizadevanji primanjkljaje v njem ne morejo zapolniti. Gmotni položaj je svojevrsten seštevek različnih okoliščin, kot so stopnja izobrazbe, vrsta zaposlitve, stanovanjske razmere ipd., ki se včasih kažejo kot manj ugodno in manj spodbudno okolje za razvoj otrokovih sposobnosti. (Npr. starše lahko stanovanjska utesnjenost ali pomanjkanje prostega časa ovirata pri ukvarjanju z otroki, gmotni položaj pa ne dopušča, da bi zadevo tudi uredili.)

Prepletanje in medsebojno vplivanje različnih dejavnikov v družinskem okolju je potrdila tudi britanska longitudinalna raziskava (Parsons) o bralnih, pisnih in računskih spretnostih odraslih, ki so jih spremljali, v časovnih presledkih, od rojstva do sedemintridesetega leta starosti. Raziskava je pokazala, da je za odrasle, ki dosegajo nižje ravni spretnosti, značilno, da so živeli v revščini, da je več rodov prebivalo v socialnih stanovanjih, prejeli so socialno pomoč, šolanje končali pred šestnajstim letom, in le redko so imeli doma knjige. Raziskava je omogočila spremljanje učinkov staršev na anketirance in vpliv anketirancev na njihove otroke. Vpliv staršev in prenašanje pismenosti v družini so potrdile tudi podrobnejše obdelave podatkov iz mednarodne raziskave o pismenosti odraslih v ZDA (Sticht, 1994) in Italiji (Gallina).

Podatki za Slovenijo so pokazali, da je dosežek posameznika pri preskusu pismenosti povezan predvsem z njegovo izobrazbo, potem s starostjo in da je izobrazba staršev tretji najpomembnejši dejavnik od dvanajstih, ki vplivajo na raven pismenosti odraslih. Primerjava naših podatkov o intenzivnosti teh učinkov z mednarodnimi izidi je tudi pokazala, da so učinki stopnje izobrazbe staršev odraslih, ki so bili zajeti v raziskavo, zelo močni zlasti pri skrajnih skupinah. Ta vpliv je še posebno izrazit pri odraslih, katerih starši imajo nižje stopnje izobrazbe, in so po dosežkih teh odraslih močno pod mednarodnim povprečjem, ter na drugi strani pri odraslih, katerih starši imajo najvišje stopnje izobrazbe in nadpovprečne dosežke.

Ugotovitve, da podatki za Slovenijo poudarjajo pomembno povezanost izobrazbe posameznikovih staršev in ravni pismenosti, ki jih posameznik doseže, so nas spodbudile k natančnejšemu preučevanju značilnosti te povezave in dejavnikov, povezanih z družinsko pismenostjo.

CILJ RAZISKAVE PRI POPULACIJI STARŠEV IN SKRBNIKOV

Za našo raziskavo smo podrobneje obdelali podatke o izbranih odraslih, ki so starši ali skrbniki mladoletnih otrok in sicer sociodemografske podatke, podatke o družinskem okolju glede na pismenost, kot je dostopnost do bralnega gradiva, in o dejavnostih odraslih, ki so povezane z njihovimi bralnimi (in pisnimi) navadami in uporabo javnih občil.

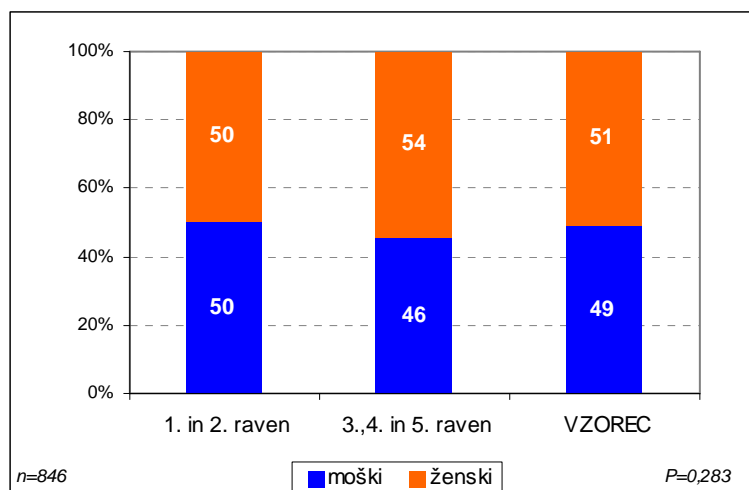
Posebno pozorno smo obdelali podatke o dejavnostih, ki so namenjene razvijanju bralnih navad in bralne kulture pri otrocih. V prvem delu smo preučevali značilnosti staršev glede na dosežene ravni pismenosti, na eni strani tiste, katerih dosežki so pod ravni pismenosti (pod 3. ravni), ki je opredeljena kot ustrezna za današnji čas, in tiste, katerih dosežki so v območju 3. ravni ali više. V drugem delu smo s statističnim postopkom razvrščanja v skupine skušali ugotoviti, kako se nekaterih drugih merilih ali s spremenljivkami lahko opišejo posamezni deli vzorca staršev in skrbnikov.

SOCIODEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

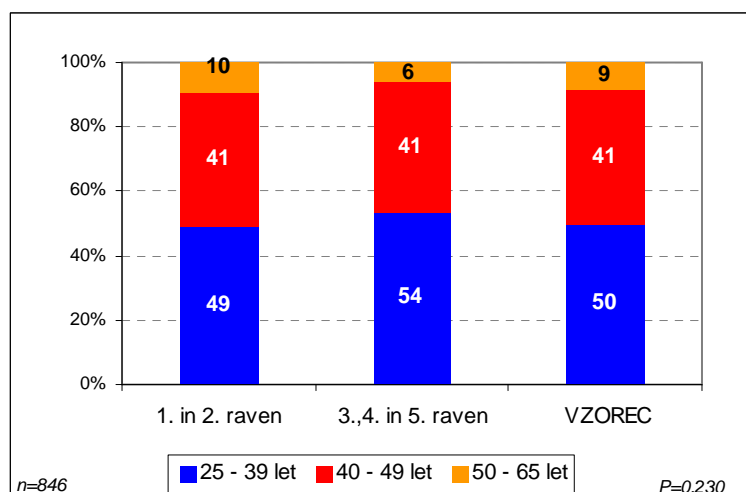
V skupino staršev, za katero smo pridobljene podatke podrobneje obdelali, smo zajeli odrasle, ki so odgovorili, da so starši ali skrbniki najmanj enega otroka, starega od 7 do 18 let, ki živi z njimi v skupnem gospodinjstvu. Obdelali smo podatke za N = 846 odraslih, to sestavlja 28 % celotnega vzorca raziskave (N = 2972), in ker je merilo neodvisna spremenljivka – starševstvo, se po temeljnih značilnostih (spol in regionalna zastopanost) ujema s celotnim vzorcem, le pri spremenljivki »starost« se pojavljajo starši pri odraslih po 25. letu. Pri prikazovanju izidov obdelave prikazujemo vzorec večinoma kot dve skupini staršev, in sicer tiste, ki so dosegli 1. in 2. raven pismenosti in so predmet podrobnejšega preučevanja, in tiste, ki so dosegli 3. in 4. – 5. raven pismenosti. Ko smo vzorec staršev razdelili po ravni pismenosti, je bilo v prvi skupini – 1. in 2. raven pismenosti ali **skupina 1 – 2**, N = 647 staršev ali 76 % našega vzorca in v drugi skupini – 3., 4. – 5. raven pismenosti ali **skupina 3–4–5**, N = 199 ali 24 % staršev. Razmerje deležev odraslih na nižjih ravni (pod 3. ravni) in deležev odraslih, ki dosegajo višje ravni pismenosti, se ujema z razmerjem deležev v celotni populaciji odraslih, zajetih v raziskavo.

V nadaljevanju prikazujemo podatke o značilnostih odraslih, ki so povezane z ugotovljeno ravni pismenosti in opisujejo našo izbrano populacijo staršev in skrbnikov.

Slika S1: Značilnosti vzorca po spolu

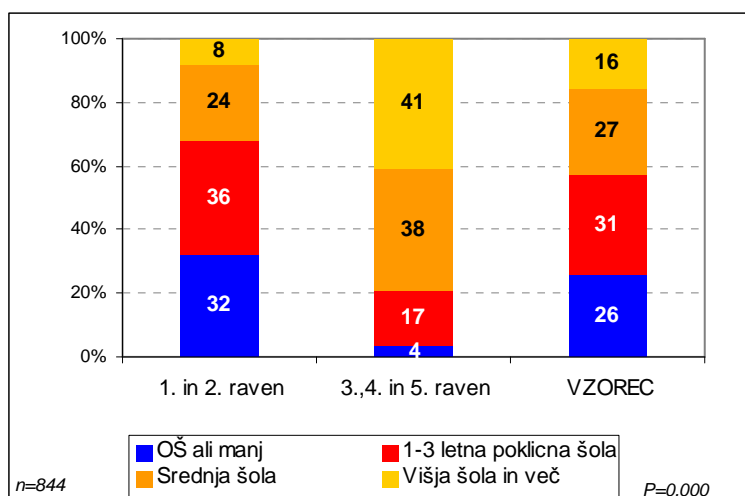

Slika S2: Značilnosti vzorca po starosti

Temeljno znanje in spretnosti so tesno povezani s stopnjo izobrazbe. Podatki iz raziskave omogočajo primerjanje stopnje izobrazbe, in to izobrazbe odraslih, ki so sodelovali v raziskavi, in izobrazbe njihovih staršev. Na eni strani je opazna povezanost stopnje izobrazbe odraslih in dosežkov pri preskusu pismenosti, na drugi strani pa povezanost stopnje izobrazbe odraslih s stopnjo izobrazbe njihovih staršev.

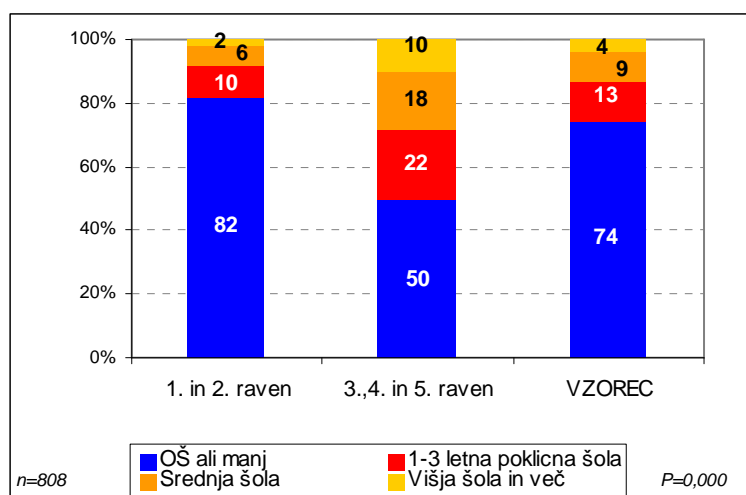
Slika S3: Izobrazba staršev in skrbnikov

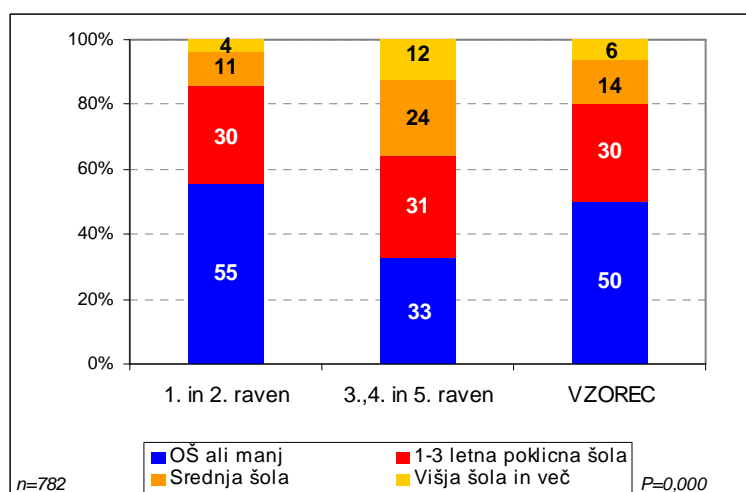
Povezanost stopnje izobrazbe in dosežkov pri preskusih pismenosti se kaže kot zelo izrazita in statistično značilna. Med starši, ki dosegajo prvi dve ravni pismenosti, prevladujejo nižje stopnje izobrazbe, 32 % staršev ima končano osnovno šolo ali manj let šolanja, v skupini staršev, ki dosegajo višje ravni pismenosti pa so samo 4 % staršev z enako izobrazbo. Poklicno izobrazbo (1–3 letna šola) ima 36 % staršev, ki dosegajo prvi dve ravni, in 17 % staršev z višjimi ravnimi. Med starši, ki dosegajo višje ravni pismenosti, prevladujejo končana srednja šola in višje stopnje izobrazbe: srednjo šolo ima končano 38 % staršev nasproti 24 % staršev na nižjih ravneh, višjo in visoko pa 41 % nasproti 8 % staršev, ki dosegajo nižje ravni. Izrazita razlika v izobrazbeni sestavi med obema skupinama kaže, da je stopnja izobrazbe izrednega pomena za raven pismenosti. Ker je obravnavana populacija mlajši del celotnega prebivalstva, je ta ugotovitev zelo pomembna. Raven temeljnega znanja in spretnosti, ki jo zagotavljajo posamezne stopnje izobrazbe, pri tej populaciji pomembno vpliva na opravljanje njenih vlog na delovnem mestu in v družbi, predvsem v družini, v kateri poteka prenos temeljnih spretnosti na potomstvo.

Stopnja izobrazbe, ki jo dosegajo otroci v družini, se v povprečju ujema s stopnjo izobrazbe njihovih staršev. Na splošno si starši prizadevajo, da bi njihovi otroci dosegli višjo stopnjo izobrazbe, kot jo imajo sami, saj vidijo v tem boljše možnosti za življenje svojega potomstva.

Slika S4: Izobrazba mater anketirancev

Slika S5: Izobrazba očetov anketirancev

Primerjava izobrazbene sestave mater in očetov odraslih, zajetih v raziskavo, kaže, da na splošno mlajši rodovi (otroci) prebivalstva dosegajo višjo stopnjo izobrazbe kot starejši (starši). Razlike so opazne, zlasti če primerjamo deleže mater (74 % na sliki S4) in očetov (50 % na sliki S5), ki so imeli končano osnovno šolo ali manj in deleže odraslih z osnovnošolsko izobrazbo (26 % na sliki S3).

Nekatere matere in očetje odraslih, zajetih v raziskavo, so odraščali in se šolali okoli druge svetovne vojne, ko so bile razmere za šolanje zelo neugodne in možnosti (izbira in delovanje šol) skromne. Morda bi potekalo šolanje teh mater in očetov sicer drugače, a o tem lahko samo ugibamo. Vsekakor je za našo družbo dobro, da imajo mlajši rodovi prebivalstva povprečno višjo stopnjo izobrazbe kakor starejši.

Izobrazbena sestava mater in očetov odraslih po skupinah glede na ravni pismenosti (skupina 1–2 in skupina 3–4–5) kaže tudi na pomembne razlike v stopnji izobrazbe. V skupini 3–4–5 prevladujejo višje stopnje izobrazbe in mater in očetov v primerjavi s skupino 1–2. Ta podatek govori o pomembni povezanosti med stopnjami izobrazbe staršev in stopnjo izobrazbe otrok in potrjuje ugotovitve o preteklih vplivih družine na temeljne spretnosti odraslega. Višje stopnje izobrazbe mater in očetov pomenijo več različnih spodbud v predšolskem obdobju in med celotnim šolanjem. Bolj izobraženi starši s svojim znanjem podpirajo šolanje svojih otrok, poznajo veliko možnosti in načinov za pridobivanje znanja in na splošno, znanje kot vrednoto gojijo v družini in ožjem družbenem okolju. Večja količina pridobljenega znanja in višja raven temeljnih spretnosti pomenijo tudi boljše poznavanje in več izkušenj s šolskim sistemom in zakonitostmi, ki delujejo v njem. To poznavanje omogoča staršem, da otroke bolje opremijo z učinkovitimi strategijami za izobraževanje. Več dejavnikov skupaj je omogočalo bolj izobraženim staršem, da so bolj in učinkoviteje spodbujali izobraževanje svojih otrok.

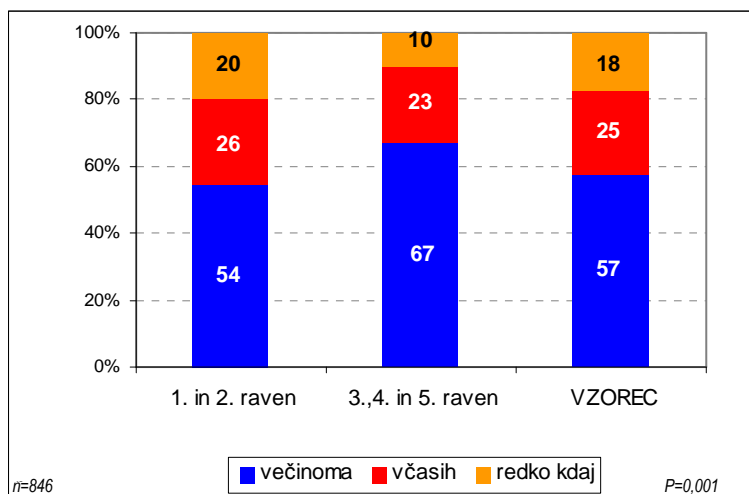
V povsem drugačnem položaju so matere in očetje z nižjimi stopnjami izobrazbe, ki po navadi nimajo dovolj šolskega znanja, ne poznajo dobro delovanja šolskega sistema ali ga ne razumejo, pogosto imajo tudi slabe izkušnje s šolo, ker v njej sami niso bili uspešni. V takšnem položaju ne morejo učinkovito spodbujati otrok k šolskemu delu, saj je razdalja med njihovimi zmožnostmi in zahtevami šole prevelika. Nižje stopnje izobrazbe se pogosto povezujejo tudi z manj plačanimi delovnimi mesti, s skromnejšimi življenjskimi razmerami in gmotnim položajem. Nekateri manj izobraženi starši, ki imajo toliko urejene življenjske razmere (zaposlitev, stanovanje), da bi se lahko posvetili šolanju svojih otrok, pa pogosto ne vedo, kako pripravljati otroka za šolo in ga med šolanjem podpirati.

Stopnja izobrazbe odraslega vpliva na različna področja njegovega življenja in posredno tudi na izobraževalno pot njegovih potomcev.

IZRABA VIROV OBVEŠČANJA

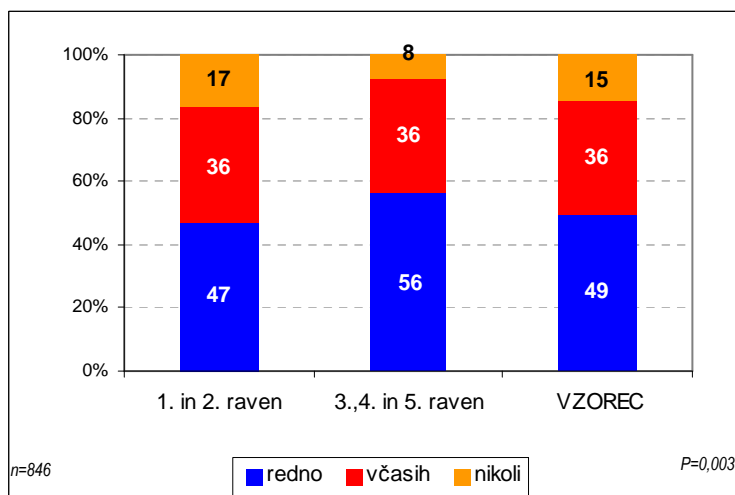
Dostopnost do pisnih in drugih virov informacij omogoča posamezniku izbiro in rabo informacij za potrebe vlog, ki jih opravlja v družini, na delovnem mestu in v širši družbeni skupnosti. Večja raba utrjuje in razvija nove vrste spretnosti, in obratno boljša razvitost temeljnih spretnosti olajša iskanje ali na splošno dostop do informacij. Kako so starši odgovarjali na vprašanje o tem, kako ocenjujejo svojo obveščenost ali koliko sledijo javnim dogodkom, prikazuje naslednja slika. Statistično značilna razlika med dvema skupinama potrjuje, da se raven temeljnih spretnosti razširi na različna področja posameznikovega delovanja. Spremljanje javnih dogodkov zahteva poleg temeljnih spretnosti tudi temeljno znanje, ki omogoča in olajša razumevanje, pomnjenje in umestitev na novo pridobljene informacije med prejšnje znanje.

Slika S6: Spremljanje javnih dogodkov

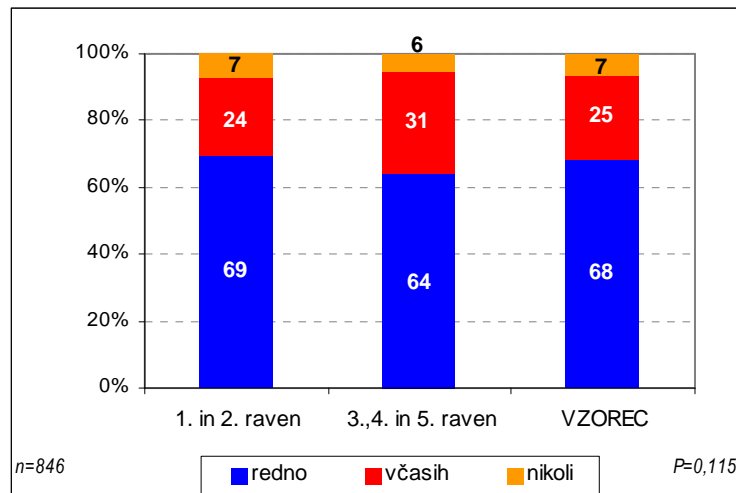
V spremljanju javnih dogodkov se skupini 1–2 in 3–4–5 zelo razlikujeta. Različni viri ali javna občila prenašajo sporočila po različnih poteh zaznavanja, največkrat po časnikih, radiu in televiziji. Po podatkih iz raziskave je najpogosteje uporabljeno sredstvo televizija; to je po svoje tudi razumljivo, saj poda najbolj celotno informacijo (v sliki in besedi), sprejemanje in predelava pa zahtevata najmanj napora.

Slika S7a: Branje časnikov

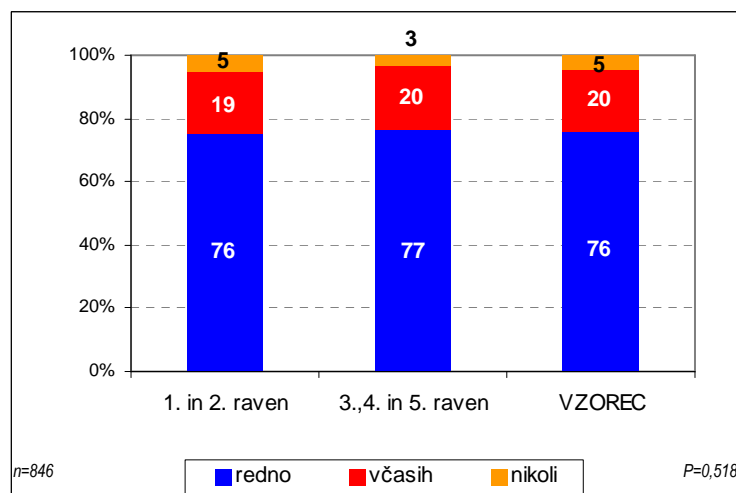

Slika S7b: Poslušanje radia

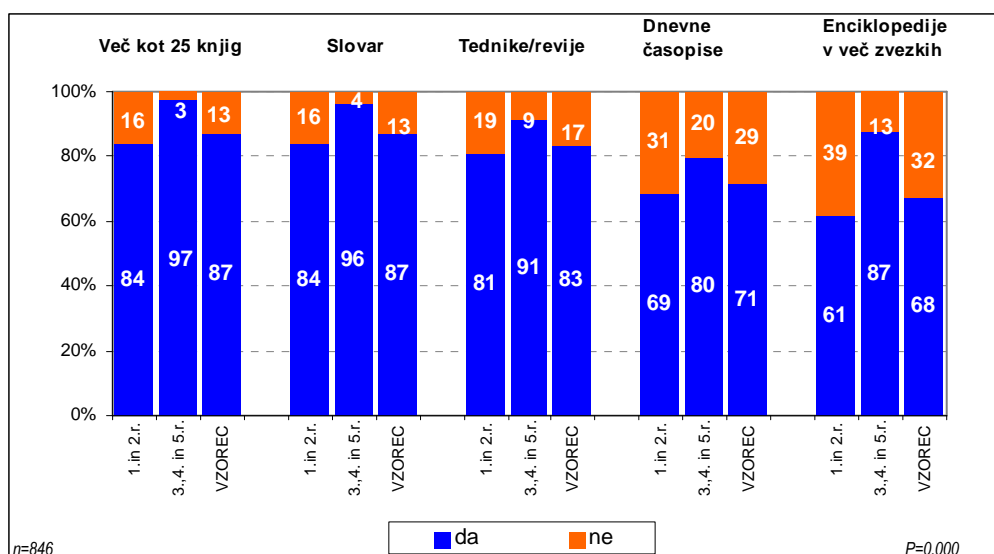
Slika S7c: Gledanje televizije

Pri uporabljanju radia in televizije kot javnega občila med skupinama ni pomembnejše razlike. Časnike, kot vir obveščanja pa mnogo več uporabljajo starši, ki dosegajo višje ravni pismenosti. Podatki tudi kažejo, da so temeljne spretnosti sredstvo, ki odpira ali zapira pot do različnih načinov obveščanja.

Podatki o založenosti z bralnim gradivom kažejo, da ima velika večina domov v Sloveniji različne vrste bralnega gradiva: dnevne časnike (71 %), tednike in revije (83 %), najmanj 25 knjig (87 %) in slovarje (87 %). Lahko sklepamo, da je bralno gradivo razmeroma precej razširjeno, toda to je le prvi pogoj za dostop do informacij, ni pa kazalnik njegove rabe. Primerjava količine bralnega gradiva, ki ga imajo družine doma, kaže, da količina narašča sorazmerno z doseženo ravniyo pismenosti. Razlika med skupinama se povečuje glede na vrsto ali zahtevnost bralnega gradiva (npr. slovarji, enciklopedije).

Slika S8: Dostopnost bralnega gradiva

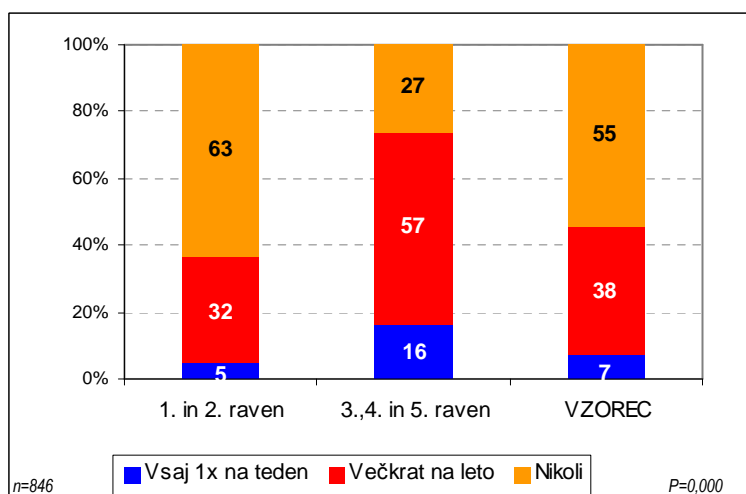

Večina odraslih pri nas ima dostop do bralnega gradiva in javnih občil, so pa velike razlike v uporabi virov informacij.

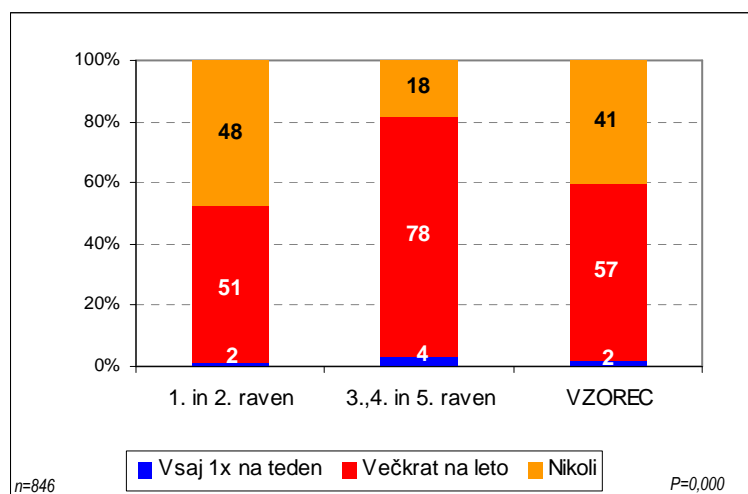
DEJAVNOSTI, POVEZANE Z RABO TEMELJNIH SPRETNOSTI

Informacije so zaradi razširjenosti javnih občil (časnikov, radia in televizije) postale zelo dostopne, z viri informacij smo obkroženi v delovnem in domačem okolju. Zanesljivejši kazalnik bralnih in pisnih navad ali na splošno tudi bralne kulture so oblike in pogostost opravljanja dejavnosti, povezanih s temeljnimi spretnostmi. Za njihovo opravljanje so potrebne zahtevnejše ravni temeljnih spretnosti in tudi nekaj motivacije in osebne zavzetosti (»truda«) za njihovo uresničevanje. Za opis tovrstnih dejavnosti so zbrani podatki o obiskovanju knjižnic, kulturnih prireditev (kino, gledališče, koncert) in športnih prireditev, o branju knjig, časnikov in revij ter o pisanju pisem.

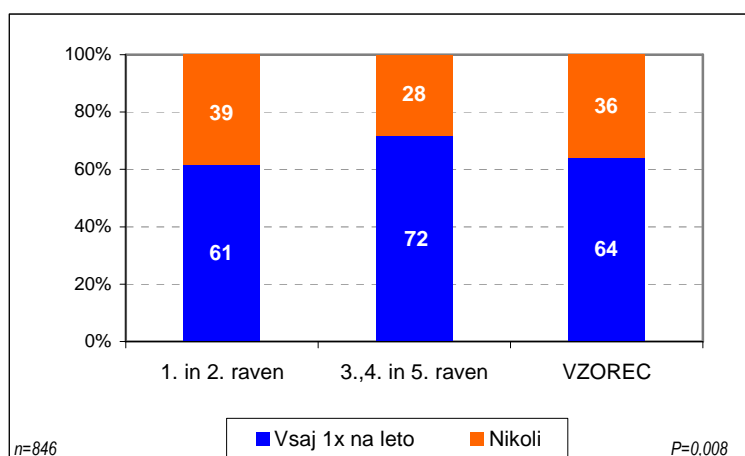
Slika S9a: Obiskovanje knjižnic

Slika S9b: Obiskovanje kulturnih prireditev

Slika S9c: Obiskovanje športnih prireditev

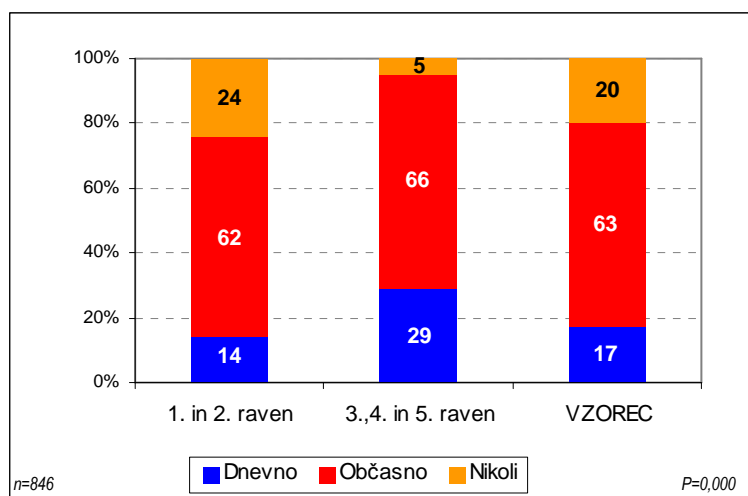

Obiskovanje knjižnic je dejavnost, z jasno določenim ciljem, zato imajo podatki o tem pomembno veljavo. Uporabljajo se kot dokaj zanesljiv in merljiv kazalnik posameznikovih bralnih navad in bralne kulture, pri obdelavi podatkov tudi kot kazalnik razvitosti temeljnih spretnosti. Vsaka izposoja bralnega gradiva, ne glede na vrsto, pomeni rabo temeljnih spretnosti, ustvarjanje možnosti za razvijanje višjih ravni spretnosti in pridobivanje novega znanja. Podobno je pri obiskovanju kulturnih prireditev, čeprav je pri tem povezanost s temeljnim znanjem in temeljnimi spretnostmi nekoliko manj neposredna. V ozadju dejavnosti, kot so obiskovanje knjižnic in kulturnih prireditev, so različni dejavniki (življenjske razmere, izobrazba, splošna razgledanost, kulturne značilnosti, življenjske vrednote), ki posameznika spodbujajo k opravljanju teh dejavnosti in pridobivanju dobrin, ki iz tega sledijo: osebna notranja obogatitev, širjenje obzorij, pridobivanje izkušenj. Prav tako obstajajo najrazličnejši razlogi, ki objektivno ovirajo posameznika pri opravljanju tovrstnih dejavnosti, npr. pomanjkanje sredstev za življenje in posledično tudi za

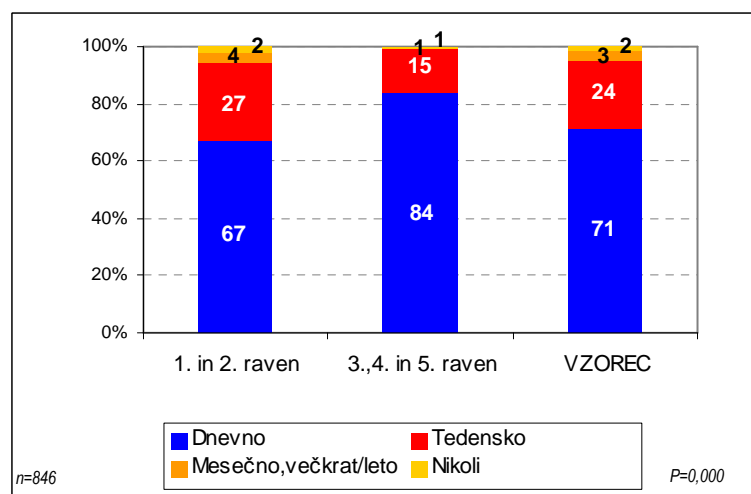
obiskovanje kulturnih prireditev ali nepoznavanje delovanja ustanov, kot so knjižnice in gledališča, in strah pred njimi, zato se jim raje ogibajo. Ne preseneča ugotovitev, da se z vidika tovrstnih dejavnosti skupini staršev močno razlikujeta. Primerjava pogostosti obiskovanja športnih prireditev kaže, da so razlike še zmeraj, a ne več tako izrazite, saj je namen dejavnosti izrazito sprostitvene narave na obiskovanje/sodelovanje pa vplivajo nekateri drugi dejavniki, ki so manj povezani s temeljnimi spretnostmi.

Naslednji kazalnik, ki kaže dejaven odnos do bralne in pisne kulture, je pogostost branja knjig, časnikov in revij, prav tako pisanje pisem ali česa drugega, kar presega eno stran.

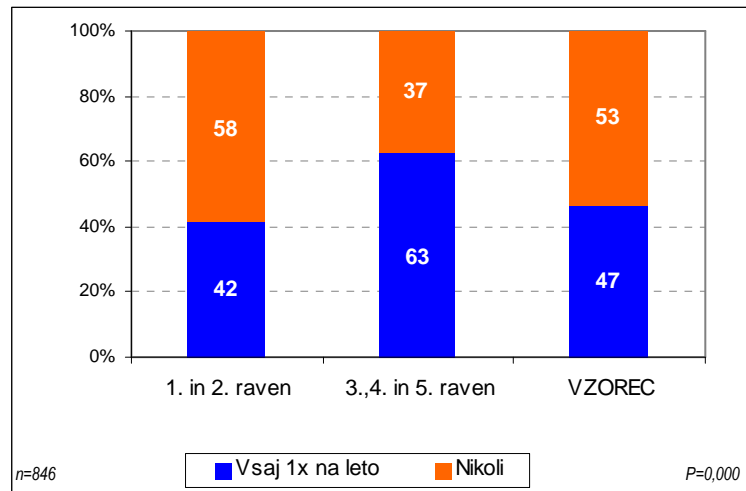
Slika S10a: Branje knjig

Slika S10b: Branje časnikov in revij

Slika S11: Pisanje pisem

Branje časnikov in revij je manj zahtevno od branja knjig, bralca obvešča, večino pa predvsem sprošča in zabava. Razlike med skupinama so pri tej dejavnosti manjše. Branje knjig je vsebinsko in količinsko zahtevnejše, čeprav ima prav tako sprostitveno vlogo. Podatki o pogostosti opravljanja te dejavnosti skupini močno ločujeta, tako da sta v različnem položaju ne samo v razvijanju in ohranjanju ravni pismenosti, temveč tudi glede vsebin, ki jih omenjene dejavnosti posamezniku prinašajo ali pa ne.

Pisanje pisem postaja čedaje manj kazalnik rabe temeljnih spretnosti, saj se vedno bolj uveljavljajo druge oblike sporazumevanja. Pa vendar je zaenkrat dober kazalnik pogostosti rabe pisnih spretnosti. Obenem ugotavljamo, da je višja raven povezana z večjo uporabo.

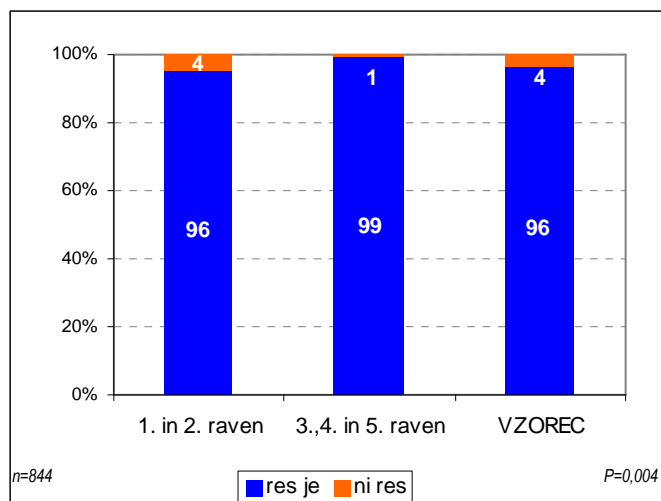
Razlike v opravljanju dejavnosti, povezanih z rabo temeljnih spretnosti v prostem času, kažejo tudi na razlike v notranji motivaciji in vrednotenju pridobivanja znanja.

DEJAVNOSTI V DRUŽINSKEM KROGU

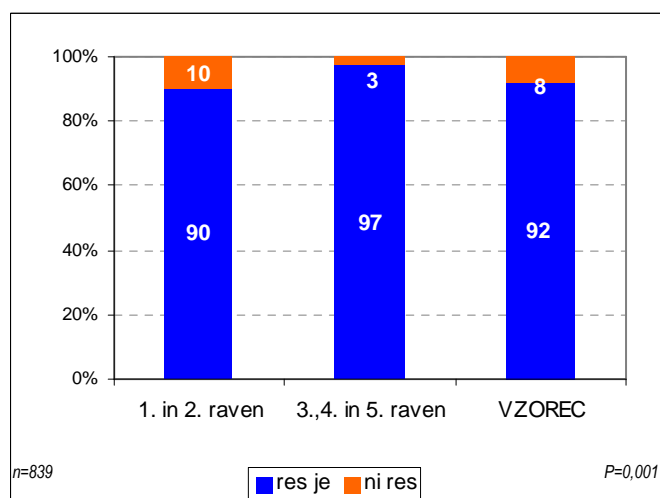
Za družinsko pismenost ali prenos ravni in kakovosti temeljnih spretnosti s staršev na otroke so pomembne dejavnosti, ki potekajo v družini in v katerih sodelujejo vsi družinski člani. Močna doživljajska sestavina, ki spremlja dejavnost, podpira učinke dejavnosti same in vsebino, s katero je dejavnost povezana. Na primer branje knjig predšolskim otrokom je dejavnost, ki bo zelo verjetno vplivala na oblikovanje bralnih navad zaradi vsebin, s katerimi se je otrok seznanjal, in prijetne bližine odraslega. So tudi dejavnosti, ki jih odrasli spontano in priložnostno opravljajo z otrokom in pripomorejo k otrokovemu poznejšemu opismenjevanju, kot so besedne igre z rimami ali igre za bogatenje besednega zaklada, pripovedovanje in pozorno poslušanje. Učinki tovrstnih dejavnosti so manj opazni, in tudi ne takoj, težko jih je meriti, lahko pa po nekaterih podatkih sklepamo, da potekajo.

V nadaljevanju prikazujemo podatke, zbrane o gospodinjstvih – domu, v katerem živijo odrasli, ki so sodelovali pri raziskavi in njihovi otroci. Tudi tokrat smo primerjali skupino 1–2 in skupino 3–4–5, da bi bolje spoznali njune značilnosti.

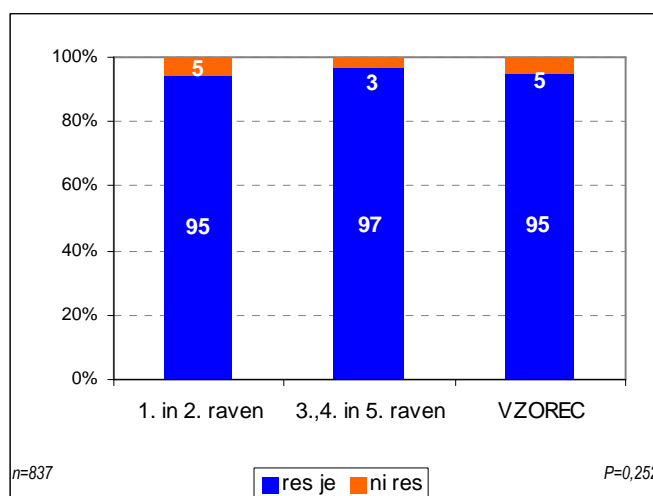
Slika S12a: Raznovrstne knjige v domačem okolju

Slika S12b: Revije in drugo gradivo za branje v domačem okolju

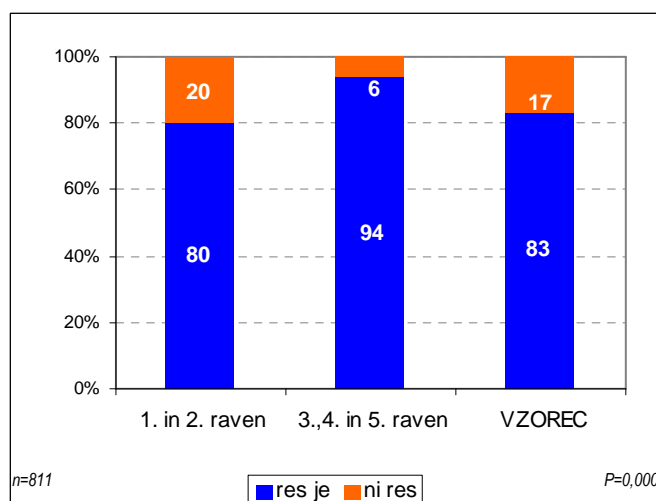

Slika S12c: Otrokove knjige in prostor za njihovo shranjevanje

Podatki o tem, ali imajo doma raznovrstne knjige, revije in drugo gradivo za branje, kažejo, da imajo v več kot 90 % domov bralno gradivo, je pa statistično značilna razlika med skupino 1–2 in skupino 3–4–5 v prid skupini staršev, ki dosega višje ravni pismenosti. Odgovori kažejo, da imajo v naših domovih veliko bralnega gradiva, podatki o uporabi (branju) tega gradiva, podani na slikah S10a in S10b pa kažejo, da ostane nekaj neprebranega, neuporabljenega. Na vprašanje, ali imajo otroci svoje knjige in prostor, kjer jih hranijo, je odgovorilo več kot 95 % vprašanih obeh skupin pritrdilno. Na splošno lahko sklepamo, da bližina ali dostopnost do bralnega gradiva ni ovira za pogostejše branje. Življenjska raven omogoča veliki večini prebivalstva pri nas dostop do različnih vrst bralnega gradiva. Veliko pomembnejši so podatki, po katerih sklepamo o nekaterih dejavnostih, v katerih so sodelovali otroci in odrasli. Eden takšnih, na prvi pogled preprost podatek je, ali imajo otroci priložnost videti starše, kako berejo.

Slika S13: Otroci vidijo brati odrasle v domačem okolju

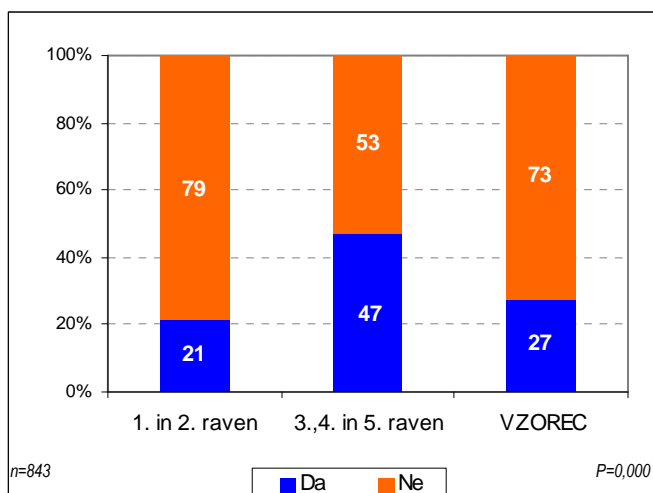

S tem ko odrasli berejo pred otrokom, pokažejo, da je branje pomembno ter da je branju vredno nameniti čas in pozornost. Otrok razmeroma zgodaj spozna, da je branje za odrasle vrednota, in tako kot posnema druge dejavnosti, bo verjetno, s posnemanjem spontano »zašel« tudi v svet knjige.

Kaj pomeni branje ali, nazorneje, pridobivanje znanja za starše, se še izraziteje kaže z izobraževanjem, ki poteka v odrasli dobi po končanem šolanju. Obdobje starševstva, ko so otroci v redni šoli zahteva od večine staršev največ ukvarjanja z otroki v zvezi s šolskim delom in vzgojo. V tem obdobju si večina odraslih ustvarja delovno kariero, zahteve delovnega mesta so največje. Veliko mladih družin je tudi brez ustreznega stanovanja. Želja po izobraževanju, ko imajo odrasli že delovne in družinske obveznosti, izraža v resnici močno motivacijo in usmeritev v vseživljenjsko učenje.

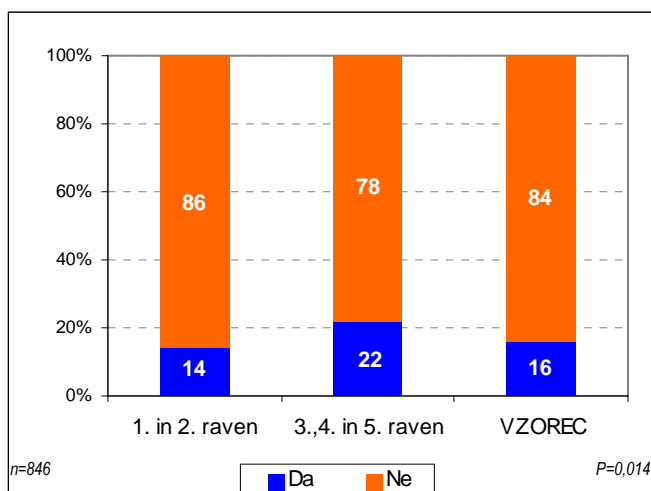
Tudi pri vprašanju, ali so se želeli izobraževati za potrebe dela, ki ga opravljajo, ali za prosti čas, je večina staršev iz skupine 3–4–5 odgovorila pritrdilno. Pogojno lahko rečemo, da je izobraževanje sestavni del njihovega življenja, vrednota in želja, ki je opazna tudi takrat, ko zaradi prezaposlenosti ali družinskih obveznosti te želje ne morejo uresničiti.

Slika S14a: Želja po izobraževanju, potrebnem za delo ali poklic

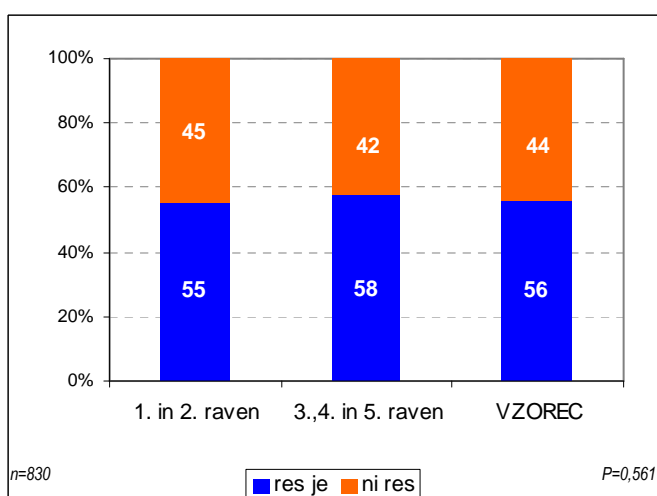

Slika S14b: Želja po izobraževanju za osebne potrebe

Naslednji pomembni podatek, ki prav tako govori o dejavnosti staršev, povezanih z opismenjevanjem je, ali so se otroci naučili brati pred prvim razredom osnovne šole.

Slika S15: Branje otrok pred 1.razredom osnovne šole

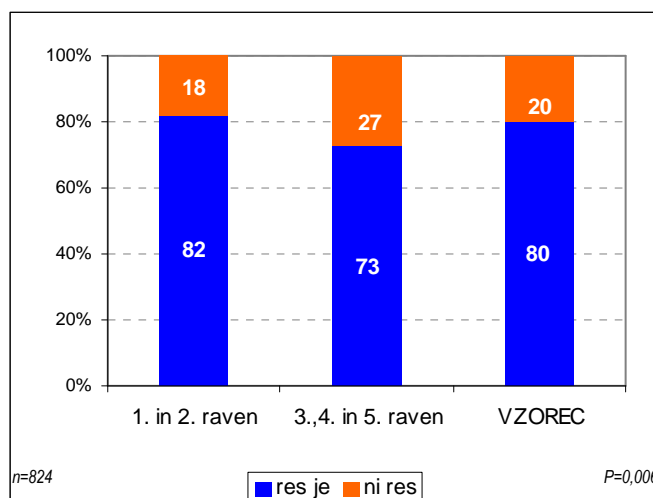

Primerjava med skupinama kaže, da med skupinama ni statistično značilne razlike.

Po zbranih podatkih ne moremo sklepati, koliko so otroci obvladali bralno spretnost pred vstopom v šolo, verjetno pa je, da je več kot polovica staršev v eni in drugi skupini otroke pripravljala na šolo tako, da so vsaj poznali črke ali se pred všolanjem naučili brati. Pridobljeni podatki poudarjajo pomembno značilnost skupine 1–2, ki je bila po dosežkih pri preskusu pismenosti pod povprečjem; tudi starši iz te skupine so pripravljani, učiti svoje otroke, jih pripravljati za šolo z željo, da bi bili v njej uspešni, to pa počnejo na področjih, ki jih obvladajo – tokrat pri učenju branja.

Na vprašanje, ali imajo otroci vsak dan nekaj časa predvidenega za branje več staršev iz skupine 1–2 odgovarja pritrdilno (razlika je statistično značilna!).

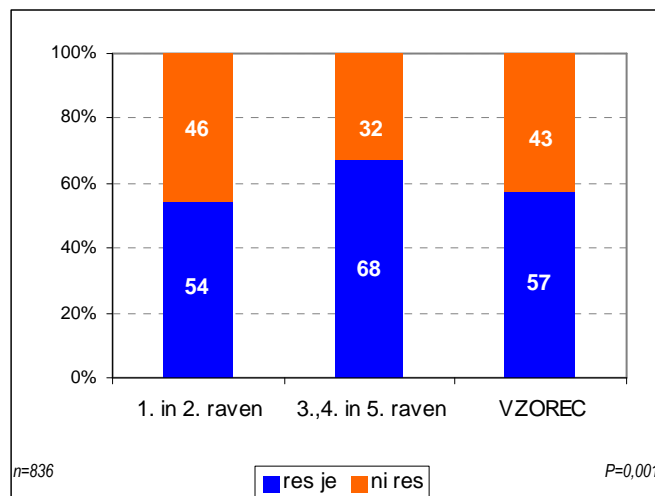
Slika S16: Otrokov čas predviden za branje

Navodilo, naj otrok vsak dan nekaj časa porabi za branje, velika večina staršev pri nas dobi, ko se otrok v šola. To je nekaj, kar lahko starši ne glede na svoje bralne in pisne spretnosti naredijo za otroka. Vprašanje je, ali kasneje v šoli preverjajo, kako kakovostno je bil ta čas porabljen. Podatek iz raziskave torej priča o njihovi pripravljenosti, da upoštevajo šolska navodila in po svojih močeh pripomorejo k boljšem branju otrok.

Eden od podatkov kaže, koliko otroci gledajo televizijo. Televizija je kot medij močno izpodrinila predvsem pisne vire informacij, ker z zvokom in sliko omogoča popolnejše obveščanje in, lahko rečemo, da tako uporabnik z manj truda pride do informacij. Ne glede na njene prednosti, v celoti ne bo mogla nadomestiti drugih virov. Dobro je otroku razložiti, da lahko izbira ter se navadi, svoj čas uporabiti za različne poti obveščanja, za dostop do informacij iz različnih virov. Na vprašanje, ali otrokom omejujejo čas gledanja televizije, so večinoma pritrdilno odgovarjali starši iz skupine 3–4–5.

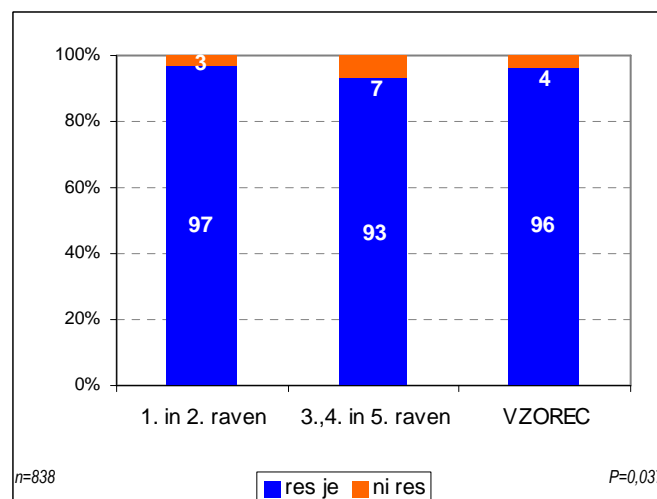
Slika S17: Omejevanje časa za gledanje televizije

Ta podatek lahko pomeni, da starši iz skupine 3–4–5 skrbijo, da otrok vsega prostega časa ne porabi za gledanje televizije temveč ga nameni tudi za nekatere druge dejavnosti npr. branje. Televizijo uporabljajo za obveščanje selektivno, takrat ko je program po mnenju staršev dovolj kakovosten (poučen ali zabaven).

Na vprašanje, ali otroci sami izbirajo knjige za branje so odgovorili večinoma pritrdilno starši iz skupine 1–2.

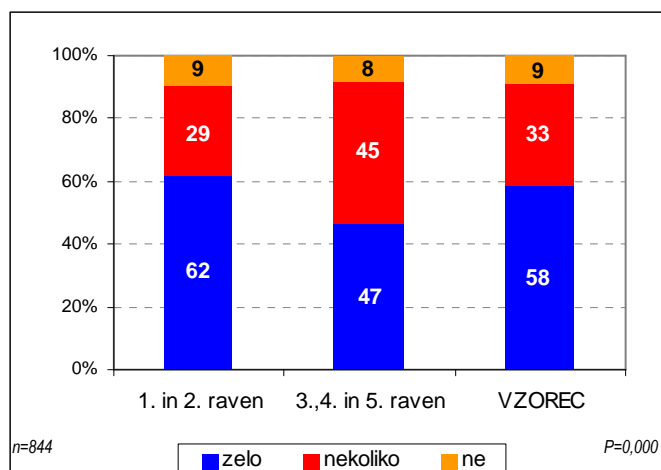
Slika S18: Otroci izbirajo knjige za branje

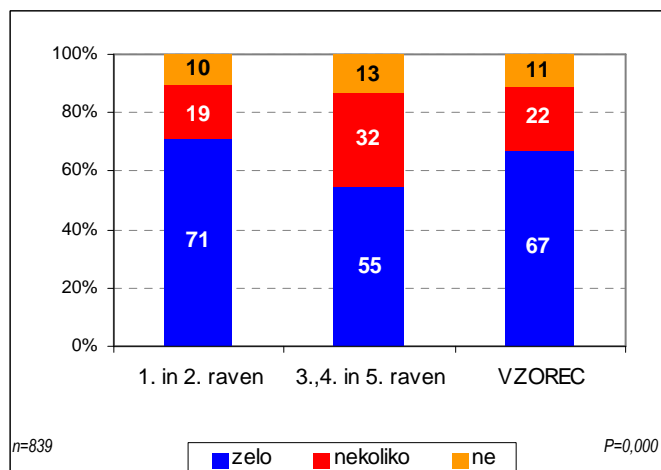
Podatek lahko razumemo tako, da starši iz te skupine teže svetujejo otrokom, katere knjige naj berejo. Ker so večinoma šibki bralci, od njihovega šolanja je minilo veliko let, in dogajanja v svetu knjig (nove izdaje, nove knjige) večinoma ne spremljajo, je razumljivo, da teže pomagajo otrokom izbrati knjige.

Naslednja vprašanja so se nanašala na mnenje staršev o tem, kakšni načini bi bili lahko učinkoviti pri oblikovanju dobrih bralcev. V ta namen so predlagani naslednji načini: sezname knjig za branje, ki jih staršem pošilja šola ali drugi izobraževalni strokovnjaki, gradiva, kot so igre, zaposlitve in knjige, ki jih priskrbi šola, tesno sodelovanje med starši in učitelji ter pomoč šole, pri presoji otrokovih bralnih sposobnosti.

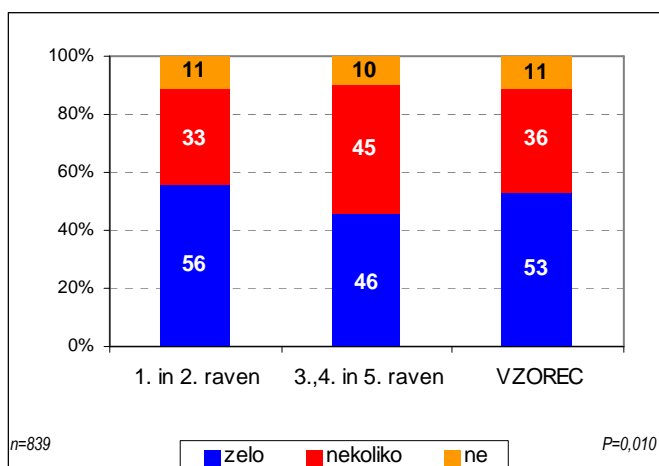
Slika S19a: Sezname knjig za branje

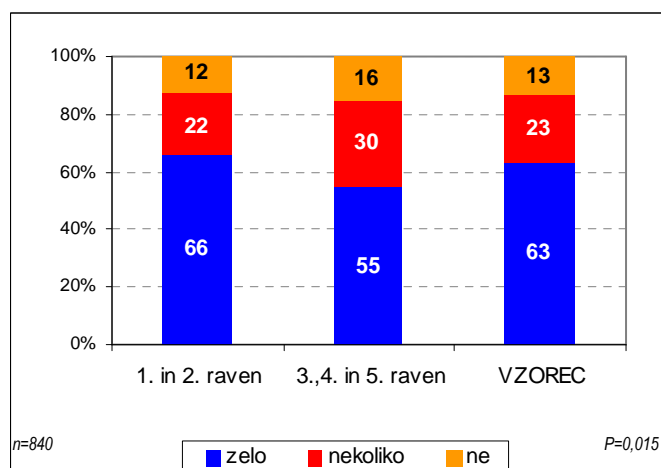
Slika S19b: Igre, zaposlitve in drugo gradivo, povezano z branjem

Slika S19c: Tesno sodelovanje med starši in učitelji

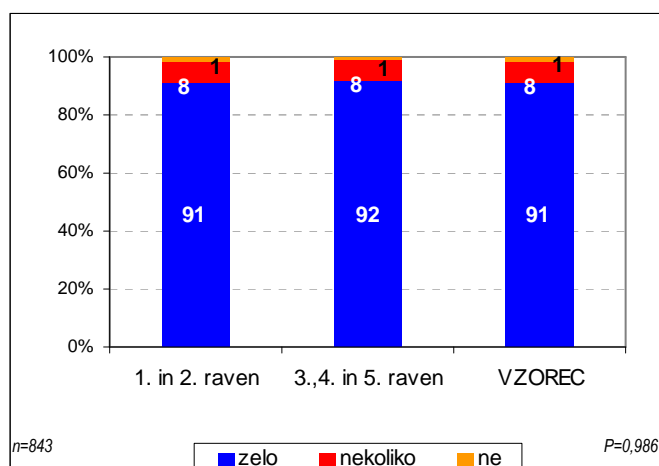

Slika S19d: Pomoč šole pri presoji otrokovih bralnih sposobnosti

Pri vseh vprašanjih so starši iz skupine 1–2 v značilno večjem deležu odgovarjali, da omenjeni načini bolj ali manj pripomorejo k oblikovanju dobrega bralca. Verjetno se mnogi od njih, čutijo negotovi in potrebujejo pri usmerjanju otrok k branju, več pomoči strokovnjakov. Prevladovanje tovrstnih odgovorov kaže, da se starši zavedajo pomena šolanja in da so pripravljeni sprejeti oblike pomoči, ki jih ponujajo šole ali druge ustanove, v tem primeru knjižnice.

Slika S20: Otrokov dostop do knjig

Glede tega, ali naj bodo knjige v knjižnicah dostopne otrokom, so starši iz obeh skupin menili, da je to zelo pomembno.

V vsakem družinskem krogu potekajo dejavnosti, ki so povezane s pismenostjo v najširšem pomenu besede. Nekateri starši z otroki sledijo povečanim zahtevam današnjega časa, so pa tudi taki, ki iz različnih razlogov tega ne zmorejo. Staršem, ki bi radi dali otrokom več znanja in temeljnih spretnosti, pa ne vedo kako, bi lahko pri tem pomagale ustrezne ustanove, nekateri med njimi pa bi tako pridobili tudi sami.

ZNAČILNE PODSKUPINE STARŠEV

Vzorec staršev smo najprej delili po njihovih dosežkih pri preskusu pismenosti, in sicer na tiste, ki so pod mednarodnim povprečjem in tiste, ki so nad njim. Zanimale so nas značilnosti enih in drugih; z boljšim poznavanjem dejavnikov, ki naj bi pripomogli k boljšim dosežkom, in tistih, ki zmanjšujejo možnosti za boljše dosežke, je lažje ugotoviti področja, na katera je mogoče delovati zato, da se izboljša raven pismenosti ali temeljnih spretnosti na splošno.

S statističnim postopkom nehierarhičnega razvrščanja vzorca v skupine po izbranih spremenljivkah, smo v vzorcu staršev opredelili tri skupine, ki jih združujejo nekatere skupne značilnosti.

Temeljna ali prevladujoča značilnost, ki ločuje posamezne skupine v našem vzorcu je stopnja in število dejavnosti, povezanih s temeljnimi spretnostmi, ki jih opravljajo za svoje potrebe ali za potrebe otrokovega razvoja. Skupine staršev bi lahko označili takole: *zelo dejavni* (N = 370 ali 44 %), *srednje dejavni* (N = 353 ali 42 %) in *manj dejavni* (N = 123 ali 14 %). Oznaka »dejavni« se nanaša samo na dejavnosti, povezane s spodbudami za razvijanje temeljnih spretnosti in bralnih interesov pri otroku in ne označuje dejavnosti staršev na splošno. Skupine staršev se medsebojno značilno ne razlikujejo po spolu in starosti in po teh merilih so starši enakomerno

razporejeni v vseh treh skupinah. V nadaljevanju so opisane skupine glede na značilnosti (spremenljivke), po katerih se statistično značilno razlikujejo od celotnega vzorca.

Zelo dejavni starši

Za to skupino staršev je značilno, da živijo večinoma v mestih ali primestnih naseljih, z več kot 2000 prebivalci. Večina jih ima srednješolsko in višješolsko izobrazbo. Zanimiv je podatek, da se kaže v stopnji izobrazbe v družinah neka stalnost in obenem rahlo zviševanje stopnje izobrazbe: njihove matere in očetje imajo končano najmanj poklicno šolo ali naslednje višje stopnje izobrazbe. Njihov gmotni položaj je v primerjavi z drugimi najugodnejši, imajo dohodke iz zaposlitve in od obresti, naložb ipd., bistveno manj pa prilivov, kot so otroški dodatki, štipendije ipd.

Pri preskusu pismenosti se njihovi dosežki gibljejo nad mednarodnim povprečjem, sodijo torej na 3., 4.–5. raven. Tudi sami so s svojimi spretnostmi branja in pisanja v slovenščini zelo zadovoljni.

Podatki o njihovih navadah v zvezi s temeljnimi spretnostmi kažejo, da ti starši vsak dan berejo časnike in revije (89 % staršev) – pozornost zbuja podatek, da jih približno tretjina bere knjige vsak dan (30 %) in samo 5 % staršev jih ne bere nikoli. V domačem okolju so z bralnim gradivom dobro založeni: z dnevnimi časniki (87 %), tedniki in revijami (89 %), imajo najmanj 25 knjig (96 %), enciklopedije v zvezkih (85 %) in slovarje (98 %). Redno obiskujejo knjižnico: vsaj enkrat na teden 15 % staršev in večkrat na leto 60 %. Pogosteje obiskujejo kulturne in športne prireditve: v kino, na koncerte ali gledališke predstave zahaja 85 % staršev, na športne prireditve pa vsaj enkrat na leto 74 %. Vsaj enkrat na leto pišejo pisma ali kaj drugega, kar je daljše od ene strani (66 %).

Precej bolj kakor drugi dve skupini spremljajo javne zadeve (75 %) največ po televiziji, zatem po radiu, časnikih in revijah. Vedoželjnost izražajo tudi s tem, da odgovarjajo, da bi se bili pripravljene udeležiti kakšnega izobraževanja ali usposabljanja, povezanega s poklicem, z delom ali s prostim časom.

Tudi za dejavnosti, povezane z njihovimi otroki, kažejo več zanimanja kakor starši v drugih dveh skupinah. Doma imajo raznovrstne knjige (100 %), revije (97 %), otroci pogosto vidijo starše brati (94 %), njihovi otroci so se naučili brati pred vstopom v šolo (63 %), svojim otrokom omejujejo čas gledanja televizije (63 %), njihovi otroci imajo svoje knjige in prostor, kjer jih hranijo (97 %). Ta skupina staršev se pri razvijanju bralnih navad svojih otrok ali presoji otrokovih bralnih sposobnosti, opira na pomoč šole in drugih ustanov. Glede dejavnosti, povezanih z razvijanjem temeljnih spretnosti pri otrocih in preverjanjem njihovih učinkov, se starši v tej skupini počutijo dovolj usposobljeni, da samostojno vzgajajo mlade bralce v družini. Opazno je tudi, da so ti starši zadovoljni z otrokovo spretnostjo branja, glede na njegovo starost.

V tej skupini prevladujejo starši, ki se močno zavedajo pomena temeljnih spretnosti. Veliko jih uporabljajo za zadovoljevanje svojih potreb in izpolnjevanje svojih vlog.

Njihova izobrazba in dosežena raven pismenosti jim omogočata, da pri vzgoji otrok skrbijo za pripravo na šolo z zagotavljanjem bralnega gradiva v otrokovem okolju in predvsem z opravljanjem dejavnosti, povezanih z branjem in z ustvarjanjem bralnih navad.

Srednje dejavni starši

V tej skupini prevladujejo starši ali družine, ki živijo večinoma v vaških naseljih z manj kot 2000 prebivalci. Večina jih ima poklicno izobrazbo ali končano osnovno šolo in manj let šolanja. Njihove matere in očetje imajo predvsem osnovnošolsko izobrazbo, tako da se je tudi v tej skupini stopnja izobrazbe v družini povprečno rahlo zvišala. Opazimo, da več otrok članov te skupine kakor drugih skupin dobi otroške dodatke in štipendije, manj denarja pa priteka iz zaposlitve in manj od obresti, naložb. Njihovi dosežki pri preskusu pismenosti se gibljejo na 1. ravni pismenosti, sami so s svojimi spretnostmi branja in pisanja v slovenščini še kar zadovoljni.

Vsakdanje navade v zvezi s temeljnimi spretnostmi kažejo, da berejo časnike ali revije vsak teden in to več kakor drugi starši. Največ jih je odgovorilo, da berejo knjige občasno (68 %), večina pa nikoli ne obiskuje knjižnic (74 %) ali kulturnih prireditev (57 %). Podatki o založenosti z bralnim gradivom v domačem okolju za to skupino kažejo, da jih razmeroma veliko nima dnevnih časnikov (35 %), niti enciklopedij (38 %) in ne slovarjev (17 %). Večinoma ne pišejo pisem ali česa drugega, kar presega eno stran (65%).

Večkrat kakor drugi odgovarjajo, da javne zadeve spremljajo včasih (31 %) in v primerjavi z drugimi najredkeje po družinskih članih in prijateljih, le včasih po časnikih. Ne želijo si izobraževanja ali usposabljanja, povezanega s poklicem, z delom ali s prostim časom.

Podatki o dejavnostih, ki se nanašajo na družinsko pismenost, kažejo, da je ta skupina izstopa po tem, da imajo doma raznovrstne knjige (99 %), razne revije in drugo gradivo za branje (95 %). Otrokom odmerijo za branje določen čas (84 %). Ta skupina staršev najbolj išče pomoč šole in drugih ustanov pri razvijanju bralnih navad pri svojih otrocih, upošteva sezname knjig, primernih za branje, iger in drugega gradiva, ki spodbujajo razvijanje bralnih interesov, pa tudi nasvete učiteljev, kako oceniti otrokove bralne sposobnosti.

Starši v tej skupini se zavedajo pomena temeljnih spretnosti, jim pa dosežena raven pismenosti in izobrazbe ne zadošča, da bi sami pripomogli k razvijanju temeljnih spretnosti otrok. Večina jih naredi tisto, kar je v njihovi moči in ni odvisno od njihovega znanja ali spretnosti: poskrbijo, da je otrokom bralno gradivo dostopno. Prav tako kažejo veliko pripravljenost za sodelovanje s šolo ali drugimi ustanovami, ki lahko pripomorejo k zviševanju ravni temeljnih spretnosti pri njihovih otrocih.

Manj dejavni starši

Starši v tej skupini imajo največkrat končano osnovno šolo ali manj (64 %) in živijo večinoma v vaškem okolju. Osnovnošolska izobrazba prevladuje tudi pri njihovih materah (96 %) in očetih (81 %). Tudi pri tej skupini lahko ugotovimo, da je mlajši rod dosegel povprečno višjo stopnjo izobrazbe kot njihovi starši, ker je pri obravnavani populaciji odstotek odraslih s končano osnovno šolo bistveno manjši na račun nekaterih drugih višjih stopenj izobrazbe. Ta skupina staršev je po podatkih iz raziskave v najmanj ugodnem gmotnem položaju: največ jih dobiva pomoč države bodisi kot nadomestilo za brezposelnost ali kot socialno pomoč.

Njihovi dosežki so na 1. ravni pismenosti in ti starši pogosteje kakor drugi odgovarjajo, da so s svojimi spretnostmi branja in pisanja v slovenščini še kar zadovoljni (67 %) ali nezadovoljni (16 %). Ko gre za dejavnosti povezane s temeljnimi spretnostmi v vsakdanjem življenju, lahko ugotavljamo, da je v tej skupini zelo malo dejavnih staršev in izredno veliko nedejavnih. Časnike in revije berejo vsak teden (52 %) ali enkrat na mesec in redkeje (18 %). Večina staršev (57 %) je odgovorila, da knjig ne bere nikoli. Pri starših te skupine tudi opazimo, da so doma skromno preskrbljeni z bralnim gradivom; trenutno nimajo od bralnega gradiva dnevnih časnikov (57 %), tednikov in revij (33 %), več kot 25 knjig (35 %), enciklopedij (68 %) in slovarjev (36 %).

Ta skupina kaže manjšo stopnjo dejavnosti tudi kadar gre za spremljanje javnih dogodkov; večkrat kot drugi odgovarjajo z »le tu in tam« in »redko kdaj«. Pri manj zahtevnem pridobivanju informacij (radio in televizija) večkrat kot drugi odgovarjajo z včasih ali nikoli, pri zahtevnejših virih prevladuje odgovor »nikoli«: za časnik (56 %) in za revije (75 %). V primerjavi z drugimi dobijo manj informacij o dogajanju v širšem okolju, od družinskih članov, prijateljev in sodelavcev. Izobraževanja ali usposabljanja za potrebe delovnega mesta si ne želijo (89 %).

Manjša stopnja dejavnosti, povezana s temeljnimi spretnostmi v vsakdanjem življenju, se kaže tudi pri prenašanju bralnih navad na otroke. Otroci v teh družinah ne vidijo odraslih brati (56 %), nimajo knjig ali revij, časa predvidenega za branje, niti svojih knjig in prostora, kjer bi jih hranili. V nasvetih učiteljev, šole ali drugih strokovnjakov ali ustanov ne vidijo ustrezne ali koristne pomoči za svojega otroka.

Podatki, dobljeni pri tej skupini kažejo, da starši najmanj uporabljajo temeljne spretnosti za svoje potrebe in so tudi najmanj dejavni pri razvijanju temeljnih spretnosti svojih otrok. V primerjavi z drugimi so torej v težjem položaju. Imajo razmeroma najnižjo stopnjo izobrazbe, dosegajo 1. raven pismenosti, šolski način dela jim je tuj in jih ne privlači. Večina jih živi v vaškem okolju; to najbrž pomeni za mnoge tudi dvojno delovno obveznost – na delovnem mestu in na kmetiji. V datoteki ni natančnih podatkov o življenjskih razmerah anketirancev, toda iz podatkov o virih dohodkov razberemo, da so tudi glede teh v manj ugodnem položaju. To verjetno pomeni, da morajo več ur na dan porabiti za pridobivanje sredstev za preživljanje.

SKLEPNA MISEL

Pri vseh treh skupinah staršev zaznavamo, da prenašajo na svoje otroke raven temeljnih spretnosti, ki prevladuje v družini. Kot pomemben dejavnik, ki skupine močno ločuje, se kaže stopnja izobrazbe. Razlikujejo se po kakovosti in ravni temeljnega znanja in temeljnih spretnosti, rabi temeljnih spretnosti v vsakdanjem življenju za opravljanje svojih vlog, med katerimi je tudi skrb za razvijanje temeljnih spretnosti njihovih otrok. Lahko predvidevamo, da gre tudi za nekatere razlike v pomenu, ki ga posamezne skupine staršev pripisujejo temeljnim spretnostim, in vrednotenju šolanja in pridobivanja znanja v svojem življenju. Na podlagi zbranih podatkov lahko govorimo o vrstah in pogostosti opravljanja dejavnosti, ki pripomorejo k zviševanju ravni temeljnega znanja in spretnosti pri otrocih in o tem, v kakšni meri si pomagajo z možnostmi, ki jih ponujajo druge ustanove.

Navsezadnje je treba poudariti, da tudi naše ugotovitve poudarjajo pomen gmotnega položaja družine, ki se na več načinov kaže v družinskem življenju. Ni dvoma, da pomenijo skromna gmotna sredstva tudi pomanjkanje časa za ukvarjanje z otroki, pomanjkanje denarja za nakup bralnega gradiva ipd, ter da v položaju, ko se družina stežka preživlja, pridobivanje znanja in spretnosti ne more biti prednostna naloga.

SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI

Podrobnejša obdelava podatkov o odraslih, kar zadeva družinsko pismenost, je pokazala, da v resnici družina, natančneje starši, pomembno vplivajo na razvoj temeljnih spretnosti pri otrocih.

Koliko in kako bodo starši lahko vplivali na razvoj temeljnih spretnosti in znanja, je odvisno od različnih dejavnikov, eden najpomembnejših pa je dosežena izobrazba staršev. Dosežena stopnja izobrazbe je tesno povezana s stopnjo razvitosti temeljnih spretnosti pri posamezniku. Višja raven temeljnih spretnosti pomeni imeti »boljše orodje« za izrabo različnih virov obveščanja, ki so na voljo v današnjem okolju.

Podatki o dostopnosti bralnega gradiva in javnih občil kažejo, da velika večina odraslih nima resnejših ovir za dostop do časnikov, knjig, radia in televizije. Za sodobno razvito družbo je značilna po eni strani velika razširjenost javnih občil po drugi strani pa se z razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije uporabljajo zahtevnejši načini za podajanje informacij (računalnik, internet). Pridobivanje informacij in uporaba sodobnih javnih občil zahteva višje ravni temeljnih spretnosti, ki presegajo tehniko branja, pisanja in računanja. Obvladanje zahtevnejših ravni temeljnih spretnosti pa lahko mnoge odrasle ovira pri rabi informacij za svoje potrebe. Po podatkih predvidevamo, da možnosti za rabo najrazličnejših virov niso izrabljene, za mnoge otroke je lahko priložnost ali izziv, da ob pomoči družinskih članov spoznajo različno bralno gradivo in rabo javnih občil.

Prenos pismenosti iz roda v rod, v najširšem pomenu besede, lahko spremljamo po dejavnostih, ki pripomorejo k ustvarjanju bralnih navad in bralne kulture pri otrocih.

Sem prištevamo obiskovanje knjižnic, branje knjig, branje pred otroki, omejevanje časa za gledanje televizije itn., po katerih otrok sklepa, da je branje pomembno, pridobi izkušnjo, da so prebrane vsebine lahko zelo zanimive, zabavne, poučne ali kako drugače privlačne. Moč teh dejavnosti je v njihovi doživljajski sestavini, v prepletanju čustvovanja in spoznavanja. Dostopnost do bralnega gradiva je le eden od temeljnih pogojev za razvijanje temeljnih spretnosti, za doseganje trajnejših učinkov pa so pomembne skupne dejavnosti odraslih in otrok.

Večina staršev se zaveda, kako pomembne so temeljne spretnosti za otrokovo šolanje in življenje. Da lahko prenašajo svoje znanje in spretnosti otrokom sami, morajo ne le obvladati temeljne spretnosti na določeni ravni, temveč tudi slediti napredku sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije ter svoje spretnosti ohranjati in spopolnjevati. Za razvijanje spretnosti pri otroku se lahko izrabijo različne priložnosti v vsakdanjem življenju za učenje. Otrok, ki odrašča v okolju, v katerem z opravljanjem različnih dejavnosti razvija temeljne spretnosti, spoznava razširjen krog njihove uporabnosti, posledično dosega višje ravni spretnosti in si ustvarja možnosti za razvoj novih spretnosti.

Pokazalo se je, da del staršev, ki sami ne dosegajo pričakovane ravni spretnosti, primanjkljaje uspešno zapolnjuje, tako, da sprejema nasvete, ki jih dajejo šole in ustrezne ustanove. Prizadevanja teh staršev je treba nagraditi z razvijanjem različnih možnosti za svetovanje, kako pomagati otroku pri šolskem delu. So tudi starši, ki se iz različnih objektivnih razlogov ne morejo ukvarjati z otroki, ker jim primanjkuje časa, znanja ipd., potem takem jim ne pomagajo niti pri šolskem delu.

Zanimivo je, da je tudi drugačna obdelava podatkov (razvrščanje v skupine), ki ni upoštevala dosežkov pri preskusu pismenosti kot merila delitve na skupine, opozorila na stopnjo izobrazbe in z njo povezano raven pismenosti in dejavnosti, povezane z družinsko pismenostjo. Stopnja izobrazbe in z njo povezana raven temeljnega znanja in spretnosti so sredstvo za dostop do virov informacij v našem okolju. Dejavnosti, ki se začnejo v otroštvu z močno doživljajsko sestavino, z leti preidejo v navado, potrebo, postanejo vrednota in pustijo v odraslem tako globoko sled, da se ta pozneje prenaša tudi na mlajše rodove.

Raven temeljnih spretnosti pri odraslem je seštevnik prirojenih značilnosti in sposobnosti, vplivov družinskega okolja, šolskega sistema, v katerega je vključen, in navsezadnje širšega družbenega okolja, v katerem otrok odrašča in kot odrasli pozneje živi in dela.

V vsaki družini se prenašajo temeljno znanje in spretnosti s staršev na otroke, če gre za dejavno in ozaveščeno delo posameznih družinskih članov ali pa za družinsko okolje, ki je glede tega iz različnih vzrokov manj dejavno. Otrok se od staršev vsekakor nekaj nauči, in kar se je naučil, kot odrasli predaja otrokom.

PREDLOGI ZA ZVIŠEVANJE RAVNI TEMELJNEGA ZNANJA IN SPRETNOSTI STARŠEV IN SKRBNIKOV

Odrasle, ki so starši ali skrbniki otrok, obravnavamo tudi glede na vlogo, ki jo imajo pri pridobivanju temeljnega znanja in spretnosti svojih otrok. Vpliv, ki ga bodo imeli, je precej odvisen od ravni temeljnega znanja in spretnosti, ki so jo sami razvili do obdobja starševstva, in od različnih drugih življenjskih razmer.

Izsledki raziskave so pokazali, da imajo dejavnosti povezane s temeljnimi spretnostmi branja, pisanja in računanja, v družini pomembno vlogo pri oblikovanju bralnih navad in kulture. Starši, ki so sami dejavni, prenašajo nekatere vrste dejavnosti in vedenjske vzorce na otroke. Lahko tudi rečemo, da starši prenašajo na otroke tisto, kar so dobili sami. Da se razrahlja ta sklenjeni krog, je vredno odraslim, ki so starši ali skrbniki, omogočiti izboljšanje temeljnih spretnosti, kadar to potrebujejo. Od tega lahko pričakujemo dvojni učinek: starši pridobijo nekaj zase in na podlagi tega prenesejo neko znanje in spretnosti na svoje otroke.

- Za čim večjo učinkovitost ukrepov, ki naj pripomorejo k zviševanju ravni temeljnega znanja in spretnosti, je pomembno, da potekajo na različnih ravneh in različnih področjih.
- Glede na podatke o pismenosti odraslega prebivalstva v Sloveniji sta vsekakor potrebna obveščanje in seznanjanje strokovne in laične javnosti s pomenom temeljnega znanja in spretnosti za današnji čas. Pri tem imajo zelo pomembno vlogo šole s svojim ugledom in družbenim pomenom.
- Naslednje je ozaveščanje odraslih o pomembni vlogi, ki jo imajo pri temeljnem izobraževanju svojih otrok in zagotavljanje različnih oblik pomoči pri opravljanju vlog v družinskem krogu.
- Starši potrebujejo pomoč na različnih ravneh in v različnih obdobjih otrokovega odraščanja: od kakovostnega obveščanja o pomenu temeljnega znanja in spretnosti za današnji čas, svetovanja o možnostih za razvijanje temeljnih spretnosti v družinskem okolju do izobraževanja in usposabljanja, da lahko pomagajo svojim otrokom. Za doseganje takšnega cilja so primerni krajši izobraževalni programi za starše, saj zaradi zaposlenosti obeh staršev težko prevzamejo daljšo obveznost. Eden takšnih programov je program družinske pismenosti Beremo in pišemo skupaj - BIPS, ki združuje izobraževanje staršev in otrok. Možnost, da pridobijo nekaj, kar jim bo pomagalo pri delu z otrokom za šolo, hkrati pa tudi njim samim, ne da bi bilo treba pokazati svoje primanjkljaje, spodbudi veliko staršev, da se začno izobraževati.
- Velike možnosti za razvijanje temeljnih spretnosti, ki se bo nadaljevalo v družinskem okolju imajo osnovna šola, predšolske ustanove pa tudi srednja šola. Šole s svojo tradicijo ustanove za pridobivanje znanja lahko s svojim strokovnim osebjem in

znanjem ponudijo tudi drugačne, manj formalne oblike izobraževanja, v katere bi pritegnile tudi starše.

- Knjižnice s svojim osebjem in bogatimi viri obveščanja lahko ponujajo raznolike možnosti za razvijanje temeljnih spretnosti, ki bodo za nekatere odrasle privlačnejše od šol, na katere jih vežejo slabe izkušnje zaradi šolskega neuspeha.
- Na družinsko pismenost se lahko vpliva tudi preko delovnega mesta. V tujini (ZDA, Japonska) so velika podjetja v avtomobilski industriji prav motivacijo staršev, da pomagajo svojim otrokom, uporabila za pridobivanje delavcev, da se v prostem času udeležujejo srečanj, namenjenih razvijanju družinske pismenosti. S srečanji naj bi izboljšali temeljno znanje in spretnosti delavcev za opravljanje vloge staršev in predvsem kot delavcev. Vse zahtevnejša tehnologija proizvodnje, uporaba robotov, računalnikov itn. zahteva namreč višjo raven temeljnih spretnosti, s pomanjkljivimi temeljnimi spretnostmi pa delavci lahko povzročijo veliko škodo zaradi nepravilnega ravnanja s stroji.

Pomen, ki ga imajo temeljno znanje in spretnosti pri starših in skrbnikih, toliko bolj upravičuje vlaganje družbe v uresničevanje izbranih ukrepov. Z dejavnim pristopom k zviševanju ravni temeljnega znanja in spretnosti zainteresiranim staršem in skrbnikom, družba lahko pripomore k bolj kakovostnemu prenosu temeljnega znanja in temeljnih spretnosti v družini.

POVZETEK SKLEPOV IN PREDLOGOV

Izsledki raziskave o pismenosti odraslih so pokazali, da se približno tri četrtine (77 %) odraslega prebivalstva v Sloveniji po svojih dosežkih pri preskusu pismenosti umeščajo na ravni pismenosti, ki so pod mednarodnim povprečjem. Povedano drugače: ti odrasli nimajo dovolj temeljnega znanja in spretnosti za ravnanje z informacijami, ki so podane kot besedila, obrazci, slikovni prikazi ali računski problemi in potrebne v vsakdanjih okoliščinah na delovnem mestu, v domačem okolju ter za razvoj svojih sposobnosti in pridobivanje znanja.

Kot najpomembnejši dejavniki, povezani z ravni pismenosti odraslih pri nas, se kažejo stopnja izobrazbe, starost, izobrazba staršev in zaposlitveni položaj. Te ugotovitve so bile izhodišče pri izbiri naših podskupin za nadaljnje podrobnejše obdelave podatkov. Izbrali smo mlajše odrasle, brezposelne in starše ali skrbnike otrok in smo jih v posamezni skupini primerjali glede na dosežke pri preskusu pismenosti (1. in 2. raven v primerjavi s 3., 4. in 5. ravni).

SKLEPI

Mlajši odrasli (16 - 25 let) so starostni razred, ki je pokazal najboljše dosežke pri preskusu pismenosti med odraslimi v Sloveniji. Skupina mladih je raznovrstna, podatki kažejo, da stopnja izobrazbe močno vpliva na raven temeljnih spretnosti ter da končana štiriletna srednja šola zagotavlja doseganje ravni temeljnega znanja in spretnosti, ki ustreza potrebam današnjega časa. Primerjava z mladimi iz drugih držav pokaže, da so dosežki mladih skromni, zlasti mladih od 16 do 19 leta, in da je v primerjavi z drugimi državami velika razlika med dosežki mladih, ki se izobražujejo in tistimi, ki tega ne počno.

Zaskrbljuje podatek, da začne razmeroma kmalu po tem ko opustijo šolanje, raven temeljnih spretnosti upadati: med šolajočimi se mladimi jih je enak delež pod mednarodnim povprečjem in nad njim, med tistimi, ki so šolanje končali ali ga opustili, pa je 75 % mladih, ki so pod mednarodnim povprečjem. Vključenost v izobraževanje in najmanj dvanajstletno trajanje izobraževanja omogočijo posamezniku, da razvije raven in kakovost temeljnih spretnosti, ki ustrezajo potrebam današnjega časa in so dokaj stalne ter manj občutljive za pozabljanje.

Vpliv domačega okolja (izobrazbe staršev) na raven temeljnih spretnosti je zelo izrazit pri skupini mlajših odraslih (16-25 let), še zlasti pri skrajnih skupinah: z najnižjimi in najvišjimi stopnjami izobrazbe. Izrazit vpliv izobrazbene ravni družine kaže, da je šolski sistem razmeroma šibak pri odpravljanju razlik, ki jih otroci prinesejo v šolo iz domačega okolja.

Med mladimi, ki se ne izobražujejo redno, so pomembne razlike glede nato, ali izobraževanje nadaljujejo ali pa se sploh ne izobražujejo. Kakršna koli oblika izobraževanja pripomore k ohranjanju temeljnih spretnosti in omogoča njihovo nadaljnje razvijanje. Raven temeljnega znanja in spretnosti pomembno vpliva tudi na dejavnosti mladih zunaj šole in močno loči tiste, ki jim dosežena raven omogoča uporabo različnih virov obveščanja, raznoliko porabo prostega časa v kulturnih ustanovah, saj ima to povratni učinek: bogati njihovo znanje in razvija temeljne spretnosti.

Brezposelni se po svojih dosežkih pri preskusu pismenosti večinoma (87 %) uvrščajo pod mednarodno povprečje in imajo, v primerjavi z drugimi odraslimi, nižje stopnje izobrazbe.

Vključevanje v izobraževalne dejavnosti povečuje možnosti za zaposlovanje, vendar se izobražuje v Sloveniji skoraj polovica manj brezposelnih (17 %) kakor odraslih na splošno (31%). Precej več se izobražujejo brezposelni, ki dosegajo višje ravni temeljnih spretnosti.

Brezposelne najpogosteje ovira pri odločitvi za izobraževanje: previsoka cena izobraževalnega programa, torej pomanjkanje denarja, prevelika zaposlenost ali pomanjkanje časa in ustrezne izobraževalne ponudbe.

Prevladujoče ravni temeljnih spretnosti brezposelnih vplivajo tudi na količino in vrsto virov obveščanja, ki jih uporabljajo, porabo prostega časa, spremljanje javnega dogajaja. Brezposelnost že sama povzroči posameznikovo socialno izključenost, nižja raven temeljnega znanja in spretnosti pa ta občutek še povečuje.

Pomemben dejavnik, povezan z ravni temeljnih spretnosti tudi pri odraslih, ki so že sami starši ali skrbniki otrok, pa je vpliv izobrazbe staršev. Spodbuden je podatek, da primerjava izobrazbe staršev odraslih in zdajšnjih staršev, ki so bili zajeti v raziskavo kaže, da imajo mlajši rodovi nekoliko višje stopnje izobrazbe.

Povprečna raven temeljnih spretnosti je svojevrstna ločnica med starši, ki manj uporabljajo različne vire obveščanja in se nanj odzivajo na ponudbo različnih kulturnih ustanov v svojem okolju in tistimi, ki te možnosti izrabijo za bogatenje svojega znanja in izkušenj.

Dejavnosti v družini, ki so povezane z rabo in razvijanjem temeljnih spretnosti, s svojo močno doživljajsko sestavino pustijo močno sled na otrocih. Starši skozi dejavnosti (družinske pismenosti) prenesejo na otroke veliko znanja in spretnosti, ki so priprava za osnovno šolo, obenem pa si tako otroci privzgajajo bralne navade in razvijajo bralno kulturo v najširšem pomenu besede.

Analiza skupine staršev glede na nekatere lastnosti je pokazala, da skupino staršev in skrbnikov lahko delimo v tri podskupine – na take, ki so zelo, srednje in manj dejavni. Razlikujejo se po stopnji izobrazbe, vrstah in pogostosti opravljanja dejavnosti, ki so povezane s temeljnimi spretnostmi, in po pripravljenosti za sprejemanje strokovnih nasvetov o razvijanju bralnih interesov in navad.

PREDLOGI

Predlogi za zviševanje ravni temeljnega znanja in spretnosti imajo skupno izhodišče za vse tri obravnavane skupine: izhajajo iz ugotovitve, da je stopnja izobrazbe najpomembnejši dejavnik, povezan z ravni temeljnih spretnosti. Družba naj bi si prizadevala za doseganje stalne in kakovostne ravni temeljnih spretnosti s spodbujanjem in zagotavljanjem dvanajstletnega rednega šolanja, to pa v našem šolskem sistemu pomeni končano štiriletno srednjo šolo.

Poleg podaljšanja rednega šolanja je treba v šolski kurikulum na vseh ravneh izobraževanja (od predšolske do srednješolske stopnje) uvrstiti sistematično poučevanje in usposabljanje za pridobivanje temeljnega znanja in za različne vrste temeljnih spretnosti v skladu z razvojem sodobne informacijske tehnologije.

Vzporedno s podpiranjem oblik rednega izobraževanja je treba razvijati drugačne, manj tradicionalne oblike izobraževanja, namenjene razvijanju temeljnih spretnosti za potrebe vlog, ki jih imajo odrasli v delovnem, domačem in družbenem okolju.

Izobraževanje mladih naj bi bilo usmerjeno v zmanjševanje osipa, pri tem naj bi bili bolj upoštevani njihovi interesi in razvojne značilnosti, in v zmanjševanje vpliva socialnih razlik med mladimi.

Poleg raznovrstne ponudbe sta pomembni tudi razširjenost in dostopnost programov mladim iz vse Slovenije.

Posebno pozornost je treba nameniti motivaciji mladih in brezposelnih za pridobivanje znanja. Mnogi od njih se zaradi neugodnih izkušenj v šoli ali pomanjkanja spodbud v domačem okolju ne želijo izobraževati. Glede na razmeroma dobro mnenje svojih temeljnih spretnosti, lahko predvidevamo, da potrebe po izobraževanju ne čutijo.

Brezposelnim prinaša izobraževanje boljše možnosti za zaposlitev. Za izobraževanje bi se odločili, če bi jih k temu spodbudile različne oblike družbene pomoči in pozornosti; tako bi se prekinil sklenjeni krog ovir za izobraževanje – pomanjkanje denarja, časa in ustrezne izobraževalne ponudbe.

Raven temeljnega znanja in spretnosti pri odraslih, ki so starši ali skrbniki šolajočih se otrok, ima dvojni pomen: zanje kot odrasle in za njihovo potomstvo. Prav starševska vloga mnoge odrasle spodbudi, da se začno znova učiti, si pridobivati znanje in spretnosti, to pa koristi tudi njim samim. Pripravljenost in možnosti (stopnja izobrazbe, prosti čas) staršev so različne, zato je pomembno, da se ponudba ukrepov, ki pripomorejo k zviševanju ravni temeljnih spretnosti, prilagodi različnim potrebam (od seznamov knjig za različne starostne skupine do izobraževalnih programov za razvijanje temeljnih spretnosti, kot so programi družinske pismenosti).

Odraslim brez srednješolske izobrazbe, ki iz različnih razlogov tega cilja ne bodo dosegli (sposobnosti, gmotni položaj, družinski razlogi idr.), bi kazalo nameniti krajše izobraževalne programe, ki bi zagotavljali temeljno znanje in spretnosti za vsakdanje potrebe (npr. izpolnjevanje obrazcev).

Za uspešnost ukrepov je pomembno tudi obveščanje strokovne in laične javnosti o pomenu temeljnega znanja in spretnosti za današnji čas. Pomembno vlogo pri obveščanju imajo javna občila, predvsem televizija. Zaradi svoje razširjenosti in priljubljenosti bi lahko z ustreznimi izobraževalnimi oddajami pripomogla tudi k zviševanju ravni temeljnih spretnosti prebivalstva. (Zgledi iz tujine: BBC v Veliki Britaniji, irska nacionalna televizija in pred leti RAI v Italiji).

Pri zviševanju ravni pismenosti lahko sodelujejo poleg tradicionalnih izobraževalnih ustanov, kot so šole, tudi predšolske ustanove, knjižnice in druge kulturne ustanove.

Današnji način življenja zahteva od odraslih vseživljenjsko učenje zaradi tehnoloških novosti na vseh področjih posameznikovega delovanja, daljše delovne in življenjske dobe in organiziranosti sodobne družbe. Izsledki raziskave so zadosten razlog za nekatere ukrepe za zviševanje ravni temeljnega znanja in spretnosti prebivalstva različnih starosti pri nas. Pridobivanje znanja in spretnosti pripomore k delovni usposobljenosti, osebnostnemu razvoju vsakega posameznika in povečevanju kulturnega kapitala.

PRILOGE

PRILOGA M – PODATKI O NEHIERARHIČNEM RAZVRŠČANJU V SKUPINE ZA MLAJŠE
ODRASLE

PRILOGA B – PODATKI O NEHIERARHIČNEM RAZVRŠČANJU V SKUPINE ZA BREZPOSELNE

PRILOGA S – PODATKI O NEHIERARHIČNEM RAZVRŠČANJU V SKUPINE ZA STARŠE IN
SKRBNIKE

LITERATURA

- Adult literacy: the next generation (1995): an NCAL white paper. Philadelphia: National Center on Adult Literacy (NCAL), University of Pennsylvania. (NCAL Technical report TR95-01).
- A memorandum on lifelong learning: commission staff working paper. Brussels: European Commission, 2000. 36 str. Dostopno tudi na <http://europa.eu.int/comm/education/life>.
- Benjamin A., J. Lord, eds. Washington (1996): Family literacy: directions in research and implications for practice / Pelavin Research Inst.
- Bourdieu, P., Passeron, J. (1977): *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage Publications.
- Bynner, John; Parsons, Samantha (1997): *Does numeracy matter?: evidence from the national child development study on the impact of poor numeracy on adult life*. London: The Basic Skills Agency.
- Bucik, V. (1997): *Osnove psihološkega testiranja*, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Cecil Smith, M. (1998): *Literacy for the twenty-first century: research, policy, practices, and the National Adult Literacy Survey*. Praeger. London.
- Collins, Lorraine (1993): *Improving basic skills in the workplace: a core course for the catering and hospitality industries*. London: Adult Literacy and Basic Skills Unit (ALBSU).
- Effective basic skills provision for adults. London: The Basic Skills Agency, 2000.
- Elley, Warwick B.: *How in the world do students read?: IEA study of reading literacy*. Hague: The International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 1992.
- Evalvacija srednješolskega formalnega izobraževanja brezposelnih - Program 5000: fazno poročilo / vodja projekta Olga Drofenik. Andragoški center Slovenije, Ljubljana, 2001. 451 str.
- European Glossary on Education: Vol 2, Brussels, Euridice, 2000.
- Ferligoj, A. (1983) *razvrščanje v skupine z omejitvami: doktorska disertacija*, Ljubljana, 1983.
- Fordham, Paul; Holland, Deryn; Millican, Juliet (1995): *Adult literacy: a handbook for development workers*. Oxford: Oxfam; London: Voluntary Service Overseas (VSO).
- Functional literacy in Eastern and Western Europe. A UIE-UNESCO/EC/OECD-CERI seminar 20-22 November 1990. Hamburg: UIE, (UIE reports; 4).
- Gadsden, L. V. (1994): *Understanding Family Literacy: Conceptual Issues Facing the Field*. NCAL Technical Report TR94-02, april 1994.
- Gallina, V. (ur.) (2000): *La competenza alfabetica in Italia*, Franco Angeli, Roma.
- Gittins, Rose (1993): *An introduction to literacy teaching*. London: The Adult Literacy and Basic Skills Unit (ALBSU).
- Hanžek, M. (ur.) (2001): *Poročilo o človekovem razvoju – Slovenija 2000-2001*. Urad RS za makroekonomske odnose in razvoj, UNDP, Ljubljana.
- Haralambos, M. (1999): *Sociologija: teme in pogledi*, DZS, 2001.
- Holland, Chris (1998): *Literacy and the new work order: an international literature review*. Leicester: NIACE.
- Ivančič, A. (ur.) (1999): *Izobraževanje odraslih, socialna neenakost in socialna vključenost*, ACS, Ljubljana.
- Jarvis, Peter (1999): *International dictionary of adult and continuing education*. London; Sterling: Kogan Page.
- Kambouri, Maria; Francis, Hazel (1994): *Time to leave: regression and drop out in basic skills programmes*. London: Adult Literacy and Basic Skills Unit (ALBSU), The Basic Skills Unit.

- Knaflič, L. (2000): Opredelitev in merjenje pismenosti odraslih: metodološki pristop v mednarodni raziskavi o pismenosti. *Sodobna pedagogika*, 2 (2000) str. 8-21.
- Knaflič, L. (2000): Družinska pismenost v Sloveniji. V: *Pismenost, participacija in družba znanja*, ACS, Ljubljana (str. 140-142).
- Knaflič, L. (2000): Značilnosti družinske pismenosti V: *Bralna sposobnost ima neomejene možnosti razvoja*, ZRSŠ, Ljubljana. (str. 171-177).
- Levine, K. (1986): *The Social Context of Literacy*, Routledge & Kegan Paul, New York.
- Literacy and poverty (1992): a view from the inside: research report*. Ottawa: National Anti-Poverty Organization.
- Literacy in the Information Age*. (2000) OECD, Pariz.
- Literacy skills for the knowledge society: further results from the International Adult Literacy Survey (1997)* OECD, Pariz.
- McLennan, W. (1997): *Aspects of literacy: assessed skill levels: Australia*. Canberra: Australian Bureau of Statistics.
- Mencin Čepлак, M. (1996): *Izobraževanje in izobraženost*. V: *Mladina v devetdesetih*. Nastran Ule, M. (ur.) Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Morrow, L. M., editor (1995): *Family literacy: connections in schools and communities*, Newark: International Reading Association (IRA).
- Moser, C. (1999): *A fresh start: improving literacy and numeracy: the report of the working group chaired by Sir Claus Moser*. DfEE Publications.
- Možina, E., Emeršič, B., Knaflič, L., Radovan, M., Vehovar, V. (1999): *Mednarodna raziskava pismenosti odraslih = International Adult Literacy Survey : Nacionalna raziskava Pismenost odraslih in udeležba v izobraževanju: tehnično poročilo*, Andragoški center Slovenije, Ljubljana.
- Možina, E., Knaflič, L., Kodelja, J. (2001): *Pismenost odraslih v Sloveniji*, ACS, (v tisku).
- Murray, T. S. (et al.) (1998): *Adult Literacy in OECD Countries, Technical Report on the First International Adult Literacy Survey*, US Department of Education
- Murnane, R. J., Levy, F. (1996): *Teaching the new basic skills*. The Free Press, New York
- Nastran Ule, M. (ur.) (1996): *Mladina v devetdesetih*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Nutbrown Cathy and Peter Hannon, eds. (1997): *Preparing for early literacy education with parents: a professional development manual* / West Brigford: The REAL Project/NES Arnold.
- Nickse, Ruth S. (1990): *Family and intergenerational literacy programs: an update of "The noises of literacy"*. Columbus: Center on Education and Training for Employment, The Ohio State University.
- Norback, Judith Shaul (1998): *Literacy skills analysis for job training*. Philadelphia: National Center on Adult Literacy (NCAL), Graduate School of Education, University of Pennsylvania, 1998. (NCAL Technical report TR98-07).
- Parents as partners in schooling (1997)*. Paris: OECD Publications.
- Parsons, S., Bynner, J. (1998): *Influences on adult basic skills*. BSA, London.
- Pečar, M. (ur.) (2000): *Pismenost, participacija in družba znanja*. ACS, Ljubljana.
- Pečjak, Sonja (1993): *Kako do boljšega branja: tehnike in metode za izboljšanje bralne učinkovitosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Parecki, Andrea; Paris, Scott (1993): *Metacognitive aspects of adult literacy*. Philadelphia: National Center on Adult Literacy (NCAL), University of Pennsylvania, (NCAL Technical report TR93-09).
- Performance assessment in IEA's third international mathematics and science study (TIMSS) / Maryellen Harmon ... (et al.)*; International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). Chestnut Hill: TIMSS International Study Center, 1997.

- Policy conversation on literacy research (1996): a report = Dialogue de politique sur la recherche en alphabétisation: un document de synthèse. Ottawa National Literacy Secretariat.
- Postlethwaite, T. Neville; Kenneth N. Ross (1992): Effective schools in reading: implications for educational planners: an exploratory study. Hague : The International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 1992.
- Radovan, M. (2001): Težave udeležencev programa med izobraževanjem. V: Evalvacija srednješolskega formalnega izobraževanja brezposelnih - Program 5000: fazno poročilo / vodja projekta Olga Drofenik. Andragoški center Slovenije, Ljubljana, 2001.
- Richard L. Venezky ... (et al.) (1996): Policy and practice in adult learning : a case study perspective / Philadelphia: National Center on Adult Literacy (NCAL), University of Pennsylvania.
- Rogoff, B. (1990): Apprenticeship in Thinking. Oxford University Press.
- Quigley, A. B. (1997): Rethinking literacy education: the critical need for practice-based change. Jossey-Bass, San Francisco.
- Schribner, Sylvia; Cole, Michael (1981): The psychology of literacy. Cambridge; London: Harvard University Press.
- Sheila Wolfendale and Keith Topping (1996): Family involvement in literacy: effective partnership in education / ed. by. London; New York: Cassell.
- Svetlik, I. (ur.) (1995): Kakovost življenja v Sloveniji, FDV, Ljubljana.
- Stein, G. S.(1995): Equipped for the future. NIFL, Washington.
- Stein, S. (2000): Equipped for the future: content standards: what adults need to know and be able to do in the 21st century. NIFL, Washington.
- Sticht, Thomas; McDonald, Barbara (1989): Making the nation smarter: the intergenerational transfer of cognitive ability. San Diego: Applied Behavioral and Cognitive Sciences.
- Sticht, T. G., Beeler, M. J., McDonald, B. A. (eds.) (1992): The Intergenerational Transfer of Cognitive Skills. Ablex Publishing Corporation, Norwood, New Jersey.
- Sticht, Thomas; Armstrong, William (1994): Adult literacy in the United States: a compendium of quantitative data and interpretive comments. Washington: National Institute for Literacy.
- Tuijnman, A. C. (ed.) (1997): Adult basic skills : innovations in measurement and policy analysis. Cresskill: Hampton Press.
- Tuijnman, A.C. (2001): Pismenost odraslih v Sloveniji. Andragoška spoznanja, 1/2001. 68-77 str.
- Ule, M. idr. (2000): Socialna ranljivost mladih. MŠŠ, Ljubljana.
- Verhoeven, L. (ur.) (1994): Functional literacy: theoretical issues and educational implications. Philadelphia : J. Benjamins,
- Wagner Daniel A. (1987): The future of literacy in a changing world. Oxford (etc.): Pergamon.
- Walton, Mike (1998): Family literacy and learning. Dunstable: Folens, (Folens primary professional development).
- Weinberg, Pamela (1990): Family literacy and the school: how teachers can help. Syracuse: New Readers Press.
- Žnideršič, Martin; Podmenik, Darka; Kocijan, Gregor (1999): Knjiga in bralci IV. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.

VSEBINA

SPREMNA BESEDA.....	2
UVOD	3
Opredelitev pismenosti in temeljnih spretnosti	3
Povezanost temeljnih spretnosti z drugimi dejavnostmi	5
Temeljne spretnosti in izobraževanje	5
Temeljne spretnosti na delovnem mestu	5
Temeljne spretnosti v družinskem okolju	6
Temeljne spretnosti in posameznikov socialni položaj.....	6
Pomen temeljnih spretnosti za družbo.....	7
Kratka predstavitev mednarodne raziskave o pismenosti odraslih (IALS).....	8
Opredelitev pismenosti za potrebe raziskave – kvalitativni in kvantitativni vidik.....	8
Predstavitev pomembnejših mednarodnih dosežkov	10
Predstavitev pomembnejših ugotovitev za Slovenijo	12
PROBLEM.....	15
Raziskovalna vprašanja.....	15
METODOLOGIJA.....	16
Merski pripomočki	16
Testi pismenosti	16
Uporabljeni pripomočki	17
Vzorec.....	17
Postopek zbiranja podatkov	18
Kakovost podatkov	18
Obdelava podatkov	19
Predstavitev podatkov.....	19
TEMELJNO ZNANJE IN SPRETNOSTI MLAJŠIH ODRASLIH - ZAKLAD VSAKE DRUŽBE.....	20
UVOD	21
Pomen temeljnega znanja in spretnosti za mlade	22
Cilj raziskave pri populaciji mladih	22
Sociodemografske značilnosti.....	23
Primerjava dosežkov mladih s celotno populacijo	25
Izobrazba staršev.....	29
Vrsta naselja.....	31
Dosežki mladih glede na njihovo izobraževalno dejavnost.....	32
Mladi v rednem izobraževanju, dejavni v izobraževanju odraslih in nedejavni mladi.....	35
Zaposlitveni položaj.....	37
Vpliv vsakdanje rabe temeljnih spretnosti	38
Spremljanje javnih dogodkov.....	39
Lastna ocena branja, pisanja in računanja	41
Značilne skupine mladih	41
Končano šolanje	42
Srednješolci.....	43
Nadaljevanje šolanja	43
Sklepna misel.....	44
SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI	44
BREZPOSELNOST, TEMELJNO ZNANJE IN SPRETNOSTI.....	48
PREDMET IN AKTUALNOST	49
Sociodemografske in pisne značilnosti brezposelnih.....	51
Udeležba brezposelnih v izobraževanju	57
Stopnja udeležbe brezposelnih v izobraževanju	58
Dejavniki, ki brezposelnim preprečujejo udeležbo v izobraževanju.....	62
Pomoč brezposelnim pri izobraževanju	65

Raba bralnih in pisnih spretnosti v vsakdanjem življenju	67
Motivi in želje brezposelnih, da bi se izobraževali v prihodnosti	73
Poglavitne značilnosti pismenosti brezposelnih	79
SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI	82
OD ODRASLIH K OTROKOM –PRENOS TEMELJNIH SPRETNOSTI V DRUŽINI	88
UVOD	89
Cilj raziskave pri populaciji staršev in skrbnikov	91
Sociodemografske značilnosti	91
Izraba virov obveščanja	95
Dejavnosti, povezane z rabo temeljnih spretnosti	98
Dejavnosti v družinskem krogu	101
Značilne podskupine staršev	110
Zelo dejavni starši	111
Srednje dejavni starši	112
Manj dejavni starši	113
Sklepna misel	114
SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI	114
POVZETEK SKLEPOV IN PREDLOGOV	118
PRILOGE	122
Priloga m	122
Priloga b	122
Priloga s	122
LITERATURA	123